

CIRTDANLAR

(roman)

Cudi Deyşə ithaf olunur

Müəllifdən

Mən «Cirtدانlar»ı əllinci illərin əvvəllərində, hələ pyeslərimi yazmağa başlamamışdan əvvəl qələmə almışam. Onda bunu nəşr üçün təklif etmədim.

1960-cı ildə kitabdan bəzi fraqmentləri atdım və elə eyni adda qısa bir pyes yazdım. O, tam abstrakt alındı, məncə, ona görə ki, romandakı vacib personajlardan birini – Virciniyanı ixtisara salmışdım.

Uzun illərdən bəri ilk dəfə bu kitabı 1989-cu ildə təkrar oxudum və belə qərara gəldim ki, hələ üzərində işləməyə dəyər. Mətn üzərində işimin əsas hissəsi mənə artıq görünən səhnə və replikaların yığışdırılmasından ibarət oldu. Gərəksiz hesab etdiyim beş fəslə tamam çıxardım, həmçinin bir sıra başqa epizodları yenidən işlədim, ya da bir az sıxdım. Redaktə prosesinə baxmayaraq, mətnin özü küll halında əsasən toxunulmamış qaldı – 1952–1956-cı illərdə yazdığım kimi.

BİRİNCİ HİSSƏ

I fəsil

Onlar gecəyarısına az qalmış evə gəldilər. Qaranlıq idi, pərdələr salınmışdı. Len giriş qapısının kilidində açarı burdu və onu taybatay açdı. Kandardakı kiçik xalçanın üstündə bir qalaq məktub vardı. O, məktubları yığdı, qaldırıb dəhlizdəki masanın üstünə qoydu. Sonra onlar pillələrlə aşağı düşdülər. Pit qonaq otağının pəncərəsini açdı və cibindən bir qutu çay çıxardı. Mətbəxə keçib çaydana su aldı.

Len eynəyini düzəltdi və onun dalınca getdi. Qoltuq cibindən qədim fleyta çıxardı. İçini üfürüb nazik borusundan işığa baxdı və dodaqlarına yaxınlaşdırdı. Ciyərlərinə hava yığıb fleytanı bərk silkələdi, şalvarına sildi, qaldırdı, sonra məhrəbə asılqanından bir cındır götürüb barmaqlarını təmizlədi. Sonra fleytanı də sildi, onu barmaqlarının arasında hərləyib yenidən dodaqlarına yapışdırdı, barmaqlarını dəliklərin üstünə qoydu və üfürdü. Səs çıxmadı.

– Gözlə, gücə salarsan özünü.

Len fleytanı başına döyəclədi.

– Buna nə oldu görəsən? – dedi.

Mətbəxin damını yağış danqıldadırdı. Pit çaydanın qaynamasını gözlədi, çay dəmlədi, onu qonaq otağına gətirdi və masanın üstünə iki fincan qoydu. Buxarının qabağında üzbəüz qoyulmuş iki kreslo vardı. Onlardan birinə oturub siqaretini yandırdı.

– Fleytaya nəşə olub, – Len dedi.

– Gəl çay içək.

– Nəşə, çəlmir. Bir şey çıxmır.

Len çayı süzdü və əlini ciblərinə apardı.

– Bəs süd haradadır? – soruşdu.

– Sən axı özün dedin ki, gətirəcəksən.

– Hə, dedim.

– Yaxşı, bəs haradadır?

– Unutdum. Niyə yadıma salmadın?

– Fincanı ver.

– Yaxşı, bəs indi nə edək?

– Mənə çay ver.

– Südsüz?

– Olsun.

– Tamam südsüz?

– Süd var ki?

– Bəs qənd necə? – deyə Len fincanı ona ötürərək soruşdu.

– Sən qənd də gətirəcəkdin.

– Bəs niyə yadıma salmadın?

Pit nəzərlərini otaqda gəzdirdi.

– Hə, – dedi, – burada, deyəşən, hər şey tam qaydasındadır.

– Görəsən, təsadüfən burada varmı?

– Nə var?

– Qənd.

– Mən tapmadım.

– Bura, elə bil, mənzil deyil, emalatxanadır.

Pit buxarının yanındakı qarmaqdan dəstəyi meymun başı formasında olan uzun çəngəli aldı – sobada çörək qızartmaq üçün çəngəl – və onu diqqətlə nəzərdən keçirməyə başladı.

– Maraqlı şeydir.

– Bunu deyirsən? – Len soruşdu. – Nədir, qabaqlar heç görməmişən onu? Portuqaliyanındır.

Bu evdə hər şey Portuqaliyanındır.

– Niyə?

– Axı özü də oradandır.

– Hə, doğrudan ha.

– Ən azından, ana babası portuqal olub.

Pit çəngəli qaytarıb yenə qarmağa asdı.

– Hə.

– Ya da ata nənəsi.

Dəhlizdəki saatın zəngi gecəyarısını vurdu. Onlar səsə qulaq verdilər.

– Saat neçədə gələsiydi?

– Birin yarısında.

– Yaxşı, təmiz havada gəzişməklə necəsən?

– Açıq havada? – Len soruşdu.

– Ona nə oldu görəsən?

– Əşşi, heç nə olmayıb ona. Bu, satışda olan ən yaxşı alətdir. Ancaq, deyəsən, qırılıb. Mən onu düz bir ildir çalmıram.

Pit qalxdı, əsnədi və kitab ş kafına yaxınlaşdı. Sıx sıralarla düzülmüş kitablar qalın toz təbəqəsiylə örtülmüşdü. Aşağı rəfdə İncil gördü. Kitabların arasından çəkib çıxardı, içindəki hədiyyə yazısına baxdı.

– Bunu bir neçə il qabaq bağışlamışam ona, – dedi.

– Nəyi?

– «İncili».

– Niyə?

Pit kitabı təzədən qaytarıb yerinə qoydu və barmaqlarını bir-birinə sürtərək tozunu tökdü.

– Bu çay adamı lap ciyərindən vurur, – Len dedi.

– Nə deyirsən?

– Nəyə?

– Havada gəzişməyə.

– Mən yoxam.

– Niyə?

– Yağış yağır.

– Sən qulaq as, – Pit dedi.

– Heç nə eşitmirəm.

– Yağış kəsib.

– Nə bilirsən?

– Səsini eşidirsən?

– Yox.

– Ona görə eşitmirsən ki, yağmır daha, kəsib.

– Fərqi yoxdur, – Len dedi, – yağışın buna dəxli yoxdur.

– Yaxşı, gedək də.

– Yox, axı bilirəm hara dartacaqsan məni.

– Hara dartacağam ki?

– Linin o biri sahilinə.

– Nə olsun?

– Sən heç təsəvvür etmirsən ki, ora gecə vaxtı necədir.

– Təsəvvür etmirəm?

– Yaxşı, təsəvvür eləyirsən. Bəlkə də, təsəvvür eləyirsən. Amma yenə də gecə vaxtı ora təpik döyməyə hazırsan, mən isə yox.

– Bilirsən, – Pit dedi, – mənə, sən silkələnib hər şeyi saf-çürük etməlisən ki, kəlləndə baş verənləri aydınlaşdırasan. Sən ölüm ərəfəsindəsən.

O oturdu. Len burun dəsmalını çıxarıb gülümsünərək eynəyini silməyə başladı. Sonra onu masanın üstünə qoydu, qalxdı, iki dəfə asqırdı və başını yellədi.

– Nəsə, sarsaq bir soyuqdəyməyə tutulmuşam, ömrümdə belə olmamışdım.

Fırxırıb burnunu sildi.

– Amma düzünü desəm, xəstəliyim məni çox da narahat eləmir.

Pit buxarıya – yarıyanmış, his basmış qəzet parçasına baxaraq oturmuşdu; ayağıyla ocağın qarşısındakı tava daşını taqqıldadırdı.

– Qulaq as, – Len dedi, – qoy gedib skripkanı götürüm, sənə bir neçə şey çalım; nə qədər ki, kefin kökdür. Mən burada Alban Berqin bir pyesini öyrənmişəm – mat qalarsan.

– O, sənə nə vaxtsa qırmızı mürəkkəblə yazıb? – Pit soruşdu.

– Nə?

– Qırmızı mürəkkəblə deyirəm. Odur, kitab rəfindəki mürəkkəb şüşəsi var ha, onunla deyirəm...

– Əlbəttə. Nədir ki? Sənə məgər qırmızı mürəkkəblə heç vaxt yazmayıb?

– Yox.

Len asqırıb burnunu sildi. Yağış yenə başlamışdı, pəncərəni taqqıldadırdı. Masanın üstündən o üzə əyilən Len burnunu pəncərəyə dirədi.

– Qaranlıqdır.

– Özünə inqalyasiya edəydin barı; balzamlı, – Pit dedi.

– Nəyə görə? Bəs sən necə, ona qırmızı mürəkkəblə nə vaxtsa yazmısan?

Pit fincanı mətbəxə aparıb yaxaladı. Qonaq otağına qayıdanda gördü ki, Len əlini uzadıb gözlərini qıyaraq eynəyinin şüşələrinə uzaqdan baxır.

– Bax, oradadırlar.

– Nəyi deyirsən?

– Sən heç təsəvvür eləyə bilməzsən ki, eynək taxmadığın üçün nə qədər çox şey itirmisən.

– Nə itirmişəm ki? – Pit fincanına çay süzə-süzə soruşdu.

– İndi görərsən. Mən sənə izah edəyəm. Bax, hər linzanın ortasında həmişə işıqlanan bir nöqtə var və o, sənə görmə bucağının tən ortasında olur. Çəkməzsən. Büdrəməzsən. Bu nöqtələr həmişə, hətta lap zülmət gecələrdə də var, elə bil, bu, preslənmiş, konservləşdirilmiş işıqdır, daim düz qabağında havadan asılıb qalır. Başa düşürsən, elə adamlar var ki – biz sənə onları qəşəng tanıyırdıq, daim qəşəng idilər, alınlarını qırışdırıb yaşayırdılar. Hərdən bu qırışları açmaqla dünya onlara heç də pis görünmür onda da lap nəyə desən gedərlər. Yaxşı, olsun, deyə bilmərəm ki, dünyanı eynən onlar kimi görürəm. Yəqin bunun üçün tək bu işıq nöqtələrinin mövcudluğunu bilmək də hələ bəs deyil. Bəlkə də, bizim baxışlarımızda ortaq bir şey də yoxdur. Amma mən demək istəyirdim... Bu işıq nöqtəsi sənə öz orbitinin bucağını göstərir. Mənə elə baxmaq lazım deyil. Sən başa düşürsən. Bu işıq sənə istiqamət hissi verir, hətta yerindən tərpənməsən belə, istiqaməti göstərir.

– Hə, indi neyləməliyəm, qabağında dizi üstə düşüm?

– Bu sən tərəfdən çox ağıllı iş olardı.

– Yaxşısı budur, sualıma cavab ver, – Pit dedi. – Sən özün necə, daim alnını qırışdırıb yaşayırsan?

– Bəs necə. Məhz belədir. Ona görə də nə dediyimi yaxşı bilirəm.

Dəhlizdəki saat biri vurdu. Len eynəyini taxıb hərəkətsiz oturdu.

– Birə on qoyuram ki, o, ac gələcək.

– Niyə?

– Mərc eləyək?

Pit gözlərini yumub kresloya yayıldı.

– Bu oğlan bir oturma üç nəfərin yeməyini ötürür içəri, – Len dedi. O, fleytanı barmaqlarının arasında oynatdı.

– Bir dəfə necə oldusa, mən gödəkcəmi çıxarmağa macal tapana kimi bir kömbə çörəyi uddu.

Fleytanı sol gözü ilə dirədi və içini baxdı.

– Qabaqlar o, boşqabında qırıntı da qoymurdu.

Pit gözünü açdı, kibrit çəkdi və yanmasına tamaşa elədi.

– Əlbəttə, bəlkə, o da dəyişib, – Len dedi, ayağa qalxdı, otaqda gəzişməyə başladı. – Hər şey dəyişir axı. Amma bax, mən dəyişməmişəm. Təsəvvür eləyirsən, keçən həftə necə oldusa, bir gündə beş dəfə möhkəm yedim. On birdə, ikidə, altıda, onda, bir də ki gecə saat birdə. Heç nə də olmadı. Mən işləyəndə qarnım yaman acır. Elə həmin gün də işləyirdim.

O, bufetə söykəlib əsnədi.

– Səhər tezdən həmişə yemək istəyirəm. Gecədən isə heç danışmağa da dəyməz. Məncə, gecə yatmırsansa, gərək ancaq yemək yeyəsən. Ya yatırsan, ya da ki yeyirsən. Bu da mənə kömək eləyir, özümü formada saxlayıram, xüsusilə evdə olanda. Çaydanı qoymaq üçün mətbəxə düşməliyəm, sonra bir də qalxmalıyam ki, yarımçıq işimi davam etdirim, sonra düşməliyəm sendviç, ya da salat düzəltdim, sonra qalxmalıyam ki, işimi yekunlaşdırım, düşməliyəm sosiskalara baxım, görüm nə vəziyyətdədir, əgər evdə sosiska varsa, sonra da qalxmalıyam ki, işi bitirəm, sonra enməyiləm ki, mizin üstünü yemək üçün düzəltdim, sonra da iş dalınca qalxmalıyam, sonra yenə düşməliyəm...

– Bəsdir!

– Sən bu çəkmələri haradan almısan?

– Nə?

– Çəkmələri deyirəm. Çoxdan səndədir?

– Nədir ki, xoşuna gəlmir?

– Hə, qocalıram, yaddaşım daha qabaqkı deyil. Axşam bunlar idi ayağında?

– Yox, – Pit dedi. – Betnal-Qrindən ayaqyalın gəlmişəm.

– Heç formada deyiləm. Yaddaşım itir.

O, masanın arxasında oturub başını yellədi.

– Sonuncu dəfə nə vaxt yatmısan? – Pit soruşdu.

– Yatmışam? Məni güldürmə. Yatmaqdan başqa işim-gücüm var ki?

– Bəs iş? İşlə aran necədir?

– Yustonda? Ora dəhşət istidir. Elə bil, ocaqdır. Əlbəttə, pis hava da havasızlıqdan yaxşıdır. Gecə növbəsi olanda hələ babatdır. Qatar gəlir, oğlana yarım dollar verirəm, işimi görür, mən də girirəm bir küncə, başlayıram cədvəli oxumağa. Fəhlə yeməxanası da daim açıq olur. Əgər bu gün gecə növbəsinə düşsəydim, qarnım cırılana kimi çay verərdilər, özü də südlə, qəndə də ki, məhdudiyyət yoxdur – ciddi deyirəm.

Pit durdu, əlini divara söykəyib gərnəşdi.

– Sən barı bir az kökələydin, – Len dedi, – yoxsa bir dərisən, bir sümük.

– O, tezliklə gələcək. Lap elə indicə.

– Axırıncı dəfə özünə güzgüdə nə vaxt baxmısan? Az qalıb, bir azdan almacıq sümüklərin dərinə deşib çölə çıxacaq.

– Nə olsun ki? – Pit pəncərəyə baxaraq dedi. Len eynəyini çıxardı, gözlərini ovxaladı.

– Bilirsən, məndə, deyəsən, böyük dəyişikliklər gedir, daxilimdə, – dedi.

– Doğrudan?

– Hiss eləyirəm. Böyük dəyişiklik ərəfəsindəyəm.

Pit fincanları yığdı, dəm çaydanını götürdü və mətbəxə apardı, yenə su qaynatmaq üçün qaz peçnin üstünə qoydu.

– Sən neynirsən? – Len mətbəxin kandarından soruşdu.

– Yəqin, o da çay içmək istəyəcək.

– Boş çay? Lap sarsaqlamısan. Adamı öz evinə çağırıb boş çaya qonaq eləmək olmaz.

– Sən bir beynini işlət də, – Pit dedi. – Özün dedin ki, məktubunda sənə nə yazıb.

– Yazmışdı ki, onu evdə gözləyək, bir də çaydanı qaynamağa qoyaq.

– Çay üçün?

– Hə, çay üçün.

– Bəs mən neyləyirəm? – Pit dedi. – Onun xahişini çox dəqiq yerinə yetirirəm. Mən ona çay verəcəyəm. Ancaq qara çay. Boş, südsüz və şəkərsiz. İkiyə doqquz dəqiqə işləmiş. Gecə ikiyə.

Qapının zəngi çalındı.

– Gəldi, – Pit ldedi. – Get aç.

II fəsil

– Nədir, yatmışdın?

– Mən bütün günü yatmışam, – Mark cavab verdi.

– Keç.

Len qapını örtüdü. Onlar mətbəxə düşdülər.

– Mənim mətbəxim barədə nə deyə bələrsən? Dəyişib?

Mark cibindən darağını çıxarıb başını daradı.

– Məncə, elə indiki vəziyyətində də ən yüksək səviyyəli mətbəx kimi görünür.

– Qulaq as, Mark, – Len dedi, – şadam ki, yaxşıca yatıb yuxunu almısan. Qulaq as. Bu kitab barədə nə fikirləşirsən? İstərdim onu əlinə götürüb bir baxasan, bir isinişəsən. Ömründə belə bir şey görməmişən. Buna zəmanət verirəm.

Mark darağı cibinə qoydu və kitabın adına baxdı.

– Rimman, «İnteqrallar nəzəriyyəsi». Ürəyindən nə keçir, məni həvəsləndirmək istəyirsən?

– Axı niyə bu kitabı oxumayasan? – Len dedi. – O elə sənin ruhundadır.

– Yaşıl ayın başında, – Mark dedi, – elə bu dəqiqə yüyürə-yüyürə gələcəyəm, lap məni kursa da yaza bilərsən.

– Sən, sadəcə olaraq, öz şansını qaçıırırsan, bəlkə də, həyatda yeganə şansını.

– Riyaziyyat, şahmat və balet. Bütün bunlarla gərək on bir-on iki yaşında məşğul olasan.

– Nə çərənlədiyini heç özün də başa düşmürsən.

– Bir az da tez olsa, daha yaxşıdır.

– Qulaq as, – Len dedi. – Mən bütün keçən gecəni mexanika ilə determinantlar üzərində əlləşdim. Formullar əsasında hesablamalar qədər heç nə əhval-ruhiyyəni qaldırmır. Sən ondan niyə qorxursan axı? Bu ki kitabdır. O dişləmir. Götür, şüurun azadlığına çıxacaq, fəzaya pərvazlanacaq.

– Yox bir?!

– Düz sözümdür. Bunu mən sənə deyirəm. Yalnız bu kitablara məşğul olanda özümü azad hiss edirəm. Hər təzə bölmə – udduğun mərc kimidir, elə bil, cıdırda uğurlu ata pul qoyursan.

– Bəs bu nədir belə? – Mark kitabın içindən, onun vərəqlərinin arasından bir kağız çıxararaq soruşdu.

– Nədir?

– Bu sənin növbəti şerindir.

Len kağızı qapdı, ona göz gəzdirib cəld əzdi və cibinə dürtüdü.

– Ey, neynirsən? – Mark dedi. – Heç olmasa, verəydin oxuyardım.

– Bunların hamısı cəfəngiyatdır, – Len dedi. – Tam mənasız, sarsaq şeirlərdir.

O, cibindən kağızı çıxarıb bir az da bərk əzdi və əlüzuyanın altındakı zibil vedrəsinə atdı.

– Hökm qətidir, şikayətə yer yoxdur.

– Yaxşı, daha sualım qalmadı. İnandım.

Len qaşlarını çatdı, fısıldadı və qollarını çirmələdi.

– Bəs Pit necədir? – Mark soruşdu. – O da axı son zamanlar nəşə yazırdı.

– Bilmirəm. Haradan bilim? Bu, mənim işim deyil. İndi onun yadına şeir düşməz. Bax bunu dəqiq bilirəm.

– Doğrudan?

– Hə.

– Maraqlıdır, başı, görəsən, nəyə qarışıb?!

– Üç dəfədən tap görüm.

Mark gülümsündü və baxışlarını, demək olar ki, bom-boş mətbəx boyunca gəzdirdi. Tavanı alçaq idi. Açıq rəngli, hamar ağacdən bufet, stullar və stol... Divardakı suqızdırıcı nəhəng bir fır kimi çıxırdı. Otaq kvadrat formalıydı. Balaca pəncərəsi həyəətə açılırdı.

– Otaqlar, – dedi, – bizim yaşadığımız otaqlar.

– Danışma, heç yadıma da salma bunu, – Len dedi.

O, etiraz əlaməti olaraq əllərini qaldırdı. Sonra başını bulayıb bir xeyli nırçıldadı.

– Bizim yaşadığımız otaqlar, həm açıq, həm də bağlı otaqlar...

O, stolun altındakı stulu özünə sarı çəkdi, oturmaq istədi, amma sonra yerinə itələyib divarı tıqqılatdı.

– Onlar formalarını tam sərbəst dəyişirlər, – deyə dilləndi. – Düzünü desəm, əgər bu otaqlar öz formalarını birdəfəlik saxlasaydılar, qəti etiraz etməzdim, hətta mən razı salardım, başa düşürsən, daimi forma və məzmun kəsb etsəydilər. Amma yox. Heç cür həmin o konturları tuta bilmirəm, təbii və ilkin vəziyyətdə onlara xas olduğunu deyə biləcəyim, həqiqiliyinə inandığım konturları. Problem də elə bundadır. Otaqların, qapıların, pilləkənlərin və bütün qalan şeylərin özünü təbii aparmasına etirazım yoxdur. Amma onlara arxayın ola bilmirəm. Bax, gecə qatarın pəncərəsinə baxanda sarı işıqlar görürəm, qaranlıqda onlar sox aydın görünür; görürəm ki, yerlərində durublar. Lakin, əslində, onlar ona görə yerlərində durublar ki, mən hərəkətdəyəm. Bilirəm ki, onlar da elə mənimlə bir yerdə hərəkət eləyirlər və relslər yana burulanda bu işıqlar öz trayektoriyalarıyla ötüb gedirlər. Amma mən bilirəm: onlar hərəkətsizdirlər, onlar elə həmin, həmişəki işıqlardır. Axı torpağa dərin basdırılmış dirəklərin başına bağlanıblar. Deməli, nisbətən hərəkətsiz olmalıdırlar, ən azı, öz baxış nöqtələrinə əsasən hərəkətsiz – bu da o şərtlə ki, biz yer səthinin özünü hərəkətsiz sayaq, bu isə təbii ki, belə deyil; amma bunun mətləbə elə bir dəxli yoxdur. Qıssası, ikicə sözlə desək, məsələnin mahiyyəti budur ki, bu qəbil faktları yalnız hərəkətdə olarkən qavraya bilirəm. Əgər hərəkətsizəmsə, ətrafımdakı heç bir şey özünü ilkin vəziyyətdə necə aparmalıdırsa, elə aparmır. Demirəm ki, mən özüm bir meyaram. Bunu demirəm. Nəhayət, qatarda gedəndə otururam axı... Əgər otururamsa, deməli, hərəkətsizəm. Bu, iki dəfə ikinin dörd etməsidir. Küncdə əyləşmişəm. Hərəkətsiz. Mənə tərpədirlər, amma tərpənmirəm. Eynilə o sarı işıqlar kimi. Qatar gedir, mən mübahisə eləmirəm, amma qatarın işıqla dirəyə nə dəxli var axı?

– Dəqiq deyirsən, – Mark dilləndi.

– Bəs sən özün nə deyirsən? Şəxsən mən etiraf etməyə hazıram ki, bu məsələ nəinki sonadək aydınlaşdırılmayıb, hətta, onu araşdırmağa başlamayıblar. Ümumiyyətlə, çətin təsəvvür eləyə bilirəm ki, hansı işi baxılmış və artıq bağlı saymaq olar. Çətin yox... Heç təsəvvür etmirəm. Elə bu məsələnin özünü götürək. Bizim əlimizdə heç bir dəlil, heç bir sübut yoxdur. Nə varsa, sadəcə, məhkəmədə dağılıb puç olardı. Hakim mənim əlimdən hirslənərdi və mən də lisenziyamı itirərdim.

– Əlbəttə.

– Bu, zarafat deyil.

– Təbii.

– Andlılar necə, hərəkət edirlər görəsən? Hə?

– Yox. Onlar öz yerlərində hərəkətsiz otururlar. Mən də müttəhimlər kürsüsündəki yerimdə hərəkətsiz otururam. Heç nə dəyişməyib. Amma elə ki, bu işin dinlənməsi çərçivəsində hərəkət eləməyə başladım, onlar da hərəkətə gəlirlər. Məni qoduqluğa aparacaqlar, andlılar isə evlərinə getmək üçün taksi çağıracaqlar.

– Eynən elə olacaq.

– Hər şey dəyişir, amma eyni zamanda, heç nə dəyişmir. Bütün bunlar mənim problemimin həllinə kömək edəcəkmi? Deyə bilərsən? Əlbəttə yox, gör bir kimdən soruşuram. Sən bunu deyə bilməzsən. Bunu mövcud bir şey kimi qəbul etmək gərəkdir. Belə olub, belədir, belə də olacaq. Bəlkə, bizim heç günahımız yoxdur. Məgər günahkarıq? Pit deyərdi ki, biz günahkarıq. Sən deyərdin ki, günahkar deyilik. İndi də, əslində necə, günahkarıq?

– Yox, – Mark dedi. – Günahkar deyilik.

Len güldü. O, kürsülü alt mərtəbədən həyətə çıxan qapını açdı və təmiz havanı ciyərinə çəkdi. Küçədə yağış yağırdı.

– Sənə, – Mark dedi, – hər halda, bu barədə bəzi şeyləri deyə bilərəm.

– Nə deyə bilərsən axı?

– Əgər içəridəsənsə, deməli, içəridəsən.

– Nə? – Len soruşdu. – Sən nə deyirsən? Necə yəni «əgər içəridəsənsə, deməli içəridəsən»?

– Hə də.

– Düz deyirsən. Mən bunu inkar edə bilmərəm. Sən hələ ömründə belə düzgün, dəqiq söz deməmisən. Əgər içəridəsənsə, – masanın ətrafına fırlanaraq təkrar etdi, – deməli, içəridəsən. Lap nöqtəsini qoydun. Yerimdə quruyub qaldım. Bunu yadda saxlamaq lazımdır. Bu fikir ağlına necə gəldi?

– Nə bilim, birdən gəldi. Əgər içəridəsənsə, deməli, içəridəsən.

– Deyim ki, – Len dilləndi, – burada səninlə mübahisə etmək olmaz. Özü də aşkar həqiqətlə nə mübahisə edəsən ki?! Sağlam məntiq sənə haqlı olduğunu təsdiq edir. Bir də, əgər içəridə deyilsənsə, deməli, bayırdasan.

– Hə də, elədir.

– Əgər içəridəsənsə, – Len mızıldanmağında idi, – deməli, içəridəsən, hə? Bu müdrikliyi qara gün üçün saxlamaq lazımdır.

Yuxarıda, qonaq otağında Mark sürtülmüş dəri kresloya oturdu, yerində yayxandı və tavandakı

işıq dairəsinə baxmağa başladı, Len isə həmin vaxt skripkasını ehtiyatla qabından çıxardı, yayının qıllarını tarımlatdı və Baxdan dalğın-dalğın bir passaj çaldı; hər yanlış notda üzünü narazı bir tərzdə qırışdırır və nəşə donquldanırdı...

– Alınmır, – dedi.

– Arxa qapını ya döydülər, ya da ki cırmaqladılar. O qalxıb qapının dəstəyini burdu. Pişik qapının arasından sivişərək masanın altına girməyə çalışdı.

– Lap bişmiş toyuğun da gülməyi gələr. Mən daim məşq eləməliyəm. Barmaqlarım, elə bil ağacdır. Belə əllərlə ancaq pəncərə yumağa getmək olar.

– Amma mənə, deyəsən, pis deyildi.

– Yox, yox. Bu, Baxa işgəncə verməkdir. Hörmətsizlik və görünməmiş həyasızlıqdır. Problem bundadır ki, – skripkanı qabına qoya-qoya mızıldandı, – əgər hərdən bir öz enerjimi tətbiq etmək üçün bir istiqamət tapırsam da, hövsələm uzun müddətə bəs eləmir. Diqqətimi bir şeyə yönəltməyi bacarmıram. Amma dəyərdi. Hər şeyi tullayıb musiqiylə məşğul olmağa, həqiqətən, dəyərdi. Bir aranjeman seçəsən, sonra da üstündə diqqətlə işləyəsən. Sən bir buna bax. İndiyə kimi fermada fəhlə də olmuşam, bəna köməkçisi də, qablaşdırıcı da, səhnə fəhləsi də, ekspeditor da... Torf qazmışam, mayaotu yığmışam, ticarət agentı olmuşam, poçtalyon, vağzalda yükdaşıyan, riyaziyyatçı, skripkaçı olmuşam, işləmişəm, hələ üstəlik bir az şeir də yazır və babat kriket oynayıram. Nə iş görməmişəm ki indiyədək? Bir mirvari ovçusu olmamışam, bir də ki feldşer. Amma bunların mənə nə faydası var? Heç nə. Adamın gülməyi gəlir; düz sözündür. Heç vaxt güzgüyə baxıb deyə bilməmişəm ki, hə, bu, həqiqətən, mənəm. Bu pişiyə nə olub e-e?

Pişik qıvrıqlaraq özünü qapıya çırpırdı.

– Ey, nə olub? – Len soruşdu, – yaxşı, gəzməkdirsə, get gəz. Yeri. Mən səni yaxşı başa düşürəm.

– Mən əmin deyiləm, – Mark gecənin zülmətində itən pişik quyruğuna baxa-baxa dedi, – bu pişik ilk baxışdan göründüyü qədər sadə olmamalıdır.

Len qapını bağladı.

– Gedək aşağı, – astaca dedi.

– Biz ki indicə qalxmışıq.

– Bilirəm. Gəl düşək.

– Düş deyirsən, düşək də, – Mark dedi.

Onlar taxta pilləkənlə birinci mərtəbəyə endilər. Len mətbəxdə işığı yandırdı. Mark əsnəyərək əyləşib siqaretini alışırdı.

– Bu da belə.

– Bilirsən, – Len dedi, – sənənlə söhbət eləyəndə heç vaxt arxayın olmuram ki, heç olmasa, bir

kəlmə anladın, yoxsa yox.

– Nəyi?

– Yox, təbii ki, ola bilər, sən hər şeyi anlayırsan, bəlkə də, ağzını açanda sözü elə-belə, kor-koranə, bəxtəbəxt tullayırsan və hərdən düz onluğa da vurmasan, hər halda, əyri də atmırsan. Əgər belədirsə, onda sən ya bəxti həmişə çin olan nadir bir nüsxəsən, ya da kor-koranə atəşdə, həqiqətən, böyük ustasan. Sənin şərhlərin çox tez-tez relevant olur. Amma hərdən məndə elə təəssürat yaranır ki, sənin üçün söhbətin yalnız formal tərəfi əhəmiyyət daşıyır. Məsələn, Pit mənim danışdıqlarımdan nəyisə anlamayanda, həmişə məni bu və ya başqa şəkildə xəbərdar edir. Onun düşüncəsinə görə, bu, mənəvi borcdur. Sən isə bunu, demək olar ki, heç vaxt eləmirsən. Bu nə deməkdir, söylə görüm. Bu o deməkdir ki, özünü nüfuzdan salmaq istəmirsən? Bəlkə, o deməkdir ki, burada səni nüfuzdan salası bir şey yoxdur?

Mark siqaretin külünü tava daşlarına çırpdı. Kül dağılmayaraq elə silindr şəklində də yerə düşdü və dağılmadı. Çəkməsinin ucuyla əvvəl külü yerə yaydı, sonra da stulun qıçını onun düz üstünə çəkib xırda toz kimi üyütdü. O, Lenə baxdı.

– Sən, deyəsən, nəşə deyirdin axı?

– Hə, sən hansı teatrda oynamısan? Haddersfilddə?

– Hə, orada.

– Sənin o Haddersfildində sənə münasibət necəydi? Publikaın xoşuna gəlirdin?

– Mənə pərəstiş edirdilər.

– Sən səhnədə oynayanda, nə hiss edirsən? Xoşun gəlir bundan? Görəsən səndən başqa da kimsə bundan ləzzət alırdı?

– Aktyor sənətinin nəyindən xoşun gəlmir ki?

– Yox, niyə ki, hörmətli sənətdir. Əsrlər boyu uca tutulmuş bir peşə. Bununla kim mübahisə edərdi? Lakin bu necə baş verir? Xoşuna gəlir ki, səhnəyə çıxanda hamı həm sənin özünə baxsın, həm də nə elədiyinə? Bəlkə, onlar, ümumiyyətlə, sənə baxmaq istəmirlər. Sənin yerində tamam başqa adamı görmək istərdilər. Heç nə vaxtsa onlardan bu barədə soruşmusan?

Mark güldü və siqaretini yandırdı. Len dişlərini bir-birinə sürterek qəflətən öz alnına bir şapalaq ilişdirdi.

– Hə, doğrudan, bilirsən, mən kiməm? Mən xarici dövlətin casusuyam.

Qapının zəngini çaldılar.

Pit birinci mərtəbədən kömür zirzəmisinin barmaqlıqlarının arasından düşən işıq zolağını gördü. O ya qapının ağzında durmuşdu, ya da yan taxtasına söykənmişdi. Yüngül meh alçaqboylu kollardan ibarət canlı çəpərdə oynayırdı. Ay lopa-lopa buludların arasından hərdənbir göz vururdu. Arıq və qısa

tüklü qara pişik yaylı oyuncaq kimi artırmanın pilləkəninə sıçrayıb çəkmələrinin üstündən keçərək qapının düz ağzında gözlərini yumub oturdu. Arabir Pitin topuqlarına toxunaraq quyruğunun gah bu, gah da o tərəfinə sürtürdü. O, pişiyin kompakt bükülmüş siluetinə maraqla baxdı. Onun burnu qapı ilə yan taxtasının arasındakı yarığa dirənirdi. Onlar dinməzcə gözləyirdilər.

Len qapını açdı. Pişik onun ayaqlarının arasından sivişərək dəhlizə adladı.

– Bu nədir belə?

– Pişik.

– Sənin pişiyin?

– Mənim pişiyim? – Pit soruşdu. – Sən nə deyirsən? Mənim pişiyim haradan oldu? Ömründə olmayıb.

– Olmayıb?

– Qulaq as, sarsaqlama, qoy içəri girim.

– Onda bu diskussiyanın gedişindən belə bir nəticə hasil olur ki, pişik mənimkidir, – deyə, Len qapını onun dalınca bağlayaraq mızıldandı.

– Bu yalnız sənin pişiyin ola bilər.

– Niyə? Nədən belə fikirləşirsən?

– Bilirsən, onunla bir az söhbətləşdik, – Pit dedi, – sənin artırmada.

– Nə barədə?

– Rəqəmlər nəzəriyyəsi barədə.

– Nəyi isbatlayırdı sənə?

– Qulaq as, qəmişini çək məndən, – Pit dedi. – Mən o hayda deyiləm. Sənin işığın niyə belə zəifdir? Kəlküttənin qara dəliyi kimi qaranlıqdır. (Hindistanın Benqal ştatının paytaxtındakı həbsxana nəzərdə tutulur, rəvayətə görə, 1756-cı ildə yerli hakim ora 146 ingilis əsirini salmışdı, onlardan yalnız 23 nəfər sağ çıxa bilmişdi.)

Mark kresloda oturmuşdu, ayaqları masanın üstündə idi.

– Salamla, – Pit dedi.

– Salam.

– Bu pişiyə heç etibarım yoxdur, – Len dilləndi. – Mən bayaq onu arxa qapıdan buraxdım, qabaqdan qayıtdı.

– Təmiz havada sür-sümüyünüzü əsdirməklə aranız necədir? Küçədə əla külək əsir. Gedək, havamızı dəyişək. Yoxsa ikinizi də bit basıb burada. Bu dəqiqə sir-sifətiniz elədir ki, sanitar təmizləmə ziyan gətirməzdi.

Mark ayaqlarını aşağı saldı.

– Düz deyirsən. Getdik gəzməyə.

– Getməmişdən kiçik bir serenadaya qulaq asmaq istəmirsiniz ki? – Len soruşdu. – Speklə Ratsdır, Yetta Klatta da ifa eləyir. Kilsə musiqisidir.

– Gələn dəfə, Vaynblatt, – Pit dedi.

Onlar evdən çıxdılar və ördəkli nohura sarı getdilər. Taxta körpünün yanındakı skamyada qəzet açıb əyləşdilər. Külək yağışdan sonra yarpaqların üstündən sallaşan damcılarını oyan-buyana çırpırdı.

– Qulaq as, Pit, – Len dedi. – Niyə həmişə məni Vaynblatt çağırırsan? Mənim soyadım Vaynşteyndir. Həmişə də belə olub.

– O biri sənə daha çox yaraşır.

Mark öskürməyə başladı və tezliklə öskürək guruldayan qıjılıta keçdi. Kəsik-kəsik alıb-verdiyi nəfəsinin arasında pıçıltıyla söylərək azacıq ləngərləyə-ləngərləyə nohurun kənarına yaxınlaşdı və ləzzətlə tüpürdü.

– Mark, – Pit dedi, – əgər nə vaxtsa şöhrətlənsən, bu ancaq tüpürmək üzrə çempion kimi olacaq.

– Çox sağ ol, – Mark dedi və kolluğa tüpürdü. Skamyaya oturub ağzını sildi.

– Bax, mən elə həmişə fikirləşirəm, – Pit dedi, – görəsən sən nə vaxt veyllənməyin, söyüş söyməyin, tüpürməyin daşını atıb başını rahiblək qırıxdıracaqsan?

– Mən? Niyə belə düşünürsən ki? Mən artıq ruhaniyəm. Xüsusilə də yataqda dindarlığım bilinir. Mən orada hamını nəhayətsiz Kainata qovuşmaq yoluna təhrik edirəm.

– Demək istəyirsən ki, onların hamısını cənnət nemətlərinə yönəldirsən?

– Tamamilə doğrudur.

Len qalxdı, nohura yaxınlaşdı və əllərini cibinə soxub suyun yanında dayandı.

– Mən bir yerə yazılmışam, – deyə dilləndi.

– Yoxsa orduya gedirsən? – Mark soruşdu.

– Yox, – Len əyləşərək dedi. – Bir sığorta şirkətində boş yerə ərizə vermişəm.

– Yox bir. Qulaqlarıma inanmıram.

– Nəyi əskiləcək ki, – Pit dedi. – Görək orada nə qədər davam gətirəcək də?!

– Mən artıq qabaqcadan bilirəm ki, necə olacaq, – Len dedi. – Onlar məni məcbur eləyirlər ki, bütün günü oturub ölüm cədvəlləri düzəldim. Mən masa arxasında əyləşərək insanları ölüm ehtimalına əsasən qruplara ayırmalıyam. Sənin kimi bir oğlan isə, Mark, ancaq ikinci kateqoriyaya düşər, birinciyə yox.

– Bəs mənim kimi oğlan necə? – Pit soruşdu.

– Niyə elə düşünürsən ki, birinci kateqoriyaya namizədsən? Mənim tanışlarım arasında beləsi yoxdur.

– Bəs sənin pişiyin necə? – Mark soruşdu.

– Onu yaza bilərsən, – Pit dedi, – ilk baxışdan yarayar, əsas məsələ detallara uymamaqdır.

Pit və Mark siqaret yandırdılar. Len onların yanan kibrit çöpünə sarı əyilmiş başlarına baxırdı.

– Bu ciddi işdir, zarafat yeri deyil, – Mark tüstünü burnunun deşiklərindən buraxaraq dedi.

– Yaxşı, – Len cavab verdi, – hər şey məsələyə hansı nöqteyi-nəzərdən baxmaqdan asılıdır.

Məsələn, mən bir oğlan tanıyıram, həmişə ağacla maraqlanırdı. Sonra bilirsiniz neylədi? Çıxıb getdi kitabxanada işləməyə. Təsəvvür edirsiniz kitabxanada onun qarşısında necə imkanlar açıldı? Nə də olmasa, orada ağac boldur. Gəl və nə qədər istəyirsən, bax, əl vur. Nə isə, bu oğlan indi çox xoşbəxt yaşayır, dərd nə olduğunu bilmir.

Len qalxdı.

– Qulaq as, Pit, – dedi. – Ver bir əlinə baxım.

– Mənim əlimə?

– Hə də.

O, Pitin sol əlini alıb öz çənəsinə yaxınlaşdırdı, eynəyini düzəldib baxmağa başladı. Dişlərinin arasından nəfəs alaraq bir az da aşağı əyildi. Birdən diksinib Pitin əlini buraxdı.

– Sən ki, manyak-qatilsən! – deyə ucadan dilləndi. – Amma bunu gözləmək olardı.

– Yox bir! – Mark dedi.

– Əlini ver görüm, – Len tələb elədi. – Ver görüm, ver deyirəm sənə, indi hər şeyi başa salaram.

Bax, budur. Bütün ovucu kəsən xətt, görürsən bunu? Ovcunun düz ortasıdır. Üfüqi xətt. Görürsən? Vəssalam, başqa heç nə yoxdur. Heç vaxt belə bir şey görməmişəm. Sənin başın yüz faiz yerində deyil!

– Hə, ona oxşayır, – Pit dedi.

– Oxşayır? Belə əl milyonda bir olur. Bu xəttə özün bax. Bir kilometr uzunluğu var. Sən manyak-qatilsən. Heç bir şübhə ola bilməz. Nədən deyirsən, mərc gəlməyə hazıram.

Len gecə növbəsinə gedirdi. O sağollaşaraq öz avtobusuna oturdu. Pit və Mark isə Betnal-Qrin istiqamətində addımladılar.

– Xəbərin oldu burada nə oyun çıxardı? – Pit söylədi.

– Yox. Nədir ki?

– İncil oxumağa başladı.

– Pah, ona gərək medal verək.

– Yeri gəlmişkən, mən burada sənə bağışladığım İncilə rast gəldim.

– Harada?

– Sənin kitab rəfində.

– Hə, elədir.

– Sən, heç olmasa, onun üzünü açmısan?

– Bilirsən, Pit, düzünü desəm, nəsa, əlim ona çatmır.

– Beş ildir vermişəm sənə. Mən səninlə niyə danışaram axı...

– Başa düş, belə kitabı əlinə götürməmişdən əvvəl gərək dincələsən, beynini təmizləyəsən.

– Bir işdən başqasına keçməyi öyrənmək vaxtın çatıb, – Pit dedi. – Bu, yeri gəlmişkən, sənə xeyir eləyər.

– Nə bilmək olar.

Onlar Elektrik Şirkətinin ofisi yanından tini buruldular.

– Bax, sən məhəbbət barədə nə bilirsən? – Pit dedi.

– Məhəbbət barədə?

– Hə, sən ki, bundan başın çıxmalıdır.

– Niyə belə fikirləşirsən?

Qəflətən tökən yağış onları kitab mağazasının girişindəki talvarın altına sarı qovdu. Onlar yağışın polis məntəqəsinin pillələrini necə döyəclədiyinə tamaşa edirdilər. Məntəqənin qapısından bir polismen çıxdı və küçənin qarşı tərəfinə baxdı.

– Yeri gəlmişkən, – Mark dedi, – bu, bütün şərq Londonunda ən yaxşı bukinist mağazasıdır – Klayv.

– Həqiqətən əhəmiyyətli görünür.

– Bəs orada nədir, o qara kitabın arxasındakı – görəsən təsadüfən «Sarı kitab» deyil ki?

– Deyəsən, nədirsə, ənginar barədədir, – Pit piştaxtaya sarı əyilərək dedi.

Polis nəfəri yolu keçib onlara tərəf yönəldi.

– Əgər səhv etmirəmsə, Efiopiya memarlığındandır.

– Nədə səhv etmirsən?

– Kitab barədə deyirəm, az qalmışdım alım onu.

– Hə, o kitabı deyirsən. Amma mənə elə gəldi ki, o «Məntiq və sancı»dır, Blitzin kitabı.

– Əşşi, yox, – Mark dedi, – sən Krutsun «Toz»unu nəzərdə tuturdun.

– Doğrudan?

Polismen kitab mağazasının girişi önündən keçib yoluna davam etdi.

– Gör nə boydadır.

– Keçək o biri tərəfə, – Mark dedi.

– Hər halda, – onlar yenidən küçəylə gedəndə, Pit dedi, – bir kilometrlikdən görünür ki, məhəbbət haqqında əsl soruşulası oğlan elə sənsən.

– Doğrudan? Nəyinə lazımdır ki?

– Məsələ bundadır ki, – Pit dedi, – mən qadın jurnalları üçün bir neçə cızma-qara eləmək fikrinə düşmüşəm.

– Nə?

– Hə, hə. Amma elə başlayan kimi də ilişdim, gördüm ehtiyatlarım kasaddır, çünki yazmağa girişdiyim şeydən qətiyyən başım çıxmır. Amma fikirləşdim ki, əgər sən mənə bir neçə ağıllı məsləhət versən, yəqin bu məsələdən bir müddətdən sonra baş çıxararam.

– Qulaq as, nə yükləyirsən məni?!

– Səni yükləyən yoxdur, tam ciddi deyirəm. Bir də, axı niyə mən özüm bu oyunu oynamağa cəhd eləməyim? Yoxsa sənin buna etirazın var? Nə isə, başla görüm, de gəlsin. O nə olan şeydir?

– Qəmişini çək.

– Nə olub ki? Sən ki qulağının dibinə kimi məhəbbət macəralarının içindəsən və bu, sənin üçün ən başlıca məsələdir.

– Düz qeyd edirsən, – Mark dedi. – Bütün dünya məhəbbətin üzərində qərar tutub.

– Bəs bir qıza vurulan oğlan özünü necə aparır? Nə hiss edir?

– Qulaq as, niyə öz hisslərini qələmə almayasan ki?

– Mənim qələmə alası nəyim var ki?

Onlar dəmiryolu körpüsünün altından keçdilər.

– Yaxşı, olsun, – Mark dedi. – Özün istədin. Bax, sənin Virciniya ilə münasibətlərin necədir?

– Ümumi cəhətlərimiz çoxdur.

– Amma onu sevdiyini deməzsən, hə?

– Bu məsələ, həqiqətən, böyük əhəmiyyət daşıyır, – Pit dedi. – Amma mən bu suala cavab verə bilmərəm.

– Onu görəndə sən qanın cuşa gəlir?

– Nə mənada?

– Cuşa gəlir, yoxsa yox?

– Qanım? Axı necə deyim sənə? Biz son zamanlar buna həddindən çox əhəmiyyət vermirik.

– Həddindən çox əhəmiyyət vermirsiniz, deyirsən?

«Hekni-Empayr» teatrından dəstə-dəstə adam çıxırdı. Onlar küçəni keçdilər.

– Yox. Mən bu məsələni belə görürəm. Bir müddət qabaq bütün bunlar mənim üçün naməlum bir faktor idi, mütləq gərək onları araşdıraydım, mən də araşdırdım və elə həmin zamandan bu məsələnin mənə elə bir isti-soyuğu yoxdur – artıq neçə ildir.

– Yox bir, ola bilməz.

– Elədir.

– Onda, – Mark dedi, – düşünürəm ki, sənə ikinci cəhd əməlli-başlı xeyir gətirər.

– Yox. Məncə, bu, həll edə bilmədiyim məsələlərin cavabını tapmaqda mənə kömək eləyər.

Onlar küçəni svetoforlu döngədən keçdilər və Kembriç çöllüyünə sarı yollandılar. Buradan sabun iyi gəlirdi və bu qoxu düz burunlara soxulur, yaxalarından əl çəkmirdi. Havanın özü də qərribə idi.

– Haradadır? – Mark, sanki, iy alırdı. – Bu fabrikin haradadır? Harada?

– Haradasa, o tərəflərdədir, – Pit əliylə işarə edib cavab verdi.

Onlar küçənin qarşı tərəfinə baxdılar və qalın his təbəqəsinin örtüyü tağlı keçidlərin birinin altından fabrikin tüstülənən borularını, çöllüyü və tünd rəngli anbar tikililərini gördülər.

– Bəlkə, əslində o heç yoxdur? Bəlkə, havanı da elə İlahi Pərvərdigarın özü korlayır?

– Necə yoxdur, var, – Pit dedi. – Gecə-gündüz iy verir zəhrimar. Özü də düz mənim yataq otağımın pəncərəsinə tərəf üfürür. İşləri-peşələri elə budur. Mənə isə ancaq dişlərimi qıcayıb dözmək, özümü gülümsündürmüş kimi göstərmək qalır.

– Mən də elə o kökdəyəm.

«Kembriç çöllüyü» stansiyasında onlar kafeyə girib masanın arxasında əyləşdilər, adama bir fincan çay sifariş etdilər.

– Bilirsən nə var? – Pit dedi. – Mən bu gecə yatanda, yenə də qayıqla bağlı həmin köhnə yuxumu gördüm.

– Nədir, yenə?

– Hə, – Pit dedi. – Təsəvvür eləyirsən, qayıqda Virciniya ilə üzürdüm? Motorlu idi. Çayaşağı gedirdik. Çay burulanda biz də döndük və qəflətən düz qabağımızda, yüz yard ancaq olardı – çayın elə bir hissəsi açıldı ki, suyu hamar, necə deyim sənə, lap güzgü kimi qeyri-adi hamar idi. Hə, mən də Cinniyyə dedim ki, ora çatanda keif olacaq. Motoru işə saldım, qoyduq üstünə. Birdən motor tırıldamağa başladı, sonra da tamam susdu. Sən demə, yağımız bitibmiş. Sükanı döndərdim və biz çayın axarıyla sahil tərəfə üzдық, qəşəng gün idi, hava aydıncı, sahilə isə polis məntəqəsi görünürdü. Hə, mən də dedim ki, yəqin, orada yağ tapırıq. Elə axın bizi hara lazımdırsa, düz ora da apardı – balaca bir körfəzə. Onda mən Virciniyaya tərəf çönüb dedim: «Bircə dəqiqə dayan, yaxşısı budur, sənəin meyitlərinə baxaq». Biz sahilə çıxdıq və orada, lap suyun kənarında iki dənə dəmir cırtdan uzatmışdılar, boyları təxminən bir fut olardı, onları belə, nə təhər deyim e-e, sərt yeşik kartonu kimi bir kağıza bükmüşdülər. Ölü idilər. Biz tez onları nəzərdən keçirdik və yenə yerinə qoyduq. Sonra isə mən maşın yağının dalınca getdim, başa düşürsən də? Evə yaxınlaşdım, pillələrlə düşüb girişin qapağını qaldırdım. Orada küncdə iki dənə zənci cırtdan uzanmışdı, onlar da həmin kağızlara bükülüydülər, özləri də həmin boyda: dəmirdən, amma sağ, mənə baxırdılar, baxmırdılar e-e, lap gözləriylə yeyirdilər. Mən də bir-iki

dəqiqə onları əməllicə süzdüm, sonra dedim: «Elə düşünməyin ki, məni təəccübləndirmisiniz. Bilirdim ki, buradasınız. Sizə hələ limanda olarkən fikir vermişdim».

– İlahi, – Mark dedi.

Pit gülümsünüb kibrit çöpüylə dişlərini qurdalamağa başladı.

III fəsil

Kaş axşam rəqsə gedəydik. Burada nə var ki?

Virciniya taxtın üstündə yumurlanıb uzanmışdı. Otaq hərəkətsiz idi. Gün işığından bir parça nur ləkəsi xalçanın üzərinə düşürdü. Bircə səs belə eşidilmirdi.

O qalxdı. Otağın vəziyyəti o dəqiqə dəyişdi. Nur ləkəsi titrəyib tərpəndi. Otaq ilkin formasına qayıtdı. Günəş işığı otağı dəyişdi. Hər halda, o düşündü, mən qalxdım, müvazinət də itdi. Mən kainatın təkərlərinin hərəkətinə mane oluram. Daha doğrusu, hadisələrin təbii axarını pozdum və dünyanın ahəngdarlığına dözülməz bir zərbə vurdum. Dünyanın çarxını geri dönməyə məcbur elədim.

O gülümsündü. Sarsaq, iddialı bir fikir... Yəqin, Pit də ona gülərdi, üstəlik hələ bir nəsihətamiz və istehzal şərhindən də vaz keçməzdi. Nə deyərdi görəsən? Nədən başlayardı? Deyərdi ki, otaq da, günəş işığı da nədirsə, elə odur, nə az, nə çox. Otaq çoxdur, günəş isə bircə dənədir. Otaq ideya və onun reallaşması baxımından natamam ola bilər və onu hətta tənqiddə belə məruz qoymaq mümkündür. Damın su buraxması otağın çatışmazlığıdır. Bu otaq yalnız inşaatçıların peşəkarlıq səviyyəsinə dəlalət edir. O, sabit olaraq qalacaq, düz evin özü uçulana kimi və yalnız onda həmin otaqda radikal dəyişikliklər baş verəcək, nəticədə o adi otaqlıqdan çıxacaq. Nə qədər ki otaq salamat vəziyyətdədir, yalnız divarlarında, döşəməsində, tavanında dəyişikliklər mümkündür. Onlar nəm çəkə bilər, çürüyə, üstünü kif basa, quruyub çatlaya bilər. Mebel, təmir, otaqdakı əşyalar – bütün bunlar otağın daxili fəzasına yalnız təsadüfi və çox vaxt da arzu edilməz müdaxilələrdir. Eynilə hər hansı bir tikilini qərəzlilikdə və yaxud kiməsə nisbətdə mənfi fikirdə ittiham etmək, onun hər hansı bir iradəsinin mövcudluğundan şübhələnmək insan təxəyyülünün xəstəlik, ya da başqa müvəqqəti dəyişikliklərə məruz qaldığına dəlalət edir və bu cür fikirləşən insan, ən yaxşı halda, alkoqolun təsirindən doğan süni ruh yüksəkliyi vəziyyətində ola bilər. Günəşi tənqiddə məruz qoymaq isə, ümumiyyətlə, absurddur. Günəş işıq saçır, Yer kürəsi isə onun ətrafına hərhlənir. O nə tənqidi, nə açıq narazılığı, hətta qiyam və mədhhiyələri belə qəbul etmir və onlara heç bir reaksiya göstərmir. Onu kiminsə tərəfində durmağa təhrik etmək də mümkün deyil. Günəşin kiminsə müttəfiqi və yaxud rəqibi ola bilməsi barədə fikir istənilən vəziyyətdə qeyri-konstruktivdir və onun sənin həyatına, davranışına təsirini isə məqsədyönlü, xüsusən də qərəzli hesab etmək olmaz. Günəş maraqlı tərəf deyil. Dünyada ən böyük intellektual

yanlışlıq günəşin, yaxud istənilən otağın boynuna onun hər hansı bir xarakterə malik olduğunu yıxmaqdan, onlar üçün ümumun qəbul etdiyindən fərqli bir konsepsiya formalaşdırmaqdan ibarətdir. Sən günəşə sevinə, ya da onun şüalarından gizlənə bilərsən. Otaq kiminsə xoşuna gələ də bilər, gəlməyə də. Odur ki Virciniya, öz mülahizələrini söyləyəndə bir az ehtiyatlı ol.

O, ucadan güldü. «Virciniya, öz mülahizələrini söyləyəndə bir az ehtiyatlı ol». Qız Pitin görünməli olduğu küçəyə nəzər saldı. Görəsən, ona nisbətdə özü necə, düzgün idi mi? Onun fikir yürütmək və sübut gətirmək manerasını parodiya edən daxili monoloqu özünün ironiyasında dəqiq və ədalətli idi mi?

Demək çətinidir. Onlar artıq iki il idi ki, tanışdılar, lakin qız hələ də tam daxili əminliklə və dəqiq bir tərzdə onun danışmaq manerasını təkrarlamağa bilməzdi. O, həqiqətənmi, bu cür danışdı? Belə çıxırdı ki, hə. Qəflətən qız anladı ki, onun inamsızlığı, əslində, qətiyyətlə inamsızlıq deyil, ürəyinə daman pis şeylərin üstünü basdırmaq üçün dərindən unuduran, ona kömək edən qorxunun gizli bir formasıdır.

Əgər belədirsə, onda daha nədən qorxur ki? Axı qızı lap əvvəldən oğlana cəlb eləyən məhz onun mülahizələrinin gücü və inandırıcılığıydı. Onlar birinci dəfə kitabxanada rastlaşmışdılar və tanışlıqlarının ilk həftəsi ərzində oğlan onu iki dəfə axşamçağı şəhərdə gəzməyə dəvət etmişdi. Həmin gün ilk dəfəydi ki, qıza telefon açdı. «Gəl, haradasa oturub bir fincan çay içək». Onlar Hekni-rouddakı kafedə görüşdülər. Bürkülü, tutqun havalı günlərdən biri idi. Pit elə masanın arxasına keçən kimi danışmağa başladı. Qız isə ona baxır, qulaq asırdı. O dedi: «Polis belə qərara gəlir ki, atam özünü öldürüb». Oğlan özü isə belə hesab etmirdi. Çox güman ki, o, sadəcə olaraq, möhkəm vurmuşdu və qaz qızdırıcısının kranını açmış, amma onu yandırmağı unutmuşdu. Özü isə onda mətbəxdəymiş – kanalizasiya borusu tutulmuş əlüzuyunun axarını düzəltmək istəyirmiş ki, anasının qışqırığını eşidir. İçəri girəndə görür ki, anası düz otağın ortasında atasının başı üstündə durub. Kişi isə xalçanın üstündə üzüstə uzanmışdı; otaq qazla doluydu. Anası polis çağırmağa gedir. Oğlan isə otaqda atasıyla qalır. «Sən heç nə vaxtsa meyitlə bir otaqda qalmısan? Atam ölmüşdü – çarpayının qıçı kimi hərəkətsiz idi, başqa heç nə, qəti olaraq heç bir şey baş vermirdi». O, öz daxilində köhnə çuvalın içindəki kimi olan bir boşluq duyurdu. Bütün bu insan hissiyyatları filanlar nədir görəsən? Kömür anbarının barmaqlıqlarında vıyıldaayan külək. Oğlan köhnə taxta parçası kimi qup-quruydu. «Qayka» açarı isə elə bayaqkı tək əlindəydi. Çox asanlıqla üzünü çevirib geri də qayıda bilərdi: əlüzuyunu təmir eləyib başa çatdırardı. Hər şey iki dəfə iki kimi aydın idi, amma nəticə, nəticə nəydi? Heç nə. Sıfır. Polis gələndə kimi o hələ təxminən iyirmi dəqiqə də cəsədin başı üstə durdu. Atası qup-quru qurumuş qoca qarışqaya dönmüşdü, oğlanın içində isə heç cüzi bir ağrı da yox idi...

Pit otağa girdi, qoltuğunun altında qəhvəyi kağıza bükülü bağlama tutmuşdu, onu masanın

üstünə qoydu. Sonra açıb qıza ağ rəngli yay paltarı uzatdı. Qız sviterini, əməkliyini çıxarıb paltarı geyindi.

– Dur.

Qız ona sarı yarımçönmüş vəziyyətdə durdu.

– Pəncərəyə yaxınlaş.

O, pəncərənin önünə keçdi, paltarın ətəyini yerdən qaldırıb çevrildi, güzgüdəki əksinə baxdı.

– Xoşuna gəlir? Elə durduğun yerdə dayan. Günəş sənə arxadan vurur, paltar da yanlardan işıq keçirir. Elə gözəl görünürsən ki...

O oturub siqaret yandırdı.

– Gözəldir, – qız oğlanın əyləşdiyi kreslonun qoltuğuna oturub dedi. – Çox sağ ol.

– Yaraşır sənə.

– Mən onu çölə-bayıra, məxsusi yerlərə geyəcəyəm.

– Yox, – Pit dedi. – Yay elə bu paltarı geyinməyin əsl dəmidir. İstəyirəm ki, gəzməyə həmişə bu paltarda gedəsən.

– Günəşli günlərdə.

– Hə. Elə o, günəşli günlərin xətrinə tikilib də.

– Sən haradaydın?

– Bir az sahildə gəzdim. Qayıqlara tamaşa elədim. Azacıq sakitlik və hüzn. Ofisimiz quş bazarıdır, elə bil.

– Qızlardır da, elədir?

– Hə də.

– Nəylə məşğuldu onlar?

– Heç bir anlayışım yoxdur. Məncə, əsas etibarilə hırıldaşır, əngə verirlər – tələffüzləri də ki, uzaq olsun, heç danışmağa dəyməz. Çalışıram onlarla bəlli məsafə saxlayım.

– Nədir, yaxandan sallaşmırlar ki?

– Heç yaxın da düşmürlər. Bilirlər ki, onları elə yollayaram, dəymişləri dura-dura kalları tökülər.

– Bu gün istiydi?

– İsti nədir? Lap mumiya kimi qurumuşam. Dəniz havası məni bir az özümə gətirdi. Suda üzən zirzibilə baxmaq adama xüsusilə xoş gəlir.

Virciniya güzgüyə yaxınlaşıb özünü süzdü. Sonra ona tərəf çöndü.

– Pit?

– Hə?

- Sən günəş barədə nə düşünürsən?
- Nəyi barədə nə düşünürəm?
- Yəni günəşə necə baxırsan?
- Nə mənada necə baxıram?
- Yaxşı, eybi yox, mühüm deyil.
- Yox, dayan bir. Nə mühüm deyil?

Oğlan pəncərəyə yaxınlaşdı.

- Günəş batır.
- Mən də burada oturmuşam, – qız dedi.

Oğlan siqaretdən bir qullab aldı və tüstüsünü burnundan buraxaraq dumanının havada əriməsinə tamaşa elədi.

- Deməli, günəş barədə nə fikirləşirəm, hə? Maraqlı sualdır.
- Sən bu paltarı məmnuniyyətlə tikdin?
- Bu paltarı? Əlbəttə.
- Qiyamət paltardır.
- Əlbəttə. Sanki, şahmat oynayırdım, hər tikiş də yeni bir gediş idi. Elə elə də alındı – şah və

mat.

Qız onun yanında, pəncərənin önündə dayandı.

- İstəyirsən, səninçün bu paltara uyğun alt əməklik də tikim? – soruşdu.
- Hə, zəhmət olmasa.
- Danışdıq. Düzəld.

Onlar günəşin fabrik borularının arasından üfüqə sarı necə enməsinə tamaşa edirdilər. Oğlan başını qıza sarı əydi və onun belini qucaqladı.

- Bu gün mənim xoşuma gəlirsən, – dedi.
- Paltara görə?
- Yox.

Oğlan onu özünə tərəf çevirib öpdü.

- Gəl çay içək.
- İçək.

Qız bufetə tərəf gedərkən oğlan onun dalınca baxdı.

- Hə – dedi, – sən bu paltarda lap qiyamət görünürsən.
- Şədevrdir, əsl şədevr, – qız dedi.
- Bilirsən nə var, – oğlan otura-otura söylədi, mən sənin simanda müəyyən mənada oğlan

görürəm, nəinki qız.

– Nə mənada deyirsən ki bunu?

– Yox, yox, sən bir qadın kimi də əlasan, hər şey qaydasındadır. Amma sənin düşünmək üçün enerjini yığıb saxlaya bilməyin, lazım olanda necə səfərbər etməyin, ondan faydalanmağın mənim xoşuma gəlir. Özüm də bunu səndən öyrənməyə çalışıram. Bir də sən mənim əsl dostumsan. Əsl yaxşı dost, simsar dost.

– Doğrudan?

– Hə. Bax, məsələn, Markı götürək: o, bunu heç vaxt anlaya bilməyib. Qadın onun üçün, sadəcə, qadındır, vəssalam. Bizim səninlə mənəvi yaxınlığımızdan isə cismimizin yaxınlığından qat-qat dəyərli şeylər doğa bilər. Bəlkə də, biz bu tamlığı həmişə hiss edə bilmirik, amma səni inandırırıram ki, o mövcuddur.

Qız fincanları masanın üstünə qoyub südü süzdü.

– Mark istəyir ki, qadınlar ona «ser» deyə müraciət etsinlər və gündə üç dəfə təzim etsinlər. Özü isə bunun cavabında heç şlyapasını da çıxarmasın. Bir də mənə xoş gəlməyən odur ki, şəxsi həyat deyilən şeyə Markın münasibəti çox yüngüldür – elə qoyub belinə, gedir e-e, daha taleyin ona tuş gətirdiyi qadınların axırı nə olacaq – bu barədə heç fikirləşmək belə istəmir.

– Çay hazırdır.

Onlar masa arxasına keçdilər və qız çörəyi doğramağa başladı.

– Qadını hermetik qutuda saxlamaq, kefin istəyəndə, özü də ancaq işıq sönəndə açıb çıxarmaq olmaz, – Pit dedi. – Qadın həyatın başqa sahələrində də çox şeyə nail ola bilər.

– Lakin o, sənin xoşuna gəlir, mən düz başa düşürəm?

– Xoşuma gəlir? Əlbəttə, xoşuma gəlir.

Qız pomidoru kiçik dilimlərə doğradı və boşqablara duz səpdi.

– O dinləməyi bacarır, – Virciniya dedi.

– O kütbeyin və tərsdir. Bunu sənə mən deyirəm. Bu yaxınlarda məni inandırmağa çalışırdı ki, guya, bütün problemlərim səninlə kifayət qədər tez-tez yatmamağım ucbatındandır.

– Mark?

– Hə.

– O haradan bilir? Yəni o, ümumiyyətlə, haradan bilir? Bizim barədə.

– Xəbərim yoxdur. Bəlkə, mən özüm nə vaxtsa demişəm.

– Yəni demisən ki, biz o qədər də tez-tez sevişmirik?

– Hə də.

– Oho.

– Nədir? Məgər əleyhinəsən?

– Yox.

– Məncə, burada utanmalı bir şey yoxdur.

– Hə, əlbəttə, bəlkə, bir yerdə ona bəyanat da yazıb yollayaq?

– Ehtiyac yoxdur, – Pit dedi. O, çay süzdü.

– Yollayaq ki, narahat olmasın.

– Düşünürəm ki, – Pit dedi, – onu bizim problemlər, ümumiyyətlə, narahat edir.

– Kim bilir, – qız dedi. – Bəlkə, o elə ancaq bu barədə fikirləşir, buna görə gecələr də yata bilmir. Əlbəttə, mən özüm ona zəhərli mürəkkəblə məktub yazıb çatdırı bilərdim ki, bizim münasibətlərimizə burnunu soxmasın.

– Ey, – Pit dedi, – bir az səsindən al.

– Sən düşünürsən ki, biz onun eyhamları və məsləhətləri olmadan yaşaya bilmərik?

– Yaxşı, bir yavaşıt görüm, yaman bərk gedirsən. Əvvəla, sən mənim dostumdan danışırısan. İkincisi, onun dediklərini məndən eşitmisən, özü də kontekstdən çıxarılmış şəkildə, üçüncüsü də, gəl bir-birimizə etiraf edək ki, onun sözlərində həqiqət payı az deyil.

– Doğrudan?

– Hə, – Pit dedi, – və görünür, biz indi düşünməliyik ki, həmin bu həqiqət payı bizim bu barədə fikirlərimizin hamısını üstələmir ki?! Əgər ikicə sözlə desək, bu fikri konkret olaraq indiki şərait üçün xilasedici bir şey saymıram. Maraqlıdır, sən bu barədə nə düşünürsən? Axı nəhayətdə biz bir-birimizi daha tez-tez sevişməyə məcbur edə bilərik, buna nə var ki, amma bu heç də vakuumba baş vermir: mühüm olanı intim həyatın cərəyan etdiyi konkret kontekstdir.

– Yəni konkret olaraq mazaqlaşmaq?..

– İrad mahiyyətə uyğun deyil, – Pit cavab verdi.

IV fəsil

Budur stol. Bu stoldur. Bu kreslo. Bu da stol. Bu isə içində meyvə olan vazdır. Bu süfrə. Bu pərdələr. Külək yoxdur. Bu da kömür vedrəsi. Bu otaqda qadın yoxdur. Bu otaqdır. Divarlara kağız vurulub. Altı divar var. Səkkiz divar. Səkkizguşəlidir. Bu otaq səkkizguşəlidir, burada qadın yoxdur, pişik var. Budur, pişik xalçanın üstündədir. Kaminin üstündəki güzgüdür. Bu, mənim çəkmələrimdir, onlar ayağımdadır. Külək yoxdur. Bu bir səyahət və pusqudur. Bu, şimal qütbüdür, yolda məcburi dayanacaqdır, pusqu isə yoxdur. Bu, mənim gizləndiyim sıx otluqdur. Bu, gecəylə səhər arasındakı sıx kolluqdur. Bu, yüzvatlıq lampadır – xəncər kimi soxulur. Nə gecə var, nə səhər.

Bu otaq hərəkət edir. Bu otaq hərəkət edir. O artıq hərəkət edib. İndi ölü nöqtəyə yetişib. Pusqu yoxdur. Düşmən yoxdur. Hörümçək toru yoxdur. Hər şey təmiz və açıqdır, bağlı heç nə yoxdur, bağlanan heç nə yoxdur, yerindən tərpənmiş, hərəkət eləyən heç nə yoxdur, hər şey yalansız, bicliksiz, fırıldaqsızdır. Orada, bağlar olan yerdə həmişə qaranlıqdır. Bu, mənim var-yoxumdur. Bu, mənim əşyalarımıdır. Bəlkə də, səhər açılacaq. Əgər səhər açılsa, o nə mənim əşyalarımı, nə də bu dəbdəbəni dağıdacaq. Budur, mənim divarlarımda cızılmış cığırılar heç yerə aparmır. Əynində paltar, ya da zirehi olan hamının və hər kəsin görüş yeri. Əgər gecələr qaranlıq, ya da işıq olsa belə, heç nə rədd edilmir, heç nə zorla qəbul etdirilmir. Mənim öz hücrəm var. Mənim öz baramam var. Hər şey qaydasındadır, hər şey öz yerindədir, bircə səhvə belə yol verilməyib. Mən paşa keçmişəm. Burada heç kəs gizlənmir. İndi nə gecədir, nə səhər. Pusqu yoxdur, yalnız bir-birini tanımayan iki adam arasındakı bu vəziyyət var, mənim əşyalarım buradadır, mənim yerləşdiyim yer buradır, mən evdə olanda, tək olanda heç nəyi qaydaya salmaq lazım deyil, mənim müttəfiqlərim var, mənim əşyalarım var, mənim pişiyim var, mənim xalçam var, mənim ölkəm var, krallığım var, burada xəyanət yoxdur, burada inam yoxdur, burada yol yoxdur, kiminsə mənə ölümcül zərbə endirməsi mümkün deyil.

Onlar mənə ölümcül yara vururlar.

Qapının zəngi otağın fəzasını ikiyə böldü. O, stolun üstündəki kitabları bir kənara çəkdi, süfrəni qaldırdı, pişiyi qovub hərəkətsiz dayandı. Sonra kreslodə eşələndi, oturacağındakı balışı qaldırdı, barmağıyla pəncərə altını taqqudatdı, pərdələri çəkib yenə yerində donub qaldı. Qapının zənginin səsi kəsilmək bilmirdi. O, buxarını diqqətlə nəzərdən keçirdi, hətta dizi üstə düşüb borusunu da yoxladı ki, görsün tutulmayıb ki, sonra da stolun altına sürünərək döşəmənin xalçayla tam örtülmədiyini aydınlaşdırdı. Ayağa qalxıb bir anlıq yerində dondu. Zəngin səsi kəsilmirdi. O, bufetə yaxınlaşıb böyük vazdan bir yığın məktub tökdü, fincanı nəlbəkədən qaldırdı və canından üşütmə keçə-keçə ayaqlarının altına nəzər saldı. Onun baxışları işığın haradansa əks olunmuş şüasını tutdu; çənəsi, sanki, bu işığı yerinə mismarlamışdı. Gödəkcəsinin üst cibində eynəyi vardı. Onu taxdı və pillələrlə giriş qapısına qalxdı, onu açdı.

– Sən orada neynirdin? – Maks soruşdu. – Mərasim rəqsi ifa eləyirdin? Kölgəni görürdüm: ora-bura vurnuxur, gah əyilir, gah da qalxırdın.

– Sən mənim kölgəmi necə görə bilərdin?

– Poçt yeşiyinin yarığından baxırdım.

Küçdə yağış zülmətin içindən süzülüb keçirdi.

– Deyirsən saat neçədə olmuşdu bu? – Len soruşdu.

– Nə bilim, – Mark dedi, – əsl vaxtı idi.

– Yaxşı, gir içəri görək.

Mark otaqda plaşını çıxardı və oturmaqdakı balışı düzəldib kresloya çökdü.

– Bu nə kostyumdur belə? Bəs yaxalığındakı qərənfil hanı?

– Necədir, nə deyərsən buna? – Mark soruşdu. Len pencəyin yaxalığını əllədi, açıb astarına baxdı.

– Babatdır, yaxşı parçası var, – dedi.

– Şalvarı da zəncirbəndlidir.

– Zəncirbənd? O, nəyə lazımdır?

– Düyməylə toqqanın əvəzinə. Belə daha səliqəli çıxır.

– Səliqəli? Hə, elədir, səliqəlidir.

– Qatlama manjeti də yoxdur.

– Görürəm. Bəs niyə qatlama eləməmişən?

– İndi hamı qatlamasız geyinir.

– Hə, elədir, indi hamı qatlamasız şalvar geyinir.

– Mən heç iki tərəfi düymələnən pencək də istəmirdim.

– İki tərəfi düymələnən? Əlbəttə, sənə yaramaz.

– Bəs parçası necədir, nə düşünürsən?

– Parçası? Əla parçadır. Lap əla parçadır. Çox əla parçası var. Əla parçası var. Nə əla parçası var...

– Sənin xoşuna gəlir?

– Nə əla parçadır?!

– Bəs biçimi barədə sözün nədir?

– Biçimi barədə nə deyə bilərəm? Biçimi? Biçimi? Nə qiyamət biçimi var bunun?! Əla biçilib!

Ömrümdə belə əla biçilmiş kostyum görməmişəm!

O oturub zarıdı.

– Bilirsən mən haradaydım? – Mark dedi.

– Harada?

– Erls-Kortda.

– U-u-u-u! Orada nə işin vardı? Bu axı hədəfdən tamam yan keçir.

– Sən Erls-Kortun nəyini bəyənmişən ki?

– Ölüsüz ölüxanadır da.

Len əsnəyərək eynəyini çıxardı və gözlərini sümüklü barmaqlarıyla ovxaladı. Mark siqaret yandırıb irəli uzatdığı əlində tutaraq otaqboyu gəzməyə başladı, açıq-aşkar nəsə axtarırdı.

– Sən neynirsən, nə etmək fikrindəsən? Gözlərini çıxarmaq istəyirsən?

– Elədir ki var.

O, külqabını tapıb oturdu.

– Bəs necə qayıtdın oradan, gecə avtobusunda?

– Əlbəttə.

– Hansında?

– İki yüz doxsan yeddiylə Flit-stritə qədər. Oradan isə iki yüz doxsan altıyla.

Len qalxdı ki, pişiyi arxa qapıdan çölə buraxsın. Özü də bayıra boylandı, elə o dəqiqə də qapını örtüdü.

– Mən səni Notting-Hill-Geytə bir saata çatdırardım, yola bircə dəqiqə də artıq vaxt sərf etməzdin, – dedi.

– Məni?

– Burada nə var ki? Problemsiz. Gecənin istənilən vaxtı. Məsələn, deyək ki, sən saat bir əlli ikidə Notting-Hill-Geytdəsən, yox, bir əlli ikidə Şeferd-Buşda olursan, Notting-Hill-Geytdə isə, bir əlli altıda, ya da bir əlli yeddidə olarsan; oturursan iki yüz səksən doqquza və Mərmər Tağına kimi gedirsən; orada təxminən iki sıfır beşdə, ya da sıfır altıda olacaqsan və hara yetişdiyini hələ anlamağa macal tapmamış iki yüz doxsan birə, ya da iki yüz doxsan dördə minəcəksən; onların hər ikisi Ed-juorrouddan tərپənir və Mərmər Tağının yanından təxminən saat iki sıfır yeddidə ötür. Mən nə deyirəm? Hə, yox, düzdür. Oturursan və gedirsən Oldviçə, ora təqribən iki on beşdə, ya da on dördə çatırsan və iki on altıda isə Vaterloodan gələn iki yüz doxsan altıya oturursan, o da səni birbaşa Hekniyə yetirir. Əgər gecə saat üçdən sonra oradasansa, bütün avtobuslarda fəhlə bileti ilə gedə bilərsən.

– Sağ ol e, – Mark dedi. – Sənin Notting-Hill-Geytdə nə işin olur axı?

– Notting– Hill– Geytdə? Heç nə. Mən bu marşrutu məxsusi sənə görə cızdım. Notting-Hill-Geyt tərəfdə, ümumiyyətlə, heç vaxt olmuram.

– Mən axı sənə dedim ki, Erls-Kortda idim.

– Yox! – Len dedi. – Mənim yanımda o yerin heç adını belə çəkmə!

Mark ayaqlarını uzatdı.

– Bəs mən qapını döyəndə neyləyirdin?

– Nə edirdim? Fikirləşirdim.

– Nə barədə?

– Əşşi, heç nə. Heç nə barədə. Bu otaq haqqında. Heç bir şey yoxdur. Düşüncələr də, düşünmə prosesinin özü də vaxtı zay etməkdən başqa bir şey deyil.

– Bu otağın nəyi xoşuna gəlmir ki?

– Nəyi xoşuma gəlmir? O yoxdur, bildin?! Sən heç nə başa düşmürsən, sən qalınqabıqlığından

heç onu da anlamırsan ki, məndən pul tələb eləyirlər. Əgər lap bu yaxınlarda kimsə mənimlə hesablaşmasa, borclarımı bağlaya bilməyəcəyəm, onda daha axırım çatdı.

– Çox istəyirlər?

– Onlar sadəcə pul istəməirlər. Pul onlara əl vermir, onlar bu barədə eşitmək belə istəməirlər. Onlara heç kəsin verə bilmədiyi bir şey vermək lazımdır. Mən bunu bacarmıram, çünki onlar istəyəndən heç özümdə də yoxdur. Əşşi, nə fərqi var e-e. Onsuz da hər şeyin öz yeri və zamanı var. Hər şeyi necə varsa, elə də qəbul etmək lazımdır.

– Səndən heç vaxt belə müdrik sözlər eşitməmişəm.

– Nə danışırısan? Nəyi nəzərdə tutursan?

– Hər şeyin öz zamanı və yeri olmasını. Hər şeyi necə varsa, elə də qəbul etməyin zəruriliyini.

Səndən heç vaxt belə müdrik söz eşitməmişəm.

Mark öskürüb buxarıya tüpürdü.

– Razılaş, biz bir-birimizə yaxşı maya qoyuruq ha, – Mark ağzını silə-silə cavab verdi.

– Səninlə razılaşmağa hazıram, – Len dedi, – hərçənd ki bu, mənim sualıma cavab deyil.

– Hansı suala?

– Burada nə edirsən? Sənə nə lazımdır?

– Fikirləşirdim ki, mənə balla bir tikə çörək verərsən.

Len pəncərəyə yaxınlaşıb pərdəni düzəltdi.

– Bilirəm ki, qorxursan, bunu gizləməyə heç çalışma da.

– Yox bir! – Mark dedi. – Nədən qorxuram ki?

– Qorxursan ki, istənilən an sənin ağzına köz soxa bilərəm. Hə. Amma zamanı yetişəndə, görəcəksən: mən közü öz ağzıma dolduracağam.

– Niyə ki?

– Niyə? Bunu bilməyə nə var?! Pit sənə hər şeyi izah eləyər. O, sənin yanında olacaq.

– Sən elə fikirləşirsən?

– O mütləq yanında olacaq, – Len stolun kənarına oturaraq dedi. – Amma mən də sənə onun barəsində bəzi şeyləri deyəcəyəm. Artıq gəlmişən də. Gözəl bilirsən ki, mənim ancaq heç nədən yüksək səviyyədə başım çıxır. Heç nə barədə mənim kimi məlumatlı adam yoxdur. Bilirəm ki, boşluq nədir, nəfəsin tıxanması nədir. Pit üçün isə hətta bu heç nə də nəşə müsbət bir anlam daşıyır. Pitin heç nəyi, əslində hər şeyi udur, o yırtıcıdır, o bədxassəli şışdır. Amma bununla belə, istəyirsən inan, istəyirsən yox, o özünün boşluğuna, mənasızlığına görə kimin desən boğazını üzər, o, özünün heç nəyi naminə ölənə kimi döyüşər. O döyüşçüdür. Mənim heç nəyim isə onun kimi davranmağı heç ağına da gətirməz; mənim quruyub qaxaca döndüyüm vaxt ərzində isə mənim heç nəyim oturub öz pəncəsini

yalamaqla məşğuldur. Mənimki əsl heç nədir – tam iflicdir. Mahiyyətində nə ziddiyyət var, nə də mübarizə. Mən elə onun özüyəm. Mənim şəxsi heç nəyim elə özüməm. Mənə ümid verən yalnız budur, sevinməyə başqa məqamım yoxdur.

– İt poxu, – Maks dedi.

– Niyə belə deyirsən?

– Pişik sidiyi.

– Yaxşı, yaxşı. Qoy sən deyən kimi olsun, amma icazə ver, bir şey soruşum.

– De gəlsin.

– Sən İsa Məsihin ziddinə nəse fikirləşirsən?

– Çox bə gedir.

– Oynayacaqsan?

– O hansı şirkətdə işləyir ki?

– Heç birində. Ştatdankənardır.

– Belə de, – Maks dilləndi, – onun elədikləri küçədəki hər itə də bəllidir, elə deyil?

– Yazılan nə varsa, mütləq qiymətə minir.

– Hə, deməli, o, belə oğlandır, – Mark dedi. – Hə, nə olsun ki? Heç sənə son zamanlar nədəsə kömək edibmi?

– Deyə bilərəm ki, o mənə bir neçə dəyərli məsləhət verib, – Len çiyinlərini çəkdi. – Axı hər kəsin, yəqin ki, zəif yeri var.

O, otaqda gəzişməyə başladı, yumruqlarını gah sıxır, gah boşaldırdı.

– Hə, yeri gəlmişkən, – Maks dilləndi, – qulağıma çatıb ki, tarifləri qaldırmaq istəyirsən.

Len ayaq saxlayıb ona sarı çöndü.

– Mən qaldırıram? Bunu sənə kim deyib?

– Ümidvaram, büdcəni kəsmək fikrində deyilsən. – Len buxarının yanında üzü Marka tərəf oturub gülümsündü.

– Gözləyirdim ki, bundan söz salacaqsan, – deyə cavab verdi.

– Mənə qabaqcadan eyham da vura bilərdin, daha yaxşısı – qiymət artımının qrafikini cızardın.

Bir də gördün bir-iki penni qənaət elədim.

– Qulaq as. Etiraf edirəm ki, qiymətlərim yavaş-yavaş, az da olsa, artır, amma əgər hiss etsən ki məsrəflərimi, heç olmasa, maya dəyərində qarşılamaq gücündə deyilsən, istənilən zaman sənə sürücünün yanında yerləşdirə bilərəm, ya da ən pisi, danışa bilərəm ki, baqaj şöbəsində oturtsunlar. Amma təmizinə danışsaq, istərdim ədalətli qiyməti elə özün müəyyənləşdirəsən. Sən nə qədər istəyirsən? Bir də haradan bildin ki, qiyməti qaldırıram?

– Pit dedi mənə.

– Hə, onda aydındır.

– Niyə? O, bu işə pul-zad qoyub məgər?

– Müəyyən mənada, hə, amma tam əmin deyiləm. Səndən tam dəyərini almaq istəmirəm, özümü belə aparmaqdan heç xoşum gəlmir. Amma sən də başa düş: mühasibatdan və bazardakı durumdan asılı vəziyyətdəyəm. Əgər bazar inkişaf edirsə, ya da əksinə, gücdən düşürsə, nə edə bilərəm ki? Başa düş, Mark, bu, mütləq həqiqətdir. Mənim müfəttişim, ekspert-auditorum indi bu dəqiqə hansısa zırpı bir kitabın arxasında gizlənib. Yalan deməyəcəyəm. Oradadır, radionun yanında.

Maks kresloda çönüb çiyinin üstündən geri baxdı.

– Qara kitab?

– Hə.

– Qara qalın kitab?

– Hə.

– Nəsə, tanış gəlir mənə.

– Hmm.

– Bu kitabın o qədər səhifəsi var ki, saymaqla qurtaran deyil.

– Hə. Orada gizlənib, amma mən onsuz da onu görürəm, bunu sənə dəqiq deyə bilərəm. Ən azından, mən görə bilərəm onu.

– Vəziyyəti necədir? – Mark soruşdu.

– Babat. Onun vəziyyəti normaldır. Amma istənilən halda, müşahidələrin və tədqiqatların nəticəsi əlimə çatan kimi, sən bu barədə biləcəksən.

– Danışdıq.

– Amma, Maks, nəzərə al ki, mənə bir güzəşt eləməli olacaqsan: tüpürməyini yığışdır. Sən tüpürməyini tərgitməyə, sadəcə, borclusan. Başa düşürəm, buna hüququn var, amma mənimki də var axı. Sənin, heç olmasa, müəyyən normal davranış qaydaların olmalıdır, hətta başqa heç nəyin yoxdursa belə. Özünü ələ al, səndən istədiyim yalnız budur.

– Bir dəqiqə dayan görüm. Nəsə, başa düşmədim, bizim hansımız qiyməti qaldırıraq – mən, yoxsa sən?

– İndi səni başa salaram, – Len dedi. – Bilirsən, mənim problemlərimdən biri budur ki, sarayların da, ayın da əksini onların özü kimi qəbul etməyə meyilliyəm. Valideynlərim dəfələrlə mənə izah ediblər ki, real obyektlərin mahiyyəti necə olur və mən də böyüklərin rəyinə daim hörmətlə yanaşıram. Amma elə bir zaman çatıb ki, bundan baş çıxarmağı gərək özüm də öyrənəm. Gərək hər şeyin əksinin arxasında həmin əşyanın özünü görməyə cəhd edim. Nə itirirəm ki? Əlbəttə, sənin

Hüququn var, amma icazə versən, mən də sənin Hüququndan istifadə eləyəyəm, onda ürəyin istəyə qədər mənim Hüququmdan bəhrələyə bilərsən!

– Bu, necə olur?

– Görünür, heç necə.

– Bəs Pit? Axı onun da öz Hüququ var.

– Pitin də öz Hüququ olacaq, – Len dedi, – hətta səninlə mən öləndən sonra da belə olacaq. O, bizim hamımızdan artıq yaşayacaq. Sənin xoşuna gəlsə də, gəlməsə də, Pit öz Hüququndan istifadə edəcək.

Mark siqaret yandırır kibriti üfürdü.

– Qulaq as, Len, – dedi, – nəhayətdə səndən tələb olunan bircə şey var: kağız götürüb üzərində «Tüpürmək qadağandır» elanını yazmaq! Kim bununla mübahisə edəcək? Biletlər, onsuz da, gör keçəyər. Üstünə cəriməni də gəlsən... – buna pul çatdırmaq olmaz.

– Hə, pis fikir deyil. Elə də eləyəcəyəm. Lakin birdən təsadüfən tüpürüb-eləsən və cəriməni ödəyə bilməsən, mən cavabdeh deyiləm.

– Problem yoxdur.

– Amma sən, hər halda, başa düşürsən. Yəni görmürsən ki, qiymətləri qaldırmağa məcburam?! Bəlkə də, öz avtobusumun baqaj yerində getməyim deyə, özüm də qabaq oturacağa keçməli olacağam. Başa düşürsən də, baqaj yerindən heç nə görmərəm, sükan arxasında oturanda isə, hər halda, yola nəzər salmaq da olur. Yerim nə qədər desən olacaq, inanmıram ki, bu qiymətə bileti çox adam ala bilsin. Amma bunun da öz üstünlüyü var: azından marşrutu istədiyim kimi seçə bilərəm və tıxaclarda vaxt itirmərəm. Vəssalam, qərara aldım, elə də eləyəcəyəm.

V fəsil

Pit onun bədəninin üstündən otağı dolduran qozbel kölgələrə baxdı, əlləriylə onun saçını yığaraq, onları yenidən başın üstünə atdı. Pəncərənin o üzündə ay işığı yerə düşmüş nur cıdırı kimi görünürdü. Qız onu özünə sıxdı. Oğlan başını onun sinəsinə qoydu. Açıq pəncərədən gələn yüngül külək onların bədənini yalayır keçdi. Qız oğlanın başının üstündən divarlara baxırdı. Qaranlıqda divarların bitdiyi yer görünmürdü. Divarlar, sanki, eyni zamanda həm yaxın, həm də uzaq idilər. Qız tağı tavana nəzər saldı. Tavandan asılmış qeyri-müəyyən siluet ətrafın qaranlığında getdikcə əriyib qabarıq bir kölgəyə çevrilirdi. Onun baxışlarının təsiri altında onların bədənində tuşlanmış qaranlıq seyrəlməyə, yox olmağa başladı.

– Mən qaranlığı yer üzündən sildim, – qız dedi.

Pit əllərini uzatdı və barmaqlarını bir-birinə ilişdirib dartındı.

– Necə elədin bunu?

– Yox, yenə qaranlıqdır, – qız dedi. – Sən tərpendin, ona görə də indi bayaqkindan daha qaranlıq oldu.

– İstidəndir hamısı. Belə isti olmasaydı, bu dərəcədə zülmət də olmazdı.

– Amma yayda, – Virciniya dedi, – gündüz gecəyə çevrilmir. Gündüz elə gündüzdür. Qışda isə gecə gündüzə soxulur. Yayda...

– Tam əmin deyiləm, – Pit dedi, – səninlə razı olduğuma əmin deyiləm.

O əsnəyib ayaqlarını buxarının barmaqlıqlarına dirəyərək gərnəşdi.

– Axı indi qaranlıqdır. Həm də ona görə belədir ki, bizim bədənlərimiz lap ağdır, – qız dedi.

– Hə.

Oğlan onu özünə sarı çəkdi və alnından öpərək qızın üzünü yenə balısa çevirdi və diqqətlə baxdı.

– Sən gözlərini yumursan?

– Yox, – cavab verdi.

– Niyə?

– Səni görmək istəyirəm.

– Niyə?

– Çünki səni sevirəm.

– Hə, – Pit dedi, – mən də.

Ay bütün pəncərəni doldurdu. Nuru stul başının çubuqları arasından keçərək onların üstünə düşdü.

– Qulaq as. İnanmırsan ki, səni sevirəm?

– Sevirsən ki?

– İnanmırsan ki?

– Yox.

– Hə, tapmadın, – Pit dedi. – Mən səni sevirəm.

O dartındı, kreslonun kənarına əlini çatdırıb gödəkcəsinin cibindən iki siqaret çıxardı və birini onun dodaqlarına taxdı.

– Bəzi şeylərdə yaman geridə qalmışam. – O, başlarının üstündə tüstü buludunun qalınlaşmasını gözləyərək nəfəsini bərk buraxıb onu iki parçaya böldü.

– Amma tədricən maariflənirəm, cəhalətdən azad oluram.

– Cəhalətdən?

- Bilirsən, yəqin, mən səni sevməyi öyrənirəm.
- Necə yəni?
- Yəqin, sən öyrədirsən məni. Başqa kim olacaq ki?
- Mən öyrədirəm?
- Bəs kim?

Qız yerində oturub ona baxdı.

- Bu günlərdə dedin ki, sənin gözündə daha çox oğlana oxşayıram.
- Müəyyən mənada.
- Amma...
- Mən onda fikirləşirdim.
- Nə barədə?
- Demək istəyirəm ki, bu, mənim ucadan, səsli fikirləşməyim idi.

O, ayaqlarını uzadıb başını qızın budlarının yanında balısa endirdi, çönüb ona yuxarıdan-aşağı baxdı. Qız əyilib onu öpdü, sonra yenə düz oturdu. Oğlan bir də onu özünə sarı çəkib dodaqlarını çiyninə dirədi. Qızın saçları onun üzünə dağıldı. Oğlan onun döşlərini öpdü. Qız pəncərəyə baxırdı. Ay özünün bütün ecazkarlığıyla parlayırdı. O, böyrü üstə çönüb oğlanın üstünə uzandı. Əlləri onu qucdı, onlar öpüşərək balışların üstündə dığırlandılar. Qız budlarıyla onun ayağını sıxırdı. Yerlərində dondular, stolun üstü qaranlıq kölgə salaraq başları üstündən asılmışdı, qızın əlləri onun belindəydi. O, əlini oğlanın bədənində gəzdirməyə başladı. Oğlan onun ağuşundan azad olub yerinin içində oturdu.

- Hə, sən çox gözəlsən.
- Onlar balışların üstündə sürüşərək üzbəüz qaldılar.
- Bəs mən nə deyirdim? – oğlan təbəssümlə soruşdu.
 - Elə fikirləşdiyini deyirdin.
 - Yox bir.
 - Hə də.
 - Sən bütün bu müddəti fikirləşirdin.

Pit buxarının üstündən siqareti götürüb ona uzatdı.

– Hərdən olur ki, – dedi, – fikirləşdiyindən daha sürətli hərəkət edirsən. Fikrən öz daxili vaxtından geri qalırsan və buna heç diqqət də etmirsən. Mənim daxili saatım, sən demə, mənim əsl saatımdan çoxdan geri qalıb və bunu güman eləsəm də, əslində, nə baş verdiyini dərk eləyə bilmirdim. Bəlkə də, inanmaq istəmirdim. Amma bir zamandan etibarən mən, həqiqətən, səni sevməyi öyrənirəm.

- Virciniya susurdu. Oğlan arxası üstə uzandı və otağın qaranlıq küncünə baxmağa başladı.
- Əminsən?

- Yox. Buna inanmaq istərdim. İstəyirəm ki, bunu isbatlamaqda mənə yardım edəsən.
- Hə.
- Bizdə alınacaq. Mən buna əminəm.
- Heç nə eşidilmir, – Virciniya dedi.
- Ey.
- Nə var?
- Mən gecə qalmağa hazırlaşırım.
- Qalacaqsan?
- Hə də.
- Heç yadıma gəlmir ki, sonuncu dəfə bu nə vaxt olub.
- Hə də, – oğlan dedi, – yenə başladı.
- Mən də başladım, sən də. Mənimlə rəqs edərsən?
- Nə mənada? Elə indi?
- Hə.
- Bəlkə, bir azdan sonra, hə? – Pit dedi.
- Yaxşı.
- Gəl şərab içək.
- Oğlan qalxdı, masaya yaxınlaşdı və iki badə qırmızı şərab süzdü.
- Sən çox qamətli, çox güclüsən.
- Sənin sağlığına.
- Ay da elə sənə dalınca gəzir.
- Yox, mən onun ayaqları altında qalırım.
- Bu, sənə fəxri hüququndur.
- Hə də, niyə olmasın ki?
- Oğlan pəncərənin qabağında durdu və küçəyə baxdı.
- Külək yoxdur.
- Len bir dəfə mənə elə bunu dedi, – qız dilləndi.
- Nə?
- O, sadəcə, mənə baxıb dedi ki, külək yoxdur.
- Hə, – Pit dilləndi. – Len. Mən səhər onunla görüşəcəyəm.
- O, başını yana əyib göyə baxdı.
- Hər halda, sakitlikdir.
- Nəsə biz az kədərli səsləndi, – qız dedi.

– Nəyi nəzərdə tutursan?

– Sabah Lenlə görüşəcəyini.

– Yox. Niyə ki? – Qızın yanında əyləşdi.

– Biz kimik – sən və mən? Əgər ikiyerlik sevgi maşınının detalları deyiliksə, bəs nəyik?

– Yox. Biz, yəqin ki, detal deyilik.

– Sakit ol. Əlbəttə, sən mənim üçün daha böyük əhəmiyyət daşıyırsan. Sənə, məsələn, heç özünü bəzəmək də gərək deyil – nə zahirdən, nə də hansısa təhrikedici hərəkətlə. Bütün bunlar artıqdır. Sənin cəlbədiciliyin tamam başqa qəbildəndir – təmizdir, pakdır. Səninki ecəzkarlığın başqa növüdür.

– Doğrudan?

– Hə. O, sənin və ətrafdakıların iradəsindən asılı olmayaraq mövcuddur. Sənə başqaları kimi qılığa girmək, yaltaqlanmaq, əsəbləri qıcıqlandırmaq lazım deyil. Bu, sənin vəzifən deyil. Sənin alnına ilahilərin sadiq tələbəsi olmaq yazılıb. Dinləyirsən məni?

Pit şüşədə qalmış şərabı badələrə süzdü. Virciniya balışın üstündən yatağa sürüşdü.

– Mən Markla o kampaniyada oturub-duranda ən sevimli zarafatımızın nə olduğunu sənə danışmamışam ki? – Pit soruşdu. – Zirehli qadınlar. Elələri ki, onlarla sevimək dəmir parçasıyla yatmaq kimi bir şeydir. Yadımdadır, bir dəfə məni corabın rezini çimdiklədi. Heknidə, hansısa qəbrin üstündə oturmuşduq. Mən qadının zəncirbəndiylə digər qoşqu ləvazimatı arasında ilişdim. Az qaldı şələ-küləm yerindən üzülə. Qız tibb bacısı idi. Çox peşəkar. Çimdikləyib göstərirdi ki, meyitxanada, masanın üstündə məni necə doğrayıb tökərdi, lap meyit kimi. Çox maraqlı idi, amma mənim belə əyləncələrlə heç vaxt aram olmayıb.

– Nədir, siz onda Markla daim ünsiyyətdə olurdunuz?

– Hə. Eyni növbədə işləyirdik. İş... Sabah işdir, – o əsnəyərək dedi. – Təsəvvür eləyirsən, bu yaxınlarda bilmişəm ki, bizim şirkətdə – zirzəmidə o qədər maral əti saxlanır ki, hamısını bir gəmiyə yükləsən, gəmi yüz faiz batardı.

– Bu, görəsən, kiminçündür?

– Direktorlar şurasının üzvləri və direktor arvadları üçün.

O, yatağa girib qızı qucaqladı.

– Kəfdəyəm, əladır, – qız dedi.

– Elə mən də.

– Məktəb müəlliməsinə daim tək yatmaq yaraşmır.

Kilsə zəngi iki dəfə səsləndi.

– Sənin gözlərin par-par yanır, – qız dedi.

– Mən isə heç vaxt sənin gözlərinin bu qədər iri olduğunu görməmişəm.

– Mənim gözlərim gecələr həmişə böyüyür.

Oğlan onun qaşlarını, gözlərini, yanaqlarını sığalladı.

– Bilmirəm, bu gün yata biləcəyəmmi mən?!

– Aya bax. – Pit dedi. Onlar irəli əylərək pəncərəyə tərəf boylandılar. – Hə.

Parça-parça buludların arasından parlaq ay görünürdü.

VI fəsil

– Nə istəyirsən, elə, təkcə pişiyi oyatma.

– Yaxşı görək.

– Sən başa düşürsən. Bu gün pişik üçün Baxı ifa edirdim. Skripka üçün sonatadan solo çalmağa çalışırdım. Təsəvvürünə gətirə bilərsən? O boyda işdən sonra o, heç şübhəsiz, istirahətə layiqdir, ən azından elə öz düşüncəsinə görə layiqdir. Yox, mən qətiyyənlə sənə inandırmağa çalışmıram ki, guya, onun dünyaya münasibətini anlayıram. Amma buna baxmayaraq, bizim bu pişiklə ümumi cəhətlərimiz sən fikirləşdiyindən də qat-qat artıqdır. Bizim ümumi cəhətlərimiz lap çoxdur.

– Nə danışırısan?! – Pit dedi.

Len qıfılda açarı çevirdi. Onlar qonaq otağına girdilər. Kresloda oturmuş pişik başını qaldırdı.

– O yatmayıb.

– O bir daha yuxuya getməyəcək, – Pit əyləşərək dedi. – O, bəlkə də sənə üçün yaradılıb, amma bu pişiyi, sadəcə, məhv elədi.

– Bilmirəm, – Len dedi.

O, pişiyi kreslonun üstündən itələyib qovdu. Pişik küt bir tappılıqla döşəməyə düşdü və quyruğunu narazı tərzdə yelləyərək yelləyərək gözlərini Pitə zillədi.

– Sən, bəlkə də, onun fikirlərini başa düşürsən, lakin elə bilirəm ki, o, mənim baxışım ilə nə düşündüyümü tam anladı.

– Sən onun özünə münasibətini deyirsən?

– Hə.

– Və bu münasibət necədir?

– Nifrət, – Pit dedi, – və saymazyanalıq. Mən onun barəsində qətiyyənlə yüksək fikirdə deyiləm və onu hər vəchlə alçaltdırmağa, onun haqqında daim pis danışmağa hazıram, qoy kimsə elə düşünməsin ki, mən onu yüksək qiymətləndirirəm.

– Çox təəssüf. Bunu eşitmək kədərliyə.

– Qulaq as. İstənilən ağıllı insan pişiyinin riyazi və musiqi istedadına malik olduğu üçün özünü

bu hinin kralı saydığını söyləməkdənsə, susmağa üstünlük verərdi.

– Sən «susmağa üstünlük verərdi» dedin, yoxsa «fəxr edərdi»?

– Dedim ki, susmağa çalışardı.

– Amma mənə elə gəldi ki, sən «fəxr edərdi» dedin.

Pişik xalının üstündə oturub pəncələrini yalamağa başladı.

– Bu pişik daha əvvəlki heyvan deyil, – Pit dedi. – Ona bax. On altıda birə dönüb.

– Hər şeyi Baxın üstünə yıxmaq olmaz.

– Niyə ki? O, bu evdəki hər şeyi öz dəmir əliylə idarə edir.

Len başını yelləyib pərdələri çəkdi və başını yelləyə-yelləyə masa arxasına oturdu, dərindən nəfəs alıb bir-birinə sıxılmış dişlərinin arasından havanı buraxdı. Eynəyini burnunun ucuna endirib onun üstündən otağı süzdü, sonra yenə yerinə oturdu.

– Nə? – deyərək sual edərək iti bir hərəkətlə eynəyini burnunun üstündən qaldırdı. – Nədir? Sən nə dedin? Hə? Bax? Bax? Nə dedin Bax barədə?

Pit kresloya yayıldı.

– Mənə bir şey de, – o dilləndi. – Bax kimdir?

– Kimdir? Sənin necə dilin gəlir belə sual verəsən!

– Onun barəsində nə danışa bilərsən?

– Dəli olmusan deyəsən.

– Qulaq as, – Pit irəli əylərək dedi, – qoy bizim də ümumi bir şeyimiz olsun. Sən, yəqin ki, onun barəsində çox şey bilirsən, axı dəqiqəbaşı onu mənim belimə şəlləyirsən. De görüm, onda diqqətəlayiq nə var?

– Yox, – Len dedi. – Başqa birindən soruş. Mən sənə heç bir şey deyə bilmərəm. Bu, müzakirə olunmur. Mən onun barəsində danışa bilmərəm.

– Niyə ki?

Len çiyinlərini çəkib bufetin qapısını açdı. Rəfdən bir şüşə şərab götürdü, tıxacını çıxardı və şüşəni burnuna yaxınlaşdırıb qoxuladı, sonra iki badə ilə bir yerdə masanın üstünə qoydu. Qaşqabaqlı nəzərlərlə şüşəyə baxdı, onu qaldırdı və etiketini oxudu. Sonra Pitə ötürdü. Pit də qoxulayıb qaytardı. Len eynəyini çıxardı, nəfəsini bir müddət saxlayıb şərabı bir də iylədi. Onu badəyə süzdü, badəni lap burnuna kimi qaldıraraq ona nəzər saldı və kiçik bir qurtum aldı. Şərabı ağzında saxlayıb otaqda gəzməyə başladı, gah gözlərini yumur, gah da qıyırdı. Sonra ağzındakı şərabı boğazında qaynatmağa başladı.

– Bax? – deyərək ağzındakı şərabı badəyə qaytarıb təkrar elədi. – Buna nə var ki? Baxın əsas cəhəti... Baxın əsas cəhəti...

O, şərab şüşəsini qaldırdı, qaşqabağını töküb onu yenidən qaytararaq bufetə qoydu, qapısını örtüdü.

– Baxın əsas cəhəti... qoy bir fikrimi cəmləşdirim... odur ki...

O, stolun bir küncünə oturdu, lakin elə həmin an da yerindən sıçrayıb badəni qaldırdı və əliylə şalvarını şappıldatmağa başladı; üstünə tökülmüş şərabın damcılarını təmizləmək istəyirdi.

– Eh! Eh! Eh!

– Əsgə götürəydin.

– Eh!

– Çön görüm, – Pit dedi. – Əşşi, burada heç nə yoxdur ki.

– Hiss eləyirəm ki, şalvarım islanıb.

– Sən, deyəsən, Baxdan danışmışdın axı.

Len şalvarının qabağını açıb onu çıxardı. İti hərəkətlə çırpmağa başladı. Sonra ləkəyə baxdı, şalvarı geyib düymələdi.

– Otuz doqquz və altı il qabaq.

– Sən bir təpəsi üstə də duraydın, – Pit dilləndi. – İlahi fəryadına çatsın, nəhayət deyəcəksən ki, bu andıra qalmış Bax sənənin başını niyə xarab eləyib?

– Bax? Buna nə var ki? Baxda ən əsas cəhət odur ki, o, musiqini şüa kimi – ondan doğmayan, amma onun içindən keçərək özünü bürüzə verən şüa kimi qəbul edirdi. «A» nöqtəsindən başlanan, Baxdan keçərək «C» nöqtəsinə çatan bir şüa. Bundan artıq deyiləsi bir şey də yoxdur.

O əyləşib kresloya yayıldı.

– Bethoveni götürək.

– Sən nəyi nəzərdə tutursan?

– Nəyi nəzərdə tuturam? – deyə Len təkrar soruşdu. – Bethoven həmişə Bethovendir. Bax isə soyuq kimi, isti kimidir; su, ya da atəş kimidir. O həm Baxdır, həm də Bax deyil. Onu müqayisə etmək üçün bir kimsə də yoxdur.

– Bir dəqiqə dayan...

– Bilirsən, – Len şalvarının dalını əlləyə-əlləyə dilləndi, – Baxın musiqisinə qulaq asanda elə bir dərkətmə duyuram ki... Bu, Baxı dinlədiyimin dərkətməsi deyil, sadəcə, dərkətmədir. Nə dəri var, nə ağac, nə cism, nə sümük, nə orqazm, nə şüurun dönməsi. Həyat yoxdur, amma heç ölüm də yoxdur. Heç bir hərəkət yoxdur. Dünyanın dərk edilməsi yalnız yeddi, ya da yetmiş yeddi küləkdən ibarətdir, əlbəttə, bu, sənənin dünyanı necə qavramağından da asılıdır.

– Yox bir, dəqiq elədir?

– Heç soruşmaya da bilərsən. Dünyanın hərəkətsizlik kimi dərk olunması öz-özünə meydana

çıxır. Heç özünü gücə salmağa da dəyməz. Gücə salardın – əgər Bax başqa bir adam olsaydı. Onda deyə bilərdin: «Mən buna qulaq asıram». Mən. Lakin Bax səni tanımaq arzusunda deyil. Onu öz «mən»in vasitəsiylə dərk etməyə can atmağın da mənasız işdir. Çox mənasız.

– Yox bir.

– Hə, elədir.

– Bax – zəiflərin bəstəkarıdır. Amma eyni zamanda, o həm də güclülər üçündür, elə buna görə də onun musiqisi nə zəif, nə də ki güclü olanları sarsıdır.

– Vay!

– Baxın, – Len yerindən qalxıb divara yaxınlaşaraq dedi, – qətl, təbiət, kütləvi qırğın, zəlzələ, taun, qiyam, aclıq və sair bu kimi mövzulara qətiyyəən aidiyyəti yoxdur. Öz-özlüyündə ciddi olan şeylərin heç birinin Baxa daxil yoxdur. Elə buna görə də onun həmişə yeri var. İstəyirsən inan, istəyirsən yox, amma Baxı şalvarının arxa cibinə də qoya bilərsən. Sadəcə, götürüb qoyarsan cibinə. Lakin belə eləyəndə də, gərək dərk edəsən ki, onu arxa cibinə qoymursan.

– Hə-ə.

– Bilirsən, Pit, hərdən mənə deyirlər ki, – Len yenə stolun küncündə oturaraq davam elədi, – mehriban və çılgın bir qadınla müqayisədə qalan hər şey solur və əhəmiyyətsiz görünür. Bu, tam həqiqətdir. Hətta Şekspir də bəzən adi sitat yığınınə çevrilir. Lakin Bax mənim üçün heç vaxt bir neçə sevimli notdan ibarət olmayacaq.

Yəqin, bu, ona görə başıma gəlir ki, heç kəsə etibar etmirəm. Mən, sadəcə olaraq, özümdə olan hər şeyin həm də qadınımın məxsus olmağa başladığı anı dəqiq duyuram və eyni zamanda, bunu unutmaq, buna fikir verməmək qətiyyətindəyəm. Lakin Bax mənim əbədi və sarsılmaz sərvətimdir, onu məndən almaq olmaz.

– Aydındır.

– Daha bir məsələ var, – Len ayağa qalxaraq deyir, – o da Baxa aiddir, amma tam texniki bir məqamdır: bu, onun qeyri-adi inadkarlığında, israrlı olmasında və inadını əsaslandırmaq üçün dəlillər tapa bilmək bacarığındadır. Bu bu tilllellellelleelleelalala-lalalala bu bu bu və sairə. Bu tillesslalaların hansına istəyirsənsə, qoşula bilərsən, amma xeyri yoxdur; bütün əvvəlki bu bu bu-lar, onsuz da, oxunacaq. Sən onları mütləq eşidəcəksən. Hə, mənim Bax barədə deyə biləcəklərim bundan ibarətdir. Nə dəyişdi ki; bizim əlimizdə nə vardısı, indi də elə o qalır; nə artdı, nə də azaldı. Gərək məndən bunu heç soruşmayaydın.

– Yaxşı, – Pit dedi. – Heç olmasa, mənə nəşə izah etdin də.

Onlar xalının üstündə, əlləri ciblərində durmuşdular.

– Kakao içmək istəmirsən?

– Kakao?

– Hə, – Pit dedi, – sağlıq da deyərik.

– Oldu. Mən razı, etirazım yoxdur.

Onlar otaqdan çıxdılar və yemək otağına endilər, pişik də dallarınca. Yarımzirzəmi otağın alçaq pəncərəsində ay işıqlanır, onun şüaları divarlardan asılmış metal əşyalarda əks olunurdu. Len işığı yandırır çaydanı qoydu. Sonra içində kakao olan qabı gətirdi.

– Hə, yəqin, sən haradasa düz deyirsən.

– Ola bilməz.

– Mən meyitə oxşayıram, – deyə Pit əlüzyuyanın üstündən asılmış ləkəli güzgüyə baxıb dilləndi.

– Hə, bunu dəqiq dedin.

– Bilirsən, o gün qonşu məni küçədə saxlayıb dedi ki, onun indiyədək gördüyü ən gözəl insanam.

– Bəs sən ona nə cavab verdin?

– Nə cavab verə bilərdim ki?

– Məndə bir-iki dənə kökə var, – Len dedi. Pit masanın arxasına keçib sümüklü barmaqlarıyla stolun üstünü taqqıldatdı.

– Çox möhkəm stoldur.

– Deyirəm ki, məndə bir neçə kökə var.

– Yox, çox sağ ol. Bu stol səndə çoxdandır?

– Ailəmizin nəsildən-nəslə ötürdüyü əmanətdir, mənə də miras qalıb.

– Aydınır, – Pit stola yayxanaraq dedi. – Mən həmişə istəmişəm ki, yaxşı stolum, bir də stulum olsun. Bunlar ciddi şeylərdir. Möhkəm, etibarlı olsun, çətinliklə qaldıra biləsən. Onları özümlə gəmiyə götürərdim. Çayla üzəaşağı üzərdim. Üzən evlər var ha, bilirsən də. Otur özünçün kayutda, suya tamaşa elə.

– Bəs sükanı kim saxlayacaq?

– Əşşi, lap qırağa da vermək olar. Yəni lövbər salmaq. Ətrafda da bir kimsə yox, lap sakitlik olsun.

– Hara üzərdin ki?

– Hara üzərdim? – Pit soruşdu. – Heç yana üzmək lazım deyil.

– Tut kakaonu.

Onların hərəsi bir qurtum aldı.

– Mark necədir?

– Əladır, – Pit çiyinlərini çəkdi.

– O özünü müdafiə üçün nə deyə bilər?

– Deyir ki, daha tüpürməyəcək. Dünən axşam söz verdi.

– Bunu eşitdiyimə çox şadam.

– Bəzən ləzzətlə tüpürməkdən onun xoşu gəlir də...

– Hə, amma maraqlıdır, görəsən, bu dəfə nəyə tüpürürdü, ya da nəyə tüpürmək istədi? – Pit soruşdu.

– Mənim auditoruma.

– O kimdir?

– Məsih. İsa Məsih.

– Nə, – Pit kreslodan bir az boylanaraq dedi, – o, İsa Məsihə tam ciddi şəkildə tüpürmək fikrinə düşüb?

– Yox, tam mənada elə deyil. Amma hərdən mənə elə gəlir ki, o, kiməsə tüpürməkdən özünü saxlaya bilmir.

– Sən heç özün başa düşdün ki, nə çərənləyirsən?

– Yeri gəlmişkən, – Len dilləndi, – özün ona demisən ki, arabir Əhdi-Cədidə oxumağa başlamısan.

– O-ha! Bəs o necə, buna da tüpürmək fikrindədir?

– Mən axı sənə dedim ki, söz verib, daha tüpürməyəcək.

– Əcəb ürəyigenişlikdir...

– Amma kim bilir... Onun hər işi əhvali-ruhiyyəsindən asılıdır, qabaqcadan nə edəcəyini heç vaxt bilməzsən.

Pit əllərini cibinə soxub güldü.

Sən lap Co Doks kimi danışarsan. İşə bir bax, onun İsa Məsihə tüpürmək istədiyinin əhvali-ruhiyyəsi də olacaqmış, yox bir. Dillən görüm. Bəlkə, onda bu tüpürmək tutmasını yaradan, buna həvəsləndirən əhvali-ruhiyyəni hansı amillərin meydana çıxardığını da bilirsən, bəlkə bu barədə də danışasan?

– Sən axı mənim dırnaqlarımı bircə-bircə çəkib çıxararsan.

– Mən səni yavaş-yavaş buraxıram, narahat olma. Başla, başla görək.

– Yaxşı. Elə bilirəm, onda hər suala konkret cavab var, vəssalam. Əgər belə bir cavabı yoxdursa

– amma mənə, mən elə düşünürəm ki, hər halda, yəqin ki, varıdır – əgər mən fikirləşməsəydim ki, görəsən, onun hər şeyə hazır cavabı var, yoxsa yox və əgər sən hələ fikrimin istiqamətini düzgün tuta bilirsənsə, onda inandırım ki, bu adı daşıyan insan daim hər şeyə cavab tapar.

– Bu adı daşıyan insan daim hər şeyə cavab tapar! Sən bir öz pişiyinə bax, boş-boş çərənləməyindən artıq stolun altında gizlənib. Nədir, hər axşam ona belə əziyyət verirsən?

– Əşşi, yaxşı, – Len dedi. – Sən yüz faiz mənə nəyə demək istəyirdin. Bəs niyə demirsən?

– Yox, – Pit dedi.

O, fincanı götürüb əməlli bir qurtum aldı.

– Yox, – gülümsündü, – mən sənə qətiyyən bir şey demək istəmirdim.

– Doğrudan? – Len qaşlarını çatdı.

O, tavana baxdı, başını yellədi və sonra nəyisə xatırlayıb pıqqıldadı.

– Hə, yaxşı, maraqlı bir iş olub. O, elə bir söz deyib ki, sən onu yüz faiz qiymətləndirərsən.

– Nə deyib ki?

– Dekan Svift barədə danışır, başa düşürsən, birdən, heç daxli olmadan, lap damdandüşmə qayıtdı ki, bəs o daha öz poxunu yeməyin daşını atıb; bütün var-dövlətini dəlixanaların saxlanılmasına ayırmaq qərarına gəlib. Nə baxırsan, Piti çoxdan görmürsən? Hə, elə beləcə, lap elə bu cür də dedi. Sən nə fikirləşirsən bu barədə?

Pit qabağa əyilib uğundu.

– Çox maraqlıdır.

– Maraqlıdır?! Yumşaq dedin, ay kişi.

– Hə, doğrudan, çox qəribədir.

– Qəribə? Nə mənada qəribədir?

– Bu yaxınlarda işdən evə qayıdıram, – Pit dedi, – bir də gördüm qonşu qapımın ağzında dayanıb. Pəncərəmdən də tüstü çıxır.

– Nə?

– Əşşi, hər şey qaydasındaydı. Mən, sadəcə olaraq, piroqu sobada unutmuşdum. Mətbəx də, mənzilin özü də tam salamat idi, amma piroqdan bir şey qalmamışdı, qalan, bəlkə, sənin pişiyinə ancaq çatardı. Qonşunun sifətinə baxanda isə adamın lap ürəyi qopurdu; elə qorxmışdu ki, rəngi ağappaq idi. O, yəqin, elə bilmişdi ki, mənim insan sümüklərindən şorba bişirmək adətim var.

– Hə də, onu başa düşürəm, – Len başını tərpətdi.

– Başa düşürsən?

– Hə, gözəl başa düşürəm.

Krandan su damcılayırdı. Len kranın başını bərk-bərk burdu.

– Hə, Len, bəs özün necəsən? – Pit soruşdu.

– Nə?

– Kimdir sən belə zəhləni tökən?

– İndi anladaram, – Len dedi və stula bir təpik ilişdirdi. – Mən, demək olar ki, bitmişəm, axırim çatıb. Artıq səs hüququna malik olmayan səhmdaram.

– Yaxşı görək. Sən? Sən ki lap Çarli Hantsan, oğlan.

– Hə, ona bənzər bir şeyəm.

– Mən deyim sənin əsas problemin nədir, – Pit dedi. – Gərək daha çevik olasan, vəziyyətə daha tez uyğunlaşasan.

– Çevik? Çevik. Hə, sən, deyəsən, haqlısan axı. Nə barədə deyirsən bunu?

– Bax, sənin bu Məsihlə münasibətlərin necədir?

– Məsihlə? Yox, yox, sən nə danışırısan? Yox. O həmişə elə özüdür, mən isə heç özüm də ola bilmirəm. Bizim bir-birimizlə nə münasibətimiz olacaq axı?

– Keçmişin kabuslarından ayrılmaq, – Pit siqaretini yandıra-yandıra dilləndi, – qətiyyənlə məğlubiyyət deyil, uzaqbaşı taktiki bir səhvdir. Elastiklik məfhumu altında mən ümumun qəbul etdiyi normalardan yayındığını qəbul etməyə hazır olmağını nəzərdə tuturam. Axı özün də bilmirsən ki, bir an sonra başına nə gələcək. Sən nimdaş, əprimiş köynəyə bənzəyirsən. Təmizlə, üst-üstə qalaqlanmış fikirlərini təmizlə. Yoxsa onlar sənin beyninə gələn oksigenin qabağını tam kəsəcək və heç özün də bilməyəcəksən ki, necə oldu tam düşkünlüyə qapıldın, özü də vaxtından xeyli qabaq. Gərək içindəki qorxudan canını qurtarasan, yalnız sonra başlayasan beynindəki sarsaq fikirlərdən, gərəksiz oyunlardan qurtulmağa. Bunların hamısı boş-boş şeylərdir. Sağlam məntiq – bax, möcüzələr yaratmağa qadir olan yeganə ali qüvvə odur. Lap başlanğıc üçün məsləhət görərdim ki, bu pişiyi öldürəsən. O, səni heçliyə sürükləyir.

Len qalxıb eynəyini sildi. Ayaqlarının altına baxanda bədənindən vicvicə keçdi.

– Yox, – dedi. – Mən hər dəfə göyə baxanda onu tamam başqa cür görürəm. Buludlar göydə deyil, mənim gözlərimdədir. O ki qaldı pişiyə – bunu bacarmaram.

– Şəxsi təcrübənin qiymətləndirilməsi, – Pit dedi, – mütləq bütün mövcud olan, bəlli, əhəmiyyətli fərqlər nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir, təbii ki, əgər müəyyən dəyəri olan bir nəticəyə nail olmaq istəyiriksə. Bax, səndə çatışmayan məhz budur. Bir əşya ilə digəri arasındakı fərqi müəyyən edə bilmirsən. Evinin kandarından çıxan kimi, sanki, artıq uçuğunun kənarındasan. Amma sənə lazım olan – özündə qiymətləndirmək və fərqləndirmək bacarığını yaratmaq, yetişdirmək, inkişaf etdirməkdir. Sən axı nəyisə necə aydınlaşdırı bilərsən, nədənsə necə baş çıxara bilərsən ki, yeriyəndə gözün yalnız ayağının altında olur!?

– Bilirsən, – Len dedi, – mən heç vaxt Baxdan imtina edə bilmərəm.

– Səndən bunu uman var ki?

– İstəmirsən, ummursan məgər? Aydındır. Oy, nə yaxşı oldu. Görünür, səni düzgün başa

düşməmişəm.

– Nə?

– Məgər təklif eləməirdin ki, Baxdan imtina edim?

– Sən məni nə sayırsan?

– Yəqin, bu, kimsə başqa adam idi.

Len çayın qalığını fincanlardan boşaltdı və onları yuyulmalı qabları yığıdığı çanağın içinə qoydu.

– Maraqlıdır, görəsən, Mark neynəyir indi?!

– Yəqin, hansısa xanımın başını öz gopları ilə xarab eləyir, – Pit gülümsündü. – Necə bilirsən?

– Hə, yəqin, elə sən deyəndir.

– Hə, – Pit dedi, – bizim Mark yaman qəribə oğlandır. Hərdən mənə elə gəlir ki, o, alaq otu kimi bir şeydir.

O, stulda yellənib müvazinətini saxlamaq üçün düzgün bucaq tapmağa çalışaraq ayaqlarını stolun üstünə uzatdı.

– Hə, – dedi, – hərdən mənə elə gəlir ki, o alaqtudur. Amma buna sona kimi əmin deyiləm. O, məni təəccübləndirməyinə son qoymur, elə özüm də ona baxanda yaman tez– tez təəccüblənirəm. Məndə elə təsəvvür yaranır ki, istəsə, o hətta çəkmələrinin palçığını da qızıla çevirə bilər. Həyat yollarıyla lap oynaymış kimi addımlayır. Amma görəsən, oynadığı hansı oyundur?

Len kranın başını burub suyu açdı, sous qabını yaxaladı.

– Hərdən fikirləşirəm ki, – Pit dedi, – axı nə işim var bununla?! Bu oğlanın kəlləsində də, qəlbində də nəşə var. Onun daxili aləmi o qədər dərin ki, lap üç nəfərə birdən bəs eləyər. Amma kaş biləydim ki, bu dərinlikdə gizlənənlər nədir. Nə deyirsən, düz deyil?

Len fincanı yuyur və cavab vermirdi.

– Bütün əmma da elə bundadır. Onun daxili aləmi ağzına kimi nəyləsə doludurmu, yoxsa boşdurmu? Hərdən mənə elə gəlir ki, sadəcə, boş deyil, bombardmandan sonra darmadağın edilərək toza çevrilmiş kimidir. Lakin qətiyyən bir ehkamçı kimi öz dediklərimin üstündə ısrar etmək fikrində deyiləm.

– Düz də eləyirsən, – Len fincanları silə-silə dedi.

– Bilmirəm, o, belə... birtəhərdir elə bil, necəsə sürüşkəndir, nədir?! Ya da hərdəmxəyaldır, dəmdəməkidir. Amma kimsə məndən onun barəsində soruşsa, əlbəttə, deyəcəyəm ki, xoşum gəlir ondan, o, mənim dostumdur. Dosta isə adam çox şeyi bağışlayar. Amma o bütün ömrü boyu bircə gün də işləməyəcək və gec-tez bunun bəlasını mütləq çəkəcək. Axı lap alfons kimi yaşayır, heç özü də bunu inkar edə bilməz. Məncə, o, qəhrəman sevgili obrazına həddindən artıq aludə olub. Amma ehtiyatını da

əldən qoymur ha. Öz aramızdır, onun başı yerində olmasaydı, çoxdan tora düşmüşdü və indi zır-zır ağlayırdı.

– Piş-piş-piş! – Len çağırırdı.

Pişik stolun altından çıxdı. Len ona nəzər salaraq sousqabına bir az süd töküb döşəməyə qoydu. Pişik yalamağa başladı.

– Onun adı nədir? Pişiyininkini soruşuram.

– Solomon, – Len cavab verdi.

O, bufetin yan divarına söykənib eynəkli gözlərini heyvana çəpəki zilləmişdi, baxırdı.

– Qulaq as, – Pit dedi, – gəl mən sənə bu gün gördüyüm yuxunu danışım; əgər etiraz etmirsənsə.

Kefin o dəqiqə kökələcək.

– Danış gəlsin.

– Mən heç güman etməzdim ki, bu gecə yuxuda nəşə görəcəyəm.

– Nə idi ki gördüyün?

– Hər şey o qədər aydın idi, – Pit dedi. – Görürəm ki, Virciniya ilə metrodayam, platformada durmuşuq. Birdən ətrafdakı insanlar harasa qaçmağa başladılar. Ara qarışdı, bir qarışıqlıq düşdü, gəl görəsən. Çönüb baxanda gördüm ki, camaatın üzünün dərisi çat verib cırılır, tikə-tikə olub yerə tökülür. Adamlar qışqırıq, relslərin üstünə atılırdılar, hamı nəşə tunelin içinə qaçırdı. Birdən yanğın zəngi çalındı. Cinniyə baxdım, onun da sifəti çatlamış, qaysaq bağlamışdı. Lap köhnə divar malası kimi. Qara qaysaqları, ləkələri irinləmişdi. Dərisi lay-lay qoparaq çürük ət kimi tikə-tikə tökülürdü. Mən onların cərəyan altında olan relslərin üstünə düşəndə necə cızıldadığını eşidirdim. Onun əlindən yapışdım, istəyirdim ki, onu oradan çıxaram. O isə tərpənmək bilmirdi. Elə bil, paya udmuşdu, üzünün yarısı qalmamışdı və gözünü mənə zilləmişdi. Qışqırmağa başladım, «gedək, buradan» deyirdim, o isə tərpənmirdi. Birdən fikirləşdim ki, aman tanrım, görəsən, mənim öz üzüm necədir? O nəyə zilləmişdi gözünü? Bəlkə, elə mən də onun gözlərinin qabağında diri-diri çürüyürdüm?

Len ürpənmiş kimi nəfəs çəkdi.

– Necədir, sən qara kitabına yarayar, hə? – Pit soruşdu.

Len gözlərini əlləriylə örtüdü.

– Yaxşı, fikir vermə, – Pit dedi. – Yaxşısı budur, bura bax. Say gör nəçə dəfə eləyə bilirəm.

– Nəyi?

– Say deyirəm.

Pit yerə uzanıb qolları üstündə enib-qalxmağa başladı. Len irəli yeriyib ona baxırdı.

– Hə, nəçə oldu? – Pit xırıldadı.

– On beş.

Pit düz qarşısına baxaraq enib-qalxmağında idi.

– İyirmi.

– Uf.

– İyirmi beş.

– Yaxşı, bəsdır.

O, əzələlərini boşaltdı, kinayəli bir təbəssümlə döşəmədə oturdu.

– Hə, necədir, pis deyil ki?

– Sən nə cür adamsan? – Len dedi. – Adamın beyninə sığışmır.

– Eybi yox, mənə bircə həftə də ver, otuz beşə çatdıracağam.

VII fəsil

«Cırtanlar yenə işə başlayıblar», – Len dedi. – Onlar, nə baş verirsə, hamısına göz qoyurlar. Şəhərin gözü açılmamışdan işin qulpundan yapışır və nə baş verdiyini həmişə dəqiq duyurlar. Onlar adi şəhər adamı kimi geyinmiş çalağanlardır; yalnız şəhərlərdə işləyirlər. Etiraf etmək lazımdır ki, öz işlərini yaxşı bilirlər və bu iş çox risklidir. Siqnal tüstüsünün görünməyini pusur və o dəqiqə öz alət dəstlərini çıxarırlar. Boş yerə bircə saniyəni də itirmirlər, onları maraqlandıran ərazidə uçuşaraq çevrələr cızmağa başlayırlar. Elə ki vəziyyətdən baş çıxardılar, bir göz qırpımında ən yaxşı yerləri, hakim yüksəklikləri tuturlar və əgər ehtiyac olsa, dislokasiyalarını bir an içində dəyişməyə hazır olurlar. Fasiləsiz işləyirlər, özü də girişdikləri iş başa çatana kimi – istər elə olsun, istər belə – əl çəkmək bilmirlər.

Mənim üzvlük haqqını verməyə pulum yox idi, amma onlar məni öz komandalarına qısamüddətli razılaşma əsasında götürdülər. Onların yanında uzun müddət qalası deyiləm. Sadəcə olaraq, elə bir zəmin görmürəm ki, bu əməkdaşlıq onun naminə qısa kimi davam etsin. O vaxtadək oyun qurtaracaq. Amma indiki vəziyyətdə bu, mənim ətrafda nə olduğunu görməyim, bütün bunların necə və nədən baş verdiyini araşdırmağım üçün yeganə imkandır. Mənim üçün ən əsası dəyişmə məzənnəsini və bazarın oynamasını diqqətlə və vaxtında izləməkdir. Yəqin ki, həm Pit, həm də Mark rəsmi valyuta məzənnəsinin bazara necə təsir etməsindən xəbərsizdirlər. Amma bu belədir.

İndi mən də vaxtımı cırtanların içində keçirəcək, onlarla bir yerdə hər şeyə göz qoyacağam. Onlar, demək olar ki, heç nəyi nəzərdən qaçırmırlar. Əgər məni vaxtında xəbərdar etsələr, anbarımı yatıb qalmış, gərəksiz maldan təmizləyə bilərəm, xüsusilə də əgər bazarda gözlənilməz, kəskin dəyişikliklər baş verərsə.

VIII fəsil

O, Pitin ısrarından sonra əyləşdi. Oğlan izah elədi ki, ona nəşə deməlidir və o da diqqətlə dinləməlidir, çünki bunun işə çox böyük faydası dəyər bilər. Lap başlanğıcda buxarının qabağında oturub qıza xarici görünüşün cazibədarlığı və bunun keçərli olduğu halların sərhədlərini müzakirə predmetinə çevirməyi təklif etdi. Şəxsən özü belə fikirdəydi ki, həmin bu sərhədlər cismin müsbət yaradıcı qüvvə olmasına nöqtə qoyulan, onun fiziki asılılığa çevrildiyi yerdən keçir. Məsələn, elə onun özü ilə Markı götürərək. Deməzdi ki, xarici görünüşləri irəli yüyürərək bu prosesə özlərinin şəxsi keyfiyyətləri və digər cəhətlərinin qoşulmasından da qabaq qoşulur, başqa insanlarla kontaktı daha tez yaradır. Qeyri-həssas bir adam üçün bu fərziyyə başlanğıc nöqtəsi və ya sonra baş verəcək hadisələrin əlaməti sayılardı, amma bir sual meydana çıxır: bu əlamət nə dərəcədə dəqiqdir? Onun özü çox suyuşirin oğlandır, Mark isə həmişə yataqdan indicə çıxmış, ya da indicə uzanıb yatmağa hazırlaşan adam kimi görünür. O ümid edirdi ki, xarici görkəmləri həyatlarında baş verən olaylarda heç bir rol oynamır. Amma müəyyən mənada elə xarici görünüşləri hər ikisinə müəyyən problemlər yaradırdı. Hər ikisi öz cismani qılafları ilə çərçivə sazişinə girməyə məcbur oldular, özü də bu sazişin hazırlanmasına çox qətiyyətlə girişdilər. Şəxsən ona elə gəlirdi ki, Mark bu həyatı mübarizədə nəinki kəməli-meyllə, həm də böyük məmnuniyyətlə öz cisminin tərəfində çıxış edir. Ətrafdakıların onun fiziki üstünlüklərindən qaynaqlanan pərəstişi Markı tam razı salırdı. Lakin o, dünyaya öz profili və seksual mexanizm kimi istedadından daha böyük şeylər təklif edə bilərdi. O başqa sahələrdə də bacarığını nümayiş etdirmək iqtidarında idi. Düzdür, bəzən müəyyən məqamları nəzərdən qaçırdı. Öz cisminin qəribəliyi ilə bir-birini tamamlayan qarşılıqlı münasibətdə hərəkət edərək, nə özünə, nə də ətrafdakılara qarşı hər hansı bir obyektiv və ya tənqidi münasibətin qorunacağına ümid edə bilməzdi. İntuitiv şəkildə duyduğu şeylərlə ayrıca bir hadisənin əsaslı və götür-qoylu analizi arasında mütləq bəlli məsafə saxlamaq lazımdır. Mark nəinki obyektiv analizdə qüvvətli deyildi, həm də düzəliş və dəqiqləşdirmələr üçün qapalı bir kitab idi – tamamilə, istisnasız olaraq hər şeydə. Öz ünvanına tənqid qəbul etməyə qətiyyən hazır deyildi, vəssalam, burada nə varmış ki?!

Qız qulaq asırdı.

Len isə, əlbəttə, fizioloji tip yox, daha çox, fiziki hadisəydi. Onun davranışı, özünü ifadə manerası nəşə qeyri-maddi bir şeyin, özündən asılı olmayan pəltəkləməni xatırladan bir nəsnənin təsiri altında formalaşmışdı. O, bir saniyə belə sakit dura bilmirdi, əgər hansı andasa buna nail olurdusa belə, onun hərəkətsizliyi ya məqsədli şəkildə hər hansı bir poza almasına, ya da mübahisədə argumentə çevrilirdi. Lakin nə üzünün cizgiləri, nə də sifətində məxsusi nümayiş etdirdiyi mimika onun içində baş

verənlərin dərk edilməsinə aparıb çıxarmırdı; onun içindəkiləri sifətinin dumanlı örtüyü arxasında olanlar açır, həyəcan signalı, adətən, oradan gəlirdi. O, bu ərazidə qıfıllanıb; elə bu səbəbdən xarici görünüşünün, fiziki qriminin ətrafdakılara təsirini müzakirə etmək mənasızdır; onun obrazının formalaşmasında bədəni, sadəcə olaraq, iştirak etmir. İstənilən bir şəxsin onda müşahidə etdiyi daimi aktivlik, əslində, bədəninin konturlarındakı sinir uclarıyla cərəyanda olan impulslarda özünü göstərir və ona aid olan bütün şeylərə ötürülür; bu, ilk növbədə, onun əllərinə və eynəyinə aiddir. Gözləri həmişə özünü yalnız bir sinir kələfi, əsəb hüceyrələrinin yığını kimi aparır və onları sifətin məxsusi cizgisi kimi qəbul etmək çox qeyri-məhsuldar bir iş olar. İnsanların çoxunda sinir uclarının məcmusu vahid obrazı təşkil edən toplananlardan biridir, Ləndən danışanda isə bunu bir cəm kimi, bir hasil kimi qəbul etmək lazımdır. Onun sinir ucları bədəninin qalan tərkib hissələri üzərində aşkar dominantlıq daşıyır və qalan şeylər yalnız saysız-hesabsız tapmacalar və onun qeyri-fiziki mahiyyətini şərtləndirən cürbəcür estetik zadlar üçün bir qılafdır.

Qız uzandı.

Beləliklə, Len hiss etdikləriylə bu hisslər haqqında düşündükləri arasında fərqi Markdan artıq görmür; onların öz aralarındakı fərq isə qavrama ilə idrakın qarışıq salınmasına, səhv düşməsinə gətirən səbəblərdədir. Onların hər ikisi ayrıca bir hissiyyatla onun əsasında gəldiyi nəticə arasında ayırıcı sərhəd qoya bilmir, lakin Mark birini o birindən ayırmağa cəhd etmək üçün həddən ziyadə tənbəldirsə, Len isə özünə, bunlardan baş çıxarmaq bacarığına qətiyyənlə əmin deyil. O, hissiyyatlarında qapanır, onları düşüncələriylə eyniləşdirir və bu ona gətirib çıxarır ki, fikrin özü artıq hissiyyata keçir, çünki o həqiqətin gözüne dik baxmaq və düşüncənin həqiqi təbiətini və tələblərini müəyyənləşdirmək iqtidarında deyil. Lakin Mark nəyisə düzəltmək fikrində deyilsə və heç bir tənqid eşitmək istəmirsə belə, bunun ucbatından gec-tez başını yaracaq, öz səhvlərini etiraf edəcək və hər şeyi yenidən, öz təcrübəsində öyrənəsi olacaq. Len isə həm tənqid üçün, həm də dost yardımını üçün açıqdır.

Qız uzanıb ona qulaq asırdı.

O bütün bunları öz dostlarına artıqlamasıyla verməyə hazırdır – hər ikisinə. Axı yaxşı fikirləşsən, onların arasında olan fərqlərə və fikir ayrılıqlarına baxmayaraq, dostluqlarını əhəmiyyətli bir mənəvi dəyər sayırdı. Amma əmin deyildi ki, bu münasibəti yeni bəşər birliyinin, məsələn, yeni kilsənin bünövrəsi kimi qiymətləndirmək lazımdırmı?! Çətin ki, onların həyat prioritetlərini və müqəddəs saydıqları əhkamları üst-üstə düşən, ya da, heç olmasa, yaxın saymaq olar, amma hər halda, hər üçündə həm köklü baza dəyərlərinə aid olan, həm də bu dəyərlərin həyata tətbiq sistemlərində ümumi çox şeylər vardı. Bir yerdə onlar vahid bir tamlıq, birlik, ümumun rifahı naminə, onun yeni kilsə adlandırma bildiyi nəsnə naminə mübarizədə ittifaq təşkil edirdilər; hər birinin içində bu ittifaqın yaşam qabiliyyətinə və idrak gücünə inam vardı. Əlbəttə, hələ çalışmalı olduqları çox şey vardı – hər

şeydən öncə də strukturun müvazinəti və mütəhərrikliyi üzərində işləməliydilər. Elə strukturun özü də, düzünü desək, hətta ümumi cizgiləri baxımından belə, mükəmməllikdən uzaq idi. Onun üç tərkib hissəsi arasındakı fərq çox böyük, mərkəzdənqaçma qüvvəsi isə çox güclüdür. Bu ittifaqı qorumaq, onu gələcək üçün möhkəmləndirmək məqsədilə gərək qüvvə sərf edəydin; amma mövcud fərqləri tam silməyə də ehtiyac yoxdur, şüurlu özünüməhdudlaşdırma və bəlli fərqlərin ağıllı, hamı üçün məqbul bir minimum həddinə endirilməsi daha məhsuldar sayıla bilərdi. Əgər buna nail olsaydılar, belə bir işin başa çatdırılması faktının özü onların təşəbbüsünün uğuruna, yaranan ittifaqın həyat qabiliyyətinə dəlalət edəcəkdə. Onun fikrincə bu, olduqca dəyərli iş idi. Özü də, sadəcə dəyərli yox, o, bunu həyatlarının bu mərhələsində ən mühüm dönəm sayardı. Və məsələ yalnız qarşılıqlı ünsiyyət vasitələrində idi. Əgər o öz dostlarıyla ünsiyyət yarada bilməsə, çox tezliklə bu dostluq ya kökündən quruyacaq, ya da çürüyəcəkdə.

Qız dinləyirdi.

Bu ittifaqın içəridən çürüməsinin mümkünlüyünü qəbul etdikdən sonra o, arzu edilməz xarici təsirlər məsələsinə keçdi. Əmin idi ki, xarici faktorlardan çəkinməyə dəyməz; onların hər biri ağrısız qəbul edilərək həzm oluna bilər. Məsələn, hal-hazırda Virciniya onların üçündən birinə – onun özünə təsir edirdi. Əgər bu ehtimaldan çıxış etsək ki təsir müsbətdir, onda elə onun özü də bu ünsiyyət şəraitində yeni kilsələri üçün daha çox iş görə bilərdi. Digər tərəfdən, ehtimal etsək ki təsir mənfi mahiyyət daşıyır, ordenin digər üzvləri onsuz da onun qarşısında öz vəzifələrini icra edəcək, özlərini onun yerinə qoyaraq şüurlu davranış göstərəcəkdilər. Təbii ki, problemlər o şəraitdə yarana bilər ki, şübhəli, ya da mənfi xarici təsir Lenə bir cəhətdən, Maksa tamam başqa cəhətdən sirayət etsin və bunun nəticəsində onların münasibətini korlaya, hələ möhkəmlənməmiş birliyi sarsıda biləcək əlavə fikir ayrılığı, ziddiyyət yaratsın. Onda onlar məcbur olacaqlar ki, prioritet dəyərlər məsələsinə nəzərdən keçirsinlər: hansı daha mühümdür – öz fikrini müdafiə etməklə konfliktə girmək, yoxsa güzəştlər əsasında ittifaqa nail olmaq. Bu vəziyyətdə yeni kilsə ya davam gətirərək yeni doğulan əzəmətini möhkəmləndəcək, ya da onlar ümumi mülkiyyəti bölüb evlərinə dağılısacaqlar.

Gün axşama doğru əyilir, alatoran qatılaşırdı, qız kresloya dırmanaraq qulaq asmağa davam edirdi, otaqda kölgələr uzanmışdı – indi onlar çarpayıda oturub damağında siqaret tutmuş oğlanın tələffüz etdiyi sözlər kimi ona sarı dartınırdı.

Boşboğazlıq və şarlatanlıq – o artıq bunlardan bezib, gördükləri xirtdəyinə kimi bəsdir. Əvvəllər sürdüyü həyat onu böhrana düşür edib. Anqlıkan kilsəsinin ağuşunda keçirdiyi zaman əbəs yerə itirilmiş oldu. O, öz-özünü yalançı illüziyalar dünyasına aparmışdı. Onun dünyanın pozitiv qavranması saydığı şeylər, əslində, beyinlərin təmizlənməsi kimi, şumlanmış torpaqda özün üçün yox, başqası üçün çalışmaq kimi bir şey imiş. Bir sözlə, qüvvəsini boş yerə sərf etmişdi, lakin bu gücün

təskinlikgətirici qayıdışı da hələ baş tutmamışdı. Onun şüurunun potensial imkanları göz qabağında getdikcə daha qısaömürlü olur, ruhu durğunlaşır, topladığı potensialdan istifadə imkanları getdikcə daha qeyri-real görünürdü. Düzünü desə, öz ehtiyatlarından xeyli sərf etsə də, çox az şeyə nail olmuşdu. Artıq aktiv hərəkətin zamanı yetişmişdi. Lakin bunu da etiraf etmək lazımdır: onun hərəkətinin istiqaməti qabaqcadan müəyyən edilmişdi və hər şeydən belə çıxırdı ki, indi ən radikal tədbirlərə əl atmaq zərurəti mövcuddur. Bədənə yayılmış yaranı lap dərinliklərinə qədər, düz sümüyə kimi yandırmaq lazım idi. Düşündüklərini həyata keçirmək özünün bir hissəsini məhv etmək bahasına mümkün olacaqdı. Bu məsələdə o anqlikan kilsəsinin ən əsas doktrinası ilə qabaqcadan razı idi, lakin onun ağuşunda qalması həddindən artıq hövsələ tələb edirdi, hövsələsi isə artıq tükənmişdi. Bu kilsə xırda məsələlərin içində ilişmiş, öz başlıca vəzifəsini unutmuşdu. Məsələn, onların Tanrı haqda təsəvvürləri nəyə desən dəyər. Bu, hörmətsizlik, küfr, şəkkaklıq, Xaliqlə onun məxluqları barədə anlayışların dəyişik salınması idi. Bu məxluqlar Tanrını qəbul otağına çıxarmışdılar, indi də deyirdilər ki, qoy orada gözləsin. Tanrıya onlar öz fəaliyyətlərinin bəhrəsi kimi, məişətdə çox rastlaşdıqları əşya kimi baxırdılar. Onların qurduğu şirkətin direktorlar şurası insanlardan ibarət idi, Tanrı isə elə-belə, orabura qulluğa göndərmək üçün idi. Tanrı ağır işin hamısını görür, onlar isə gəlirləri bölüşdürürdülər. İcmanın sonuncu yığıncağında o, ayağa qalxaraq məsələni kəsəsinə qoymuşdu: sizin Tanrınız haradadır? Bu dəqiqə çıxarın onu, göstərin, qoyun stolun üstünə, gəlin ona bir yerdə baxaq. Ən yaxşısı, qəssabı çağırın hərəməizə ondan bir tikə kəssin. O, bunları deyəndə, sanki, zalda bomba partlatdılar. Əşşi, onlardan nə gözləyəsən, axı onlar elə adamlardı ki, qarşılarında İlahi Səltənətin qapıları açılsa belə, deyəcəklər: «Vay, oradan yel çəkir, qapını tez örtün».

Qatılaşmış yarıqaranlıqda qız hərəkətsiz oturmuşdu. Piti ona yaxınlaşdı:

«Bütün bu dediklərim elə şairlərə də aiddir. Onların yaradıcılığı öz-özlüyündə kafirlikdir ki var». O mütləq belə bir fakta diqqət cəlb etməlidir ki, yazı – özünü özünə həsr etmək aktından savayı bir şey deyil. Deməli, burada mənəviyyat məsələsi daha qabarıq meydana çıxır. Şair hər növbəti əsərinin altında imza qoyanda özünə zəmanətli ölüm hökmünü imzalamış olur. Onların fəaliyyəti özünü ifadə etmək deyil, özünü yaratmaqdır. Deməli, bu proses əsnasında yaranmış nə varsa həqiqət yox, yalandır. Onların yazdığı hər bir şeir artıq soyumuş ölü bədənin buraxdığı qazdan çox dəyərə malik deyil. Yaradıcılıq – mərhumun əməyidir və bu əməkdən yalnız başqa meyit yarana bilər – elə birincisinə bənzəyən və eyni mahiyyət daşıyan meyit. Yaradıcılıq nəminə yaradıcılıq isə – bütün bünövrələri sarsıtmaqdır, təhrifdir və yazıçı əməyinin təhqiridir, hərçənd ki, yazarın aktiv, şüurlu məqsədi olanda bu əmək müəyyən dəyərə malik ola bilər.

Vakuumda yazmaq, yazmaq xatirinə yazmaq! Yaradıcı adamın taleyüklü səhvi budur! Yaradıcılıq tətbiqi və məqsədyönlü olmalıdır, təxminən aspaz əməyi kimi. Əgər sən pudinqi yeməyə

hazırlamırsansa, onda onu bişirməyin nə mənası? Yazıçı sənəti də eynilə belədir. Yazıçı əsərlərində öz-özünü öldürməkdənsə insanları məlumatlandırma, maarifləndirə, hətta bəlkə, yaxşıya doğru dəyişə də bilər. İnsan, bəlkə də, xalığın səhvidir, amma hazırkı dövərdə formalaşmış dünyada o çox əhəmiyyətli, hətta müəyyənləşdirici bir faktor kimi çıxış edir. İnsanlar ona görə qiymətliyərlər ki, onlar insanın canlı insanlar arasında yaşadığının deyil, mum fiqurlar muzeyində ömür sürməsinin daimi xatırladılması kimi təzahür edirlər. Yazdıqları hər kəlmə ilə onlar günah bataqlığına daha dərinlən qorq olurlar.

Hava qaraldı. Virciniya qalxıb çaydanı qazın üstünə qoydu. Sonra onlar evdən çıxaraq Li bulvarında gəzidilər.

IX fəsil

Gəzə-gəzə Pit Tridnidl-stritə gedib çıxdı, gözlərini təəccüblə döyərək küncdəki binanın boz divarına baxdı və ayaq saxladı. Başını qaldırıb yuxarı nəzər saldı. Valparaiso bankı. Yəqin, Valparaiso bankıdır. Kərpicə bina. Bircə dənə də kərpic yox idi, sırf həndəsə idi. Görkəmində inam oxunurdu. Rəng kimi təmiz. Fasaddan da, elə əks tərəfindən də, düz yuxarıya kimi. Günəşlə həndəsi söhbətlər. Müqəddəs xaçın üstündə çəpəki şüa. Küncə sıxılmış günəşli künc. Kommersiyaya çevrilmiş günəş. Taxtından tez düşürülərək hörmətdən çox asan salınmış ilahi. Aldadıcı fikirlərin səni aldatmasına imkan vermə. Hava qədər əsassız qeydlər. Bazarda məhsul izafiliyi. Təsviri təsəvvüfə də bərabər. Lakin günəş bütün forma və ölçülərdədir. Bundan da pis olur. Damlarda dialoq. Monoloq dili. Bu nədir? Diedr – ikigünlü künc? Çoxkünlüyə kimdir tüpürmək istəməyən? Riyazi topu indi mənə atın. Mən buna inanmağa meyilliyəm. O, divara söykəndi.

Siqaret yandır və səni normal adamla səhv salacaqlar. Flaqştokda Valparaiso bankının bayrağı gərildi və sürətlə yerə sürüşdü. Pit siqaret tüstüsünü içinə çəkərək maşınların mərkəsinə, çəpərin məhəccərlərinə, günortanın ilğımında əriyən insan siluətlərinə nəzər saldı; yerişən, addımlayaraq yanından ötən fiqurlara günəşli küncün taqıldayaraq ilmələr atan tikiş maşını. Zirək qara bir əl yanından ötürkən onu itələdi. Bir bax. Hə. Kətan kəndir və sığuc. Çox dar xaltada bir küçük. Lap quş kimi yüngül. Top kimi yupyumru pəncələri üstə inamsız duran küçük. Millətlərin hökmdarları. Daxili tarix. Masonlar və sülhməramlılar. Saymazyana, ötürü verilən dəyərli məsləhətlər. Səndə hər şey yaxşı olacaq. Hətta lap yaxşı. Parol və əla, dadlı cin. Sizin adınız və nömrəniz? Budur, buyurun. O, divara söykənərək yanından ötən küçüyə baxırdı. Bir-birinə dəqiq yaraşdırılmış, adətən, irəli əyilən binalar hamısı birdən özlərini dala çəkdi. Onlar günəşlə günəşin arasında donaraq asılı qalıb durdular.

Tezliklə siyesta vaxtıdır. Bağçada, damda günün altında tir çəkərək dərinlən qaraldasan. Lumulu çay və tor basmış talvar. Köhnə alma ağacının kölgəsində. Amma yel çəkməsin. Dişlərini bir-birinə sıx

və yer kürəsini çevir.

Yüzlərlə pəncərə, heç birində də bircə sifət belə görünmür. Bu gün yoxdur. Yerində iş. İş sevmək lazımdır. Gündə səkkiz saat, bir də görürsən gün daha qalmadı. İş aləmi. Mənim işlədiyim və yolumun keçdiyi dünya. Hansı səmtə? Kim danışdısa, elə o da dedi. Bircə sözünə də inanmayın. Pit çönüb yuxarı baxdı. Valparaiso bankının pəncərələri ona adsız parıltıyla göz vurdular.

Baş barmağından qulaqlarının ucuna kimi parıldamaq. Hər şeyi adsız biri yaradıb. Hər şey ondan asılıdır ki, sizdə lazım olan alətlər varmı. Hamıya iş çatar. Amma Tanrının mərhəməti olmadan heç kəs ala bilməyəcək bu işi. Bunu qulaqlarında sırğa ilə özünçün. Hər gün, istənilən havada təkrar et bunu. Bina silkələndi, onun dalınca başqası, sonra digəri – bütün Tridnidl-strit boyu binalar silkələndi.

Bu nə qiyamətdir görəsən? Qürurla addımlayır. O «yox» deyəcəkmi? Bu yançaqlara bir bax. Əcəbdir. Krallığın yarısını verərdim bu ayaqların yolunda. Hər şeyimdən keçərdim; hər ikisini mənə verin. Hə, bu qızın at minməkdən əla başı çıxır. Düz Dolstona kimi beləcə çapacaq. Heç şübhə eləmə. Mən artıq orada olmuşam. Məni giriş qapısının ağzında qoydular. Qurumuş, kürsüz və kürünü mayalandıran südsüz siyənək kimi.

– Piter Koks! Aman tanrım!

İntiqam.

– Bax belə!

– Derek! – Pit əlini uzadaraq salamladı. – Təsədüfə bax.

– Aha, keçdin əlimə, – sevincindən par– par yanan Derek görüşmək üçün əlini uzatdı. – Əla oldu bu!

– Hə, – Pit gülümsündü. – Sən hara, bura hara?

– Mən burada işləyirəm, – Derekin işıqlı sifətində gülüş peyda oldu.

– Yox bir? – Pit dedi. – Heç ağlıma da gəlməzdi. Mən də buradayam.

– Sən nə danışırısan? – deyə elə bayaqkı kimi təbəssümdən işıqlanan Derek dilləndi. – Mənim də ağlıma gəlməzdi. Əcəb işdir! Harada, harada işləyirsən?

– Harada? – Pit dedi. – Hə, «Dobbin və Leve»də. Döngədən burulan kimi.

– Biz qonşuyuq ki! – Derek dedi; bu dəfə üzündə elə geniş təbəssüm vardı ki, elə bil, sifəti lap çiyinlərinə kimi açılmışdı.

– Hə! – Pit dedi. – Əcəb işdir.

– Qiyamət görünürsən, – deyə üzündəki ifadənin dəyişməsindən nə barədəsə düşündüyü bəlli olan Derek dilləndi. – Heç dəyişməmişən. Elə həmin dalğalı saçlardır, hə? İşlərin necədir? Babatdır?

– Oo, necə deyim, – çiyinlərini çəkən Pit dedi, – belə də... başa düşürsən... pis deyil... Derek, babatdır, işim babatdır.

– Hə, əcəbdir! – sifəti gözgörəsi boğulan Derek dilləndi. – Biz, yaxın ki, üç il olar görüşürük! Ondan qabaq da – düz məktəbi bitirəndən bəri görüşməmişdik.

– Hə, – Pit dedi, – işə bax ha, gör nə qədər vaxt keçib.

– Aman, ilahi! – Derek xırıldadı, sifətinə baxanda adama elə gəlirdi ki, ağzından indicə köpük daşacaq. – Yüz ildir görüşürük! İndi nə edirsən? Nahar fasiləndir?

– Hə də, – Pit dilləndi, – onun kimi bir şeydir; demək olar ki.

– Bəxtimiz gətirdi ki-i! – başına qaynar su tökülübmiş kimi sifəti yanan Derek uladı. – Vurmaqla aran necədir?

– Bilirsən, bir məsələ var, – Pit tutuldu, – yaman tələsirəm, burada bir oğlanla görüşməliyəm. Mark Gilbert. Sən axı deyəsən, onu tanıyırsan?

– Gilbert! Əlbəttə! – üzündə xoşbəxt ifadə olan Derek bağırdı. – O, deyəsən, aktyor olmaq istəyirdi, əgər səhv etmirəmsə, elədir, hə?

– Hə də, – Pit dilləndi, – amma başa düşürsən, deyəsən, o son zamanlar nə barədəsə ciddi düşünməyə başlayıb. Odur ki indi mənimlə təkliddə, sakit, kimsənin müdaxiləsi olmadan danışmaq qərarına gəlib. Başa düşürsən də, Derek. Axı bilirsən bu aktyorlar nə biçim şeydirlər, hə?

– Qadına ilişib? – Derek göz vuraraq elə parlamağında idi. – Anladım nəyi nəzərdə tutduğunu. Deyirsən, aktyordur, hə?

– Hə, – Pit dedi, – gülməli uşaqlardır. Bağışla, yaxşı alınmadı bir az, amma sən başa düşərsən. Mütləq görüşəcəyik. Hər ikimiz burada işləyirik axı.

– Ümidvaram ki, görüşəcəyik! – Derek parıldayan sifətiylə ulayıb onun dirsəyindən yapışdı. – Bu qədər illərdən sonra əməllicə vurmaq lazımdır axı.

– Bunu lap dəqiq dedin.

– Qulaq as, Piter, – deyə üzündə bəxtiyar bir ifadə donmuş Derek xoş ahənglə inildədi, – zəng vur da mənə, yaxşı? Axşam, işdən sonra görüşək. Bir dəqiqə dayan, telefonumu yazım sənə. Yeri gəlmişkən, hərdən Robin və Billə də görüşürəm, yadındadır onlar? Bəs sən necə, bizimkilərdən kimisə görürsən? Hə, Gilberti. Al bunu. Amma mütləq zəng elə, yaxşı? Mən də Robinlə Billə xəbər eləyəyəm, qiyamət oturarıq özümüzçün, necə lazımdır.

– Robinin işləri necədir?

– Pis deyil. İndiyə kimi evlənməyib. Bəs sən necə, evlənmisən? – Derek sevincdən canlanmış sifətiylə guruldadı.

– Ha-ha. – Pit dilləndi. – Gərək bu barədə bir düşünəm, hə? Yaxşı, vaxt sıxır məni. Getdim. Özün ki bu aktyorlara yaxşı bələdsən.

– Qulaq as, səni görməyimə o qədər sevindim ki! – deyə üzündən təbəssümü nəhayət,

çəkilməyə başlayan Derek dilləndi. – Unutma.

Pit çöndü, əlini yelləyib küçənin əks tərəfinə keçdi.

Başdan ayağa tərləmişdi. Kimsə düzüb-qoşub bunu. Diqqətli olmaq lazımdır. Ətrafa yaxşı-yaxşı göz gəzdirmək... Küçənin bu tərəfində o məni görə bilməzdi. Bura kölgədir. Amma yox, onsuz da görəcəkdə. Onların hamısı belədir. Gərək şlyapa qoyaydım. Bığ buraxaydım. Əlil arabası alaydım. Qoyma burun isə lap xariqələr yaradar. Heç kəs tanımaz. Bu kağızı hara qoydum? Uf. Atım onu zibil yeşiyinə. Pit yolu keçdi; maşın siqnalları içindən, avtomobillərin bəmperləri arasından sivişərək keçdi. Paslı dəmir təbəqələrin altından kərpicləri və narahat, təşvişli insanların bir-birinin üstünə lazımı qaydada yığaraq ucaltdığı divar panellərini gördü. Tini burulmağa tələsdi.

Hə, nəhayət ki, çatdı. Bu da çay. Hə. Nə qədər yaxınlaşırsan, bir o qədər hava sərinləyir. Şəhərin hay-küyü azalır, amma hələ də eşidilməyindədir. Qıjıltı və gurultu. London alışıb-yanır. Bax. Qızlar özlərini günün altında qaraldırlar. Ayaqlar, canalan ayaqlar, hamının gözü qabağında sərgilənən ayaqlar. Asılqan kimi ayaqlar. Öz qurbanlarını gözləyirlər. Yırtıcı quşlar. Görəsən, qadın olmaq necə şeydir, Meyzi? Heç mən özüm də bilmirəm. Amma heç bir şey səndəkilər kimi deyil. Heç nə sallanmır, heç bir şey qabağa çıxmır. Hər şey yumşaq və nəmdir. Barmaqlarına tualet kağızının lifləri yapışır. Hər şey üçün, hər zaman üçün kağız. Dodaq boyası və xiyar. Gözlər. Yox, mən sənə kimi istəmirəm. İstəyirəm heç vaxt heç nə deməyim. Bəziləri tərləyəndə xoşlarına gəlir. Heyvani instinkt. Çürüyən mexanizm. Lümlüt soyunmaq və fırçılatmaq. Tanrı obrazının özü kimi. Buna nə var ki.

Amma hər şeyin daha gözəl olduğu vaxtlar da vardı. Təmiz üstünlüyə qarşı şəhvət. Tər, tüpürcək və daha göstərəsi nə qaldı ki, heç bir şey yoxdur. Mərhəmət aktı. İkitərəfli mərc. Nəyin varsa, hər şeyi qoyduğun mərc. Heç nəyə qarşı nəyə. Ümumi bərabərləşmə. Amma belə yox. Təkcə belə yox. Bu da qayıq. Elə mənim üçündür. Yaxşı qayıqdır. Qayıqlar. Cırtanlar. Belə qızmar günəş altında ancaq qəssab olasan. Qana susamaq. Yelkənlər. Cırtanlar. Ağızlarına gələn danışan cırtanlar. Günəş də poladdandır. Başdan-ayağa poladdan. Kaş mən də poladdan ola biləydim. Artıq bütün problemlər bitdi. Mən hərəkətə keçməyə hazıram. Yatmaq. Pit ofisə girib arxasınca qapını örtüdü.

– Hə, – katibə dedi. – Mister Lind sizi görmək istəyir, mister Koks.

– Məni?

– Bəs kimi?

Daim nəyə qurtulmadan və nəyə mızıldayan başlar harasa yox oldu.

– İndi?

Qız başını tərpətib yana əydi. Pit uzaq qapıya tərəf addımlayaraq onu tıqqılatdı.

– Buyurun.

Pit içəri girdi.

– Hə-ə...

– Mənə dedilər ki, mənə görmək istəyirmişsiniz, mister Lind.

– Hə, lazım idiniz mənə, – mister Lind siqar qutusunu əliylə hamarlayaraq dedi. – Keçin içəri.

Qapını da örtün. Belə. Hə, yaxşı. Öyləşin, mister Koks.

– Təşəkkür edirəm.

Pit oturdu.

– Hə, belə-belə işlər, mister Koks.

Mistel Lind barmaqlarını masaya döyəclədi.

– Çəkirsiniz? – deyə əlini masanın üstündə gəzdirərək təklif etdi.

– Yox, təşəkkür edirəm, mister Lind.

– Hə, belə-belə işlər, mister Koks, – mister Lind dedi, – necəsiniz?

– O, – Pit dedi, – bilirsiniz, mister Lind, ümumiyyətlə, pis deyiləm.

Barmaqlarını bir-birinə ilişdirmiş mister Lind dodaqlarını ayırmadan gülümsündü.

– Lap yaxşı, əla, – deyə təbəssümlə dilləndi. – Bəs iş barədə nə deyə bilərsiniz?

– Bilirsiniz, – Pit dedi, – yəqin, bu barədə məndən soruşmaq lazım deyil. İnanmıram ki, sizə obyektiv cavab verə biləm. Hər şey mənim işimi sizin necə qiymətləndirəcəyinizdən asılıdır.

Stulda çevrilən mister Lind kontor masasının tünd rəngli şüşəsində öz əksinə baxdı.

– Mənim nəzərdə tutduğum bu deyildi, – o dedi. – Sizə bir şey deyə bilərəm ki, mister Koks, işinizi tam qənaətbəxş hesab edirəm, hə.

– O, – Pit dedi. – Minnətdaram.

– Mən onu nəzərdə tuturdum ki, – mister Lind stulun üstündə geri çönərək şalvarının qırışını sığalladı, – onu nəzərdə tuturdum ki, siz özünüz öz işinizi necə qiymətləndirərdiniz, ya da bilmək istəyirəm ki, özünüzü bu işdə necə hiss edirsiniz?

– Özümü işdə necə hiss edirəm?

– Sizinlə açıq danışacağam, mister Koks, – Lind yumruğunu qarnı bərabərində düyünləyib dedi.

– Bəzi kolleqalarım məndən bir çox şeydə xeyli fərqlənirlər.

– Fərqlənirlər?

– Mən bizim mizli işçilərə, kollektivə münasibətimiz baxımından deyirəm. Şəxsən onların sağlamfikirliliyini qəbul edirəm, h-m, həm də belə düşünürəm ki, sabit münasibət, əgər istəyirsinizsə, şirkətin effektiv fəaliyyət göstərməsinin ən vacib tərkib hissəsidir.

– Tamamilə doğrudur, – Pit dedi.

– Bunu ona görə deyirəm ki, sizi şüursuz, düşüncəsiz insan saymıram.

Pit burnunu qaşıyıb nəsə mızıldadı.

– Amma demək istərdim ki, mister Koks, – mister Lind bütün bədənini irəli əyərək, başını aşağı sallayıb sözünə davam etdi, – son zamanlar məndə bir-iki dəfə elə təəssürat oyanıb ki, sanki, siz, bilmirəm bunu dəqiq necə ifadə edirəm, hərdən fikrən...

O, sağ əlinin altındakı meşin üzlüklü qara gündəliyini açdı, elə açan kimi də nə fikirləşdisə, tappılıyla qapadı.

– ... elə bil, buralardan uzaqda olmağa meyillisiniz.

– Başa düşmədim, nə deyirsiniz? – Pit dilləndi və stulun altında çarpazladığı ayaqlarının yerini dəyişdi.

– Hə, – mister Lind, ayaqlarını aralayaraq barmaqlarını oynadıb dedi, – məhz elədir, məndə hətta elə təəssürat oyandı ki, hərdən siz tam diqqətli olursunuz, fikrinizi bütövlükdə öz işinizə yönəldə bilmirsiniz.

– Fikrimi işimə yönəltmirəm?

– Hə, hə, – mister Lind başını tərpədən, dilləndi, – buna bənzər bir şeydir.

«Sən buna bənzər deyəndə nəyi nəzərdə tutursan – elə buna bənzəyir? Gəl mənə ilişmək fikrinə düşmə».

– Lakin sizi inandırırım, mister Lind, – Pit dilləndi, – mən öz işimi çox maraqlı sayıram. Sizə deməliyəm: diqqət elə bir şeydir ki, hərdən özünü bir az aldadıcı qiyafədə təcəssüm etdirir. Sən bir özünə baxaydın...

– Nə dediniz? – mister Lind mehriban nəzərlərini ona dikib soruşdu.

– Yox, mən, sadəcə olaraq, demək istəyirdim ki...

Mister Lind kinayəli təbəssümlə ovuclarını yuxarı tutub əllərini yana açdı.

– Mən tam olaraq...

– Yox, – Pit başladı, – mən... Onun ayağı qeyri-ixtiyari stula dəydi.

– Yox, – gülümsünərək dedi, – mən özümü burada elə öz evimdəki kimi hiss edirəm, mister Lind, əgər bunu nəzərdə tuturdunuzsa. Ola bilər ki, hərdən öz cari işim barədə düşüncələrə dalanda siz də mənə diqqət yetirmisiniz.

Mister Lind başını qaldırdı.

– Belə de, – dilləndi, – bunu eşitməyimə çox şadam, mister Koks. Ümidvaram başa düşürsünüz ki, sizi çox istedadlı və perspektivli bir əməkdaş sayıram.

O fıncırıb əlini cib saatına uzatdı.

«Sənə kim xəbərləyib bunu? Sənin qancıq baxıcn? Kişi, onların bircə sözünə də inanmaq olmaz. Hə, başla. Çıxar mənə işdən. Bəsdir. Bir-birimizi yağlı pendir kimi ora-bura yaxdıq. Hə, qətiyyətli ol. Mən sənə üçün bağlı kitabam, oxuya bilməzsən».

Mister Lind saatının qapağını cingiltili bir çıqqılıyla bağladı.

– Deyin mənə, mister Koks.

– Buyurun.

– Bu sualımı həddən-ziyadə şəxsi saymayın, amma bilmək istərdim ki, – o gülümsündü, – sizin həyatda ambisiyalarınız nədən ibarətdir?

Pit mister Lində baxdı, siqar qutusunu açıb-örtdü və sadəlövhlə bir görkəmlə ona bir də nəzər saldı.

– Qorxuram ki, sizi – o, çənəsini qaşıya-qaşıya cavab verdi, – mütəəssir edim, mister Lind. Məndə elə təəssürat var ki, elə bil, bu barədə heç vaxt düşünməmişəm.

– Doğrudan? Bu, məni təəccübləndirir.

Mister Lind gözlərini qırpdı, çənəsini irəli verib boynunu hərlədi ki, qalstuklu bir qədər boşalsın.

– Çünki mən belə güman etməyə meyilliyəm, – o udqunaraq dilləndi, – və bunu da qeyd edim ki, bu fikrimdə heç tənha da deyiləm; sizin bəlli potensialınız var və mən gizlətmirəm, onun inkişafında müəssisəmiz də maraqlıdır.

Günəşin şüası onun biləyinə o an dəydi ki, o əlini irəli uzadaraq az qalmışdı stolun üstündəki təqvimə yerə salsın. Son anda tutaraq təzədən yerinə qoydu və kreslodə dikəldi.

– Hə. Beləliklə, anladığım qədərincə, sizin başqa maraqlarınız da var.

– Hə, əlbəttə, – Pit dedi, – mənim kifayət qədər başqa maraqlarım var və onlar əsas etibarilə buradakı işimlə əlaqədar deyil, öz şəxsi həyatımla bağlıdır.

– Hə? Ancaq deməyin ki, evli deyilsiniz. Mister Lindin gözlərində şən qığılcımlar parladı. Onlar Pitlə eyni zamanda gülümsündülər.

– Yox, mən evli deyiləm, mister Lind.

– Aydınadır. Görünür, mənim marağım bütün sərhədləri aşır.

– Qətiyyətlə yox.

Mister Lind pencəyinin qolunu çəkdi, ona baxdı, sonra isə çeçələ barmağıyla köynəyinin manjetinə toxunaraq ona da diqqətli nəzər saldı.

– Oldu, – deyər söhbətini yekunlaşdıraraq dedi, – əgər mənimlə danışmaq istəsəniz, həmişə qulluğunuzdayam, istənilən vaxt müraciət edə bilərsiniz.

– Diqqətinizə görə çox sağ olun, mister Lind.

– Lap yaxşı, – bir andaca kreslosuna yayılan mister Lind dedi.

Pit qalxdı. Günəş şüaları press-papyenin¹ üstündə parça-parça olurdu.

¹ *Пресс-папье* – басма, йазыны гурутмаг цццн алят

– Təşəkkür edirəm, – dedi.

– Dəyməz, dəyməz.

«Sən kimin balasısan, fağır quzu?»

Qapı xalının üstüylə xışıldayıb onun dalınca örtüldü.

İş gününün sonuna yaxın, şəhərin başı üstündə alışan günəş artıq enməyə başlayanda Pit pilləkənin səkisində divara söykənərək durmuşdu və siqaret çəkə-çəkə pəncərədən çayın sahiliylə – ağacların altıyla şütüyən qırmızı avtobuslara dalğın nəzərlərlə tamaşa edirdi.

Çayda sakitlikdir. Çay tərləməyib. Orada yalnız polad var. Polad iyi. Polad kiçik ləpələrdə parlayır. Metal rəngli suda işıq ordusu. Səslər. Onun başının üstündə səslər eşidildi. Onlar pillələri yüngülcə, lap tullana-tullana enirdilər; səslər gülüşə parçalanaraq pillələrdə fırlanır və daş kimi donqultuya çevrilirdi. Dabanlar xışıldayıb pıçılдаşdı və susdu. Onu pilləkənin altında gizlənməyə, qaşqabağını töküb deyilməyə məcbur edən, azacıq tələsən və gülüşərək pıçılдаşan qızlar üst mərtəbədədir. Pillələrin tininə dəyərək çaqqıldayan polad nallı dabanların səsi onların aşağı endiyinə dəlalət edir; görünməyən pillələrin görünməyən dabanları; daha bir döngə və dayanacaq. Səslər arasında bir nəfəs səsi, alçaqdan, boğuq bir pıçqıltı. Pit kürəyini divara sıxaraq eşitdi ki, bir neçə pıçıldayan səs divara suvanan donqultunu necə hamarlayır. İndi tək bir səs var, anlaşılmaz sözlər pillələrlə üzəşəgi sürüşür, diqqət kəsilmiş gərgin qulağa dolur, bir-birinin dalınca mərmər rənginə boyanmış divarda boğulur; öz əks-sədasından zəif səslər; öz səsinin əks-sədasından doğan səslər. İndi artıq səs bir idi, divara söykənmək, sinmək lazımdır; ayaqqabılar bir addımlıq taqqıldadılar, başının üstündəki daş səki cəld səsə gəldi, aləqaranlıqda eşidilər-eşidilməz bir səsə; tək, imkan verən, qoymayan, dinləyən səsə. Pit qulağını mızıltilarla dolu divara söykəyib qulaq asmağı özünə rəva bildi. Addım səsləri bir pilləkəni də endi, pillələr arasındakı səkidə taqqıldadı; gülüş cingiltisi – ucadan, açıq və sözsüz. Qapı çırpıldı.

Getdilər. Əsl gözəllik. Işıq. Hər şey düzənli. Hər şey öz yerindədir. Ümumi say. Bütöv bir krallıq. O, pillələri qalxıb ofisə girdi.

– Mister Koks, sizi telefona çağırırlar.

– İndi?

– Hə. Xətt açıqdır.

Bütün qulaqlar da indi açıqdır. Həm də gözlər açıqdır.

– Allo?

– Mister Koks?

– Bəli. Kiminlə danışırım?

– Zəng etdim xəbər verim ki, müştərim sizin onun damında gördüyünüz işdən çox narazıdır.

– Nə?

– Unutmayın ki, müştərimə zəmanət vermisiniz. O, əşyalarına dəyən ziyanə görə sizdən smetanın altmış faiz aşağı salınmasını tələb etmək niyyətindədir. İstənilən halda damının axmasına bundan artıq dözmək fikrində deyil. Müştərimin öz öhdəliklərini yerinə yetirməsi sizin öz öhdəliklərinizi nə dərəcədə yerinə yetirməyinizlə bağlıdır. Mənim müştərim...

– Len, indi vaxtım yoxdur, məşğulam. Nə vaxt görüşək?

– Görünür, vəziyyətin gərginliyini anlamırsınız, mister Çmoks, bağışlayın, mən Koks demək istəyirdim. Kanalizasiya və su təchizatı sistemi pozulub, su sayğacının üstü örtüldüyündən xarab olub. Böyük royal o dərəcədə ziyan çəkib ki, heç restavrsasiya da kömək eləməz. Siz öz öhdəliklərinizə görə mütləq cavab verməlisiniz. Mənim müştərim...

– Yaxşı, bəsdir, qurtar. Əgər buralardasansa, gəl işdən sonra görüşək.

– Bunun daha misli yoxdur ki...

– Hə-lə-lik.

– Duzlu kələm gətirməyi unutma.

X fəsil

– Bu da mən, – Len ayaqlarını dəhlizdəki kiçik xalçaya silə-silə dilləndi. – Yağış yağmır artıq.

Dəhlizdəki divardan güzgünü çıxarıb özüylə aşağı, otağa apardı.

– Yerinə as, – Mark bütün otaq boyu onun dalınca gedə-gedə dedi.

– Bu axı evdəki əşyaların ən yaxşısıdır. Başa düşürsən? İspan malıdır. Yox, Portuqaliya. Sən deyəsən axı portuqalsan?

– As yerinə.

Len burnunu qurdalayıb gözlərini ona zillədi.

– Mən səni başa düşmürəm, – dedi.

– Yerinə as.

– Bir bu güzgüyə bax. Bu güzgüdə öz sifətinə bax. Bir bax da! Bu məzhəkədir. Elə bil, ciyəri deşik-deşik eləyib ona tikə-tikə böyrək taxmısan. Hanı sənin üzünün cizgiləri? Heç bir cizgi yoxdur. Burada burnundur, orada qulağın. Nədir, deyirsən yəni bu sifətdir? Belə sifətlə adamı heç qazamata da götürməzlər; götürsələr, götürsələr yalnız ağıldankəm cinayətkarlar üçün olan dəlixanaya götürürlər. Niyə ilişmişəm sənə, heç özüm də bilmirəm.

– Len, güzgünü yerinə apar.

– Mən bu gün Piti görmüşəm. İşdən sonra görüşdük. Belə məlum olur ki, sən bundan xəbərin

yoxdur. Bu, güzgüdür məgər? Bura bax, bu dəqiqə qalxıb səninçün feldşerlə sanitar çağıraram ha. – O, pillələrlə qalxdı və güzgünü yerinə asdı. Mark kresloya əyləşdi və Lenə baxdı, o isə otağa qayıdıb kandarda durmuşdu.

– Sənə mat qalmışam. Ümumiyyətlə, sənə tez– tez mat qalıram. – Len mızıldandı. – Amma düşünürəm ki, öz xəttimi davam etdirməliyəm. Sadəcə, bu, mənim borcumdur. Axı nəhayətdə heç nə sonsuz deyil, hər şeyin bir həddi var.

– Var?

– Hə.

O gülümsünüb otağı nəzərdən keçirdi.

– Sən kimi gizləyirsən burada?

– Nə?

– Sən burada tək deyilsən.

– Tamamilə düz buyurursan.

– Hm-m. Hə-ə, bəs sənin esperanton necədir? İrəliləyiş var? Unutma ki, çəkisi iki unsiyadan ağır gələn nə varsa, mütləq haqqı ödənilməlidir.

– Məsləhətə görə sağ ol, – Mark dedi.

– Dəyməz, bəs sən mənə nə məsləhət görürdin? Heç nə. Mən işsiz-gücsüz qalıb paslanmışam. Heç nə alınmır. Amma sənə nə vecinə? Mənim problemlərimə heç tüpürmək də istəmirsən. Gör sənə nə deyirəm. Bilirsən indicə haradaydım?

– Yox.

– Konvey-Holla getmişdim. «Böyük fuqa»ya qulaq asırdım. Ömrümdə belə bir şey eşitməmişəm. Bu artıq musiqi deyil. Bu fizikadır. Hissiyatın musiqiylə əlaqəsi yoxdur. İnsanda elə təəssürat oyanır ki, sanki, kimsə içində sür-sümük olan tabutun qapağını mişarlayır.

– Ciddi deyirsən?

– Bu gün Piti gördüm.

– Bayaq dedin.

– İşdən sonra görüşdük. Sahildə gəzdik. O hələ borc pul da istədi.

– Bəs sən?

– Mən vermədim.

– Niyə?

– Sən onsuz da başa düşməzsən. Ona elə belə də dedim: əgər sənə *soveren*¹ versəm, bu hadisə

¹ *Соверен* – Инэилтярядя бир фунт-стерлингя бярабяр г ы з ы л пу л

olacaq, hətta presedent² olacaq. Mən isə bu cür hadisələrə qətiyyənlə qarışmaq istəmirəm.

Mark bir gözünü yumub, ikincisini çəpləşdirdi; siqaret yandırırdı.

– Bəs o nə dedi? – soruşdu.

– O nə dedi? O dedi. O danışdı. O fikrini bildirdi. Bilirsən sənə nə deyəcəyəm? Ondan ayrıldığım andan bəri əvvəllər heç vaxt düşünmədiyim şeylər barədə fikirləşirəm.

O əllərini havada oynadıb yenə yanına saldı.

– Bilirsən nə var, – Mark dedi.

– Nə?

– Sən niyə Pitin yaxasından əl çəkmirsən?

– Yaxasından əl çəkim?

– Niyə çəkməyəsən ki? Onun sənə heç bir faydası yoxdur.

– Nə dedin?

– Məncə, ancaq mən onunla normal ünsiyyət qura bilirəm, – Mark dedi.

– Sən?

– Hə. Onunla ünsiyyət saxlamaq üçün gərək... məxsusi nəyinsə olsun. Ruhun məxsusi bir xassəsi olmalıdır. Məndə bu, şəxsiz var, amma görünür ki, səndən onun heç qoxusu da gəlmir. Bu ünsiyyətdən axı yaxşı nə əldə etmisən? Bir müddət əl çəkəydin, qopaydın da yaxasından.

– Deməli, onunla sən ünsiyyət saxlaya bilərsən? – Len dedi.

– O, mənim yanımda sözlərinin həddini əla bilir. Səninlə isə yox.

– Haradan bilirsən ki, o, mənimlə kefi istəyən kimi davranır?

– Əşşi, yeri işinin dalınca. Nə bilirsən, elə.

– Əlbəttə, istəyirsən ki, sənin tərəfində olum.

– Nə mənada? – Mark soruşdu.

Len sobada çörək qızartmaq üçün nəzərdə tutulan çəngəli divardan götürüb diqqətlə baxdı.

– Şedevrdir, dahianə işdir.

– Nə demək istəyirdin?

– Heç olmasa, bir dəfə çörək qızartmısan bununla?

Len işığa sarı çöndü ki, çəngəli yaxşıca nəzərdən keçirsin, lakin o, əlindən sürüşüb xalının üstünə düşdü. Mark onu qaldırmaq üçün əyildi.

– Əl vurma! – Len əllərini oynadaraq fısıldadı. – Yox! Sən heç təsəvvür belə eləmirsən ki, əgər ona toxunsan, nə baş verər. Əgər, heç olmasa, barmağını toxundursan, Məsihin ikinci zühuru baş

² *Преседент* – кечмишдя олан вя сонра тькрапланан ейни типли щадися

verəcək. Nədir, bilmirdin bunu? Hə, deməli, Məsihdən çəkinirsən? Demək, o səni qorxudur?

– Qulaq as, qəmişini çək də.

– Heç vaxt. Deməli, onun adı çəkiləndə qorxudan tir-tir əsirsən, hə?

Len cəld əyilib çəngəli yerdən qaldırdı.

– Görürsən də. Mən ona toxunanda heç nə baş vermir. Mənimlə heç kəsin işi yoxdur. Mən axı içində köhnə paltar olan kif atmış şkafam. Artıq mən köhnə paltarların iyini də tutmuşam. Mənim yerim qazanxanada-zaddadır. Özün görürsən. Qatran, tər, cəhənnəm maşınları. Bax, bu, əsl mənim malımdır. Bilirsən necə baxırsan mənə? Bağışla ki, gülürəm. Sabah əməlli gülürəm. Sən elə baxırsan, sanki, mən də adamam. Əlbəttə, bu cür oyunların böyük ustasısan, bunu bilirəm, amma mənə belə baxmaq lazım deyil. Sən çalışırsan düz gözlərimin içinə baxasan, mən isə aşağı, sənin göbəyinə baxıram. Bəlkə, gözünü boğazıma tuşlamısan? Əgər belədirsə, onda görünür, xirtdəyimdən yapışmaq sənə asan gəlmir. Əlini çox uzatmalısan, elə deyil? Nəsə, mən sənin göbəyinə baxmağa üstünlük verirəm. Ümumiyyətlə, sənə nə vaxt baxıram axı? Sən məndən daha nə istəyirsən? Nə edə bilərəm? Heç vaxt kiməsə dərman yazmaqda böyük mütəxəssis olmamışam. Bax, sən nə məsləhət görərdin? Əminəm ki, sənin dərmanından xəstə bütün evi batıra-batıra gəzərdi – çardaqdan tutmuş zirzəmiyə kimi. Bax, Piti də bu gözləyir. Amma bağışla, bu dərmanlar mənim ürəyimcə deyil. Mən öz nüsxələrimi heç kəsə məsləhət görmürəm, amma başqalarınınkini də gərəyim deyil.

O, kresloya oturdu, əlində çəngəlin dəstəyini bərk-bərk sıxmışdı; sonra əli zəiflədi və çəngəl sürüşərək kresloya düşdü; gözləri yumulu idi.

– Başa düşürsən, mən sınmış şüşəni görmürəm. Güzgünü görə bilmirəm, baxışlarım onun içindən ötüb dalında nə varsa, onları mənə göstərir. Hər şeyin o biri üzünü görürəm. Digər üzünü. Amma güzgünün özünü görmürəm, yox.

Onun başı heysiz düşüb qaldı, bədəni irəli əyildi.

– Bununla birdəfəlik qurtarmaq istəyirəm. Amma necə edim? Özümün də görə bilmədiyim şəffaf divarı necə qırım?

O nəfəsini sıxılmış dişlərinin arasından fişiltıyla buraxaraq başını iti hərəkətlə silkələdi.

– Sən mənim daş gözətçimsən. Məgər sənin içində ölməmişəm? Mən axı arbalet¹ oxuyla vurulmuşam. Əgər bu kreslodan qalxa bilsəydim, o dəqiqə çıxıb gedərdim.

– Pitlə Virciniya elə indicə bura gələcəklər, – Mark dedi.

– Lap əla. Ciddi deyirəm, zarafatsız, çox şadam! Ancaq məni rahat buraxın. Sən nə istəyirsən? Ah. Bu otağın havasını içinə çək. Sadəcə, iylə. Mən bura girəndən hər şey dəyişib. Otağı öz qoxumla

¹ Арбалет – г ядим сила щ

doldurmuşam. İndi burada hər şeydən kəskin, murdar iy gəlir.

– Düz deyil. Otaq elə həmən otaqdır.

– Yox. Məni heç inandırmağa da çalışma. Bilmirsən. Sənin heç anlayışın da yoxdur ki, evinə hansı çaqqalı buraxmısan.

– Hə, bunu mən artıq əla başa düşürəm.

– Yox. Elə bilirsən ki, məni yaxşı tanıyırsan, amma səhvin var. Sən bilirsən mən kiməm? Ev-eşiksiz avarayam, elə bir avara ki, onu saraya buraxıblar, o, oralarda qusub batırıb. Mən içimdən çürüyürəm. Yeri gəlmişkən, elə çölüm də çürüyür. Necə bilirsən, sənin evini içindən taxtaqurdu yesə, yaxşı olar? Bax bu, ona oxşayır. Bu kresloda mən nə qədər istəsən, qala bilərəm. Ya da çarpayıda. Hə. Sən bilirsən ki, mən kiminsə çarpayısına girsəm, oradan daha çıxmıram? Artıq oradan çıxmaq iqtidarında olmuram. Sonra heç ayaqlarımı da yerə sallaya bilmirəm. Mən orada həmişəlik qala bilərəm. Bu asandır. Əşşi, sən mənim barəmdə heç nə bilmirsən. Heç nə anlamırsan, hətta təsəvvürün də yoxdur ki, otağına kimi buraxmısan. Köhnə sür-sümük torbasını. Nədir, anladın? Mən heç özümü də öldürə bilmərəm. Bu, məsuliyyətli bir qərar olardı. Şüurlu hərəkət olardı. Mən isə heç hərəkət də eləyə bilmirəm. Özünü öldürməklə həyata son qoymaq bağışlanmaz həyasızlıqdır. Buna mənim mənəvi haqqım yoxdur. Özünəqəsd idrakdan keçən əməl olmalıdır. Məqsədsizlik və mənasızlıq – mənim mövcudiyyətimin isə əsası bunlardır. İndi gör bu nədir.

İKİNCİ HİSSƏ

XI FƏSİL

Cırtanlar özlərinin ən yaxın tinə kimi səyahətlərində nə edirlər? Onlar kanalizasiya lyuklarına ilişib ciblərindən saatlarını çıxarırlar. Onlardan sifəti tabaşir kimi solğun olan birisi gün ərzində toplanmış zibili zibilqabına doldurur, sonra da dırmaşıb qapağının üstünə oturur. O, nəşə çeynəməyə başlayır, hərçənd ki bu gün ona hələ nəşə yemək nəşib olmayıb. Sonra onlar mənzilin arxa qapısında toplaşırlar. Hansısa su borusunun yanında xartaxart qaşınır, qaşovlanır, budur, onun artıq hər yanı köpükdür. Yuyundular, darandılar, özlərini qaydaya salıb lələklərini lap təmizlədilər – vaxtında – düz şərti işarənin verildiyi vaxt. Onlar həmişə, hər şeyi vaxtında edirlər, lap zərgər dəqiqliyiylə.

Pit evdədir. O, həyətdəki sür-sümük torbalarının şaqqıldayan çərənləmələrini eşitmir, heç cod tüklü fırça ilə təmizlənmiş dərinin cavab səslərini də duymur. O, özünü dinləyir. Budur, Mark güzgülərə baxa-baxa daranır. O, yanında altı dənə kiçik cib güzgüsü gəzdirir; indi onları lazımı bucaq altında düzür. Mark o güzgülərə öz nəğməsini oxuyur. Bu pəncərədən bazar görünür. O, özünü görüb gülümsünür.

Döşəmə parıldayana kimi yuyulub; bunu mən eləmişəm.

Bax, mən öz ianələrimi bu fonda verirəm, elə otaqlarımı da onlara kirayə vermişəm. Bu sərfəli müqaviləni uzaqgörənliklə imzalamışam. Burada baş promouterəm¹, hərçənd nə Pit, nə Mark mənim müqaviləmdən xəbərdar deyillər, onlar heç bu müqaviləni kiminlə imzaladığımı da bilmirlər.

Onlar hələ də buradadırlar; hər ikisi. Amma ola bilər, artıq getmiş olsunlar. Yaxşı, neynək, gözləyək. Gözləməyə hazıram. İstəmirəm ki, gözləntim qurtarsın. Qarovul dəyişməsi başa çatanda heçlik başlanacaq, bu sonluq həqiqi sonluğun başlanğıcı olacaq.

XII fəsil

– Apar məni, apar məni, ölüm, apar və qəmli sərvlərin altında uzat, – Pit oxuyurdu.

Günəş əyilirdi. Yasəmənin çiçəkləri, az qala, tağ kimi əyilmiş koldan salxım-salxım sallanmışdı. Bağca gül-çiçək içindəydi. Lenlə Mark arxasını endirdikləri şezlonqlarda uzanmışdılar. Bağca çıxan artırmada durmuş Pit kədərli görkəmlə dəfn mahnısı oxuyurdu.

¹ Промоутер –бу рада: й айым менеъери

– Bu bağdan xoşum gəlir. Sakitlikdir.

Qonşu evin bağçasında tonqalın lap axır-uxuru idi, birdən onun içində nəsə şaqqıldadı, alovun dili və bir qucaq qığılcım havaya qalxdı. Tüstü tələsmədən canlı çəpərin içindən burulub keçirdi.

– Mənim şüurum təmiz və ləkəsizdir, – Mark dedi.

– İndicə, bu dəqiqə ora gələn ilk şeyi mənə söylə, – deyə Len dilləndi.

– Müqəddəs Çərşənbə dəlixanasında üzümü qırxarkən ağappaq ağarmış dovşanın belinə minən zəhərli göbələk gördüm, – Mark birnəfəsə dedi.

– Çezdim ki mən!

– Hə, nə qədər istəsən.

– Görün sizə nə deyirəm, – Pit dedi, – bunun günahı yalnız fikirlərdədir, düşünmək adətindədir. Məni bu zibilə o salıb, elə o da məni oradan çəkib çıxarmalıdır. Bilirsiniz, mənə nə lazımdır? Effektiv işləyən bir ideya. Başa düşürsünüz də, nə barədə deyirəm? Effektiv ideya. Elə bir ideya ki, həqiqətən, işləsin. Elə bir şey ki, ona çəkinmədən pul qoya biləsən. Zəmanətli uduşu olan bir mərc lazımdır. Mən, əlbəttə, bilirəm ki, kimsə mənə zəmanət verə bilməz, heç nəyə. Amma vəsaitimi az-çox etibarlı bir işə qoymaq istərdim. Həmişə riskə hazır olmuşam, amma son zamanlar işlərin gedişi elədir ki, gərək ehtiyatlı olasan. Bax mənə bu lazımdır. Siz, heç olmasa, anlayırsınız ki, nədən danışiram? Əlbəttə, bəzi adamlar elə özləri də effektiv ideyadırlar. Məsələn, elə sən, Mark, çox asanlıqla perspektivli biznes ideyası ola bilərsən. Kim bilir səni?! Bunun əksini israr etməyə heç ürəyim də gəlməz. Heç hazırlaşmıram da. Bircə o çatmırdı ki, sonra buna görə utanıb qızarasan. Əgər mənə bir uğurlu ideya ələ keçirmək qismət olsa, çalışardım ki, onun əsasında gəlirli iş qurum. Amma mənə zirzibil soxuşdurmaq lazım deyil; sizdən bunu gözləmək olar. Bax, bəzilərinin bəxti gətirir: həftədə üç-dörd istirahət günləri olur, nə vaxt istədilər, götürə bilirlər. Mən isə özümə bu boyda avaraçılığı imkan verə bilmərəm. Başa düşdünüz, nədən danışiram?

– Ürəyimə damıb ki, onlar çox deyil, xüsusilə də bizim ətrafımızda; mən effektiv ideyaları nəzərdə tuturam, – Mark dedi.

– Olmalıdır. Amma sizə dedim: hər şeyin günahı fikirləşmək adətindədir, məni bu zibilə o salıb, elə özü də çıxarmalıdır.

– Mən bir nəfəri tanıyırdım, o, ümumiyyətlə, fikirləşmirdi, – Mark dedi. – İşdən birbaşa evinə gəlirdi, kreslosunu pəncərəyə çevirib oturur, küçəyə baxırdı. Təxminən, iki saatdan sonra – hava qaralanda işığı söndürüb yatırdı.

– Hə, – Len dedi, – mən başa düşdüm ki, effektiv ideya deyəndə nəyi nəzərdə tutursan. Bu, təxminən, qozqıran kimi bir şeydir. Dəstəyini sıxırsan, qozqıran qozu özü qırır. Heç bir enerji itkisinə yol verilmir. Çox dəqiq və effektiv prosesdir. Bax, effektiv ideya elə budur.

– Yox, – Pit dedi, – sən haqlı deyilsən. İtki var. Qozqıranın dəstəyinə lazımi təzyiqlə basanda qoz qırılır, amma nəzərə al ki, dəstəyi qalan hissəyə bağlayan şarnirdə də hərəkətli hissəciklər var və onların arasında sürtünmə baş verir, deməli, istifadə olunan enerjinin bəlli hissəsi boşuna sərf olunur və hərəkət enerjisindən istilik enerjisinə keçir. Konkret bu qurğu üçün bu itkilər əhəmiyyətli deyil və onları hətta ölçmə prosesində meydana çıxan səhvə də çıxmaq olar. Lakin buna baxmayaraq, bu mexanizmin mütləq effektiv olduğunu deyə bilməzsən. O, kifayət qədər effektivdir, vəssalam, yalnız o qədər. Çünki onda da enerji itkisi var və onun yerini doldurmaq qeyri-mümkündür. Bundan heç cür canını qurtara bilməzsən. Faydalı iş əmsalı aşağıdır, gəlirli proses deyil. Bütün bunlar incəsənət əsərləri üçün də keçərlidir. İstənilən incəsənət əsərinin hər bir hissəciyi həmin o qozu qıra bilməlidir, ya da bunun üçün zəruri olan gücün əmələ gəlməsində iştirak etməlidir, bu güc isə nəhayətdə qozun özünü qırmalıdır. Siz məsələnin məğzini başa düşürsünüz də? Hər bir ideya mütləq ciddiliyə, iqtisadi səmərəyə və incəliyə malik olmalıdır, onu ifadə edən obraz isə ideyanın özünə tam uyğun gəlməlidir. Biz yalnız onda deyə bilərik ki, sənət əsəri alınıb və biz uğur qazanmışıq. Əgər lap cüzi də olsa, istilik əmələ gətirmə, sürtünmə halları, yəni istənilən enerji itkisi olarsa, belə hesab etmək gərəkdir ki, sən uğursuzluğa düşər olmusan və hər şeyi yenidən başlamalısan. Məncə, hər şey çox sadədir.

– Bəs günəş və ay necə olsun? – Len dedi. – Günəşlə ayın qarşılıqlı əlaqəsində hər hansı bir ikibəşliliq yoxdur ki?

– Mən, – Pit öz dediyini yeritməyə çalışdı, – qətiyyənlə əleyhinə deyiləm ki, kimsə öz effektiv ideyasını qurmağa çalışsın, amma əvvəlcə gərək müəyyən etsin ki, «effektivlik» termini altında nəyi başa düşür. Elə ki başa düşdü, o zaman əlinə ideyasının nə dərəcədə relevant olduğunu və ümumiyyətlə, relevant olub-olmadığını ölçmək üçün zəruri olan bir alət düşəcək. Bir çox ideyalar yaxın keçmişimiz üçün tam adekvat olub, amma indi inanmıram ki, bizi Edjuor-rouddan uzağa apara bilə. Gərək gündəlik effektivliklə fərqlənən ideyalarla bir zamanlar işə yaramış və ya indi deyil, bəlli şəraitdə işə yarayanlar arasında dəqiq sərhəd qoya biləsən. Gərək özün üçün qərarlaşdırasan ki, «effektivlik» deyəndə hansı aləmə, hansı koordinatlar sisteminə müraciət edirsən.

– Hə, burada yanılmaq olmaz, – Mark dedi.

– Bilmirəm, – Pit dilləndi. – Əmin deyiləm ki, bir-birimizi başa düşdük və ümumi bir nöqtəyi-nəzər işləyib hazırladıq, Mark.

– Demək istəyirsən ki, biz tamam başqa-başqa şeylərdən danışıırıq?

– Məhz elədir. Söhbət ondan gedir ki, sən hansı aləmi və hansı koordinat sistemini nəzərdə tutursan?!

– Hansı aləmi? Bütün dünyanı – bizim dərk edə biləcəyimiz, qandığımız dərəcədə öz mükəmməl rəngarəngliyini tapmış dünyanı. Həm irəlisini, həm gerisini, həm daxilini, həm də xaricini –

bir sözlə, bütün dünyanı.

– Hə, amma bəzən mənə elə gəlir ki, sən lap burnunun ucunda olan mühüm şeyləri belə dərk etməyi, anlamağı unudursan. Başa düşürsən nə deyirəm də?

– Hesab edirəm ki, sənin istənilən müdrikliyini qanmaq iqtidarındayam, onlara nə qədər dəbdəbəli don geydirsən belə.

– Bilirsən, Mark, əgər düzünə qalsa, mənə, sən, ümumiyyətlə, ətrafında baş verənlərə həddindən ziyadə az diqqət yetirirsən.

– Qəzet başlıqlarında yazılanları nəzərdə tutursan?

– Yalnız onları yox. Bizim hər birimiz ətrafımızda baş verənlərin subyektivlik, hamımız bundan asılıyıq, hətta bizim mövcudluğumuzun özü belə bunlardan asılı ola bilər. Mən, sadəcə, beynimə sığışdırı bilmirəm ki, bütün bunlardan necə kənar qala bilirsən. Sən cəmiyyətdə yaşayırsan, ondan nəşə alırsan, amma onun qarşısında öz öhdəliklərini yerinə yetirmirsən.

– Avtobus biletlərinin dünyasını nəzərdə tutursan?

– Yaxşı. Sən özün bu mövzuya toxundun. Əgər cibində bir-iki pens varsa, gedişhaqqını verirsən. Amma mənə, bu ikipensliyi, əgər bir az da geniş götürsək, bu səfərin özünü və bütün şəhər nəqliyyatı sistemini öz-özünə mövcud olan, Pərvərdigarın istəyiylə sənə xidmət göstərməli olan bir şey kimi qəbul edirsən. Gedişhaqqını verirsən, amma daxilən heç fərqi də varmırsan ki, ikipenslik nədir və gedişin dəyəri əslində nəçədir. Xəyalən sən pulsuz gedirsən. Tam mənada dərk eləyə bilmirsən ki, istənilən pul, hətta lap xırda pul belə alın tərzi içində çalışmanın bəhrəsidir, nəqliyyat sistemi isə daha çox alın tərzi tələb edir.

– Hə, mən dünya banklarının balansında bir borcam.

– Sən yalnız borc deyilsən, – Pit güldü, – sən qarabasma! Hərdən mən hətta şübhələnirəm ki, sən varsan, yoxsa yox.

– Amma əminsən ki, əgər varamsa, mütləq parazit kimi yaşayıram, – Mark dedi.

– Yox, tam mənada elə deyil.

– Parazit olmağına parazitəm, – Mark ayağa qalxaraq dedi, – amma bu, o qədər də dəqiq təyin deyil. Mən axı başqalarının məvacibi, ya da topladığı vəsait hesabına yaşamıram. Ümumi kassadan heç nə götürmürəm. Bütün bu kassalara nifrətdən başqa heç bir münasibətim yoxdur. Məni cəmiyyətin təklif etdiyi heç bir standart narahat etmir. Ürəyim istəyən kimi yaşayıram, sol ayağım nə istəyirsə, onu da edirəm, vəssalam. Ola bilər ki, bizim həyat yollarımız üst-üstə düşür və mənim yolum, bəlkə də, heç kiminkiylə uyğun gəlir, amma nə olsun ki? Mən yüksək standartlara uyğun yaşamağa can atmıram. Onları mənə tətbiq etmək olmaz. Biz bu standartlarla dinc yanaşı yaşaya bilmirik.

– Elə iş də burasındadır, – Pit dedi. – Səni onda ittiham edirəm ki, həyat üzərində təcrübə, sınaq,

əmaliyyat aparırsan, onda yaşamırsan.

– Əgər aradüzəldən kimi yaşayıramsa, – Mark dedi, – onda öz-özümün aradüzəldəniyəm. Başqa heç kəsin aradüzəldəni deyiləm və digərlərinin hesabına da yaşamıram. Mən öz şəxsi həyatımın içində yaşayıb hərəkət edirəm.

– Axı bütün ömrün boyu laboratoriyadakı sınaq borularının içində yaşaya bilməzsən.

– Mövzudan yayınırsan.

– Mark, səni təhdid edən başlıca təhlükə odur ki, zaman keçdikcə subyektdən öz-özünü qavrayan insana çevriləcəksən.

– Narahat olma, qoca, ən azından hələ ki, kişi aqreqatım çalışır, narahatlığa dəyməz.

– O səni xilas etməyəcək. Gec-tez o da paslanacaq, bir də gördün üzülüb ayaqlarının altına düşdü.

– Mən onu yaxşı-yaxşı yağlayıram.

– Qulaq as. Gəl lap kiçikdən başlayaq. Görürəm ki, işdən icazə almağa, ürəyin istəyəndə məzuniyyətə çıxmağa adət eləmişən.

– Nə olsun ki, bunları öz hesabıma edirəm. Yəni sadəcə, pullarımı belə xərcləyirəm. «Məzuniyyət» termini isə burada heç yerinə düşmür. Sən belə kəlmələri bilə-bilə işə salırsan ki, sizin qaydalara uyğun yaşamadığıma diqqət cəlb edəsən. Amma mən öz qanunlarımı qətiyyənlə pozmuram.

– Nə deyirəm, – Pit dilləndi, – bəlkə, burada həqiqət payı var. Ona görə elə bəri başdan dedim: sən özün effektiv ideyasan.

O, Marka siqaret uzadıb kibrit çöpünü qutuya çəkdi.

– Sən bir şeyi anlamırsan, – Mark dedi, – mənim həyatda, həqiqətdən də, heç bir ambisiyam yoxdur.

Pit ona baxdı.

– Aha, – dedi. – Aydınır.

– Qulaq asın, – birdən Mark dilləndi. – Artıq məqam yetişdi, uşaqlar, mən elə sizin rifahınız naminə bəzi şeyləri etiraf etməliyəm.

– Yenə nə olub?

– Sən bilirsən ki, mən sünnətli doğulmuşam?

– Nə-ə?

– Valideynlərimin məni sünnət eləməyə çağırdıqları oğlan az qalmışdı məni görəndə bıçağını da, başqa alətlərini də tullasın. Məcbur oldular ona bizim hesabımıza ikiqat brendi süzsünlər. O, elə bilmişdi ki, mən yeni Məsihəm.

– Nədir, – Len soruşdu, – boynuna al, bu həqiqətdir?

Sonra onlar evdən çıxdılar və gölün kənarında gəzəndən sonra «Qu quşu» kafesinə yollandılar ki, Virciniya ilə görüşsünlər. O artıq kafedəydi, küncdəki masanın arxasında əyləşmişdi.

– Hə, – oğlanlar çay alıb onun yanında oturandan sonra Pit soruşdu, – Meri necədir?

– Pis deyil, – Virciniya cavab verdi.

– Meri Sakson? – Mark soruşdu. – O, indi nəylə məşğuldur?

– Vaxtının çoxunu Soxoda keçirir, – Pit dedi, – rastına çıxanların hamısıyla gəzib rəqs eləyir özüyçün.

– O hələ də mənə sevir?

– Bu barədə bir söz demədi, – Virciniya cavab verdi.

– Bir zamanlar mənimçün dəli-divanəydi, – Mark dedi.

– Bu, qulağının dibinə, – Pit dəqiqləşdirdi, – bir dəfə şapalaq ilişdirdiyin həmin o qızıdır?

– Yox. O, Rita idi.

– Hə, düzdür. Rita idi.

– O nə əhvalatdır elə? – Len soruşdu.

– Qız bunu bağa dartıb deyəsən, – Pit güldü, – ya da başqa harasa, bu da, gözünə döndüyüm ona qulaqburması vermək qərarına gəlib.

– Yox. Məsələ elə olmamışdı, – Mark dedi, – amma hər halda, o özü vadar elədi mənə. Bu onun həyatında ən böyük sürpriz idi. Mən heç nəyə təəssüflənmirəm. Qıza dərs verdim – ətrafdakılara hörmət etmək dərsi verdim. Qulaq as, Len. Mənə elə baxmaq lazım deyil. Sən axı o qızı tanımırsan. İnandırırım səni, mənim seçimim yox idi. Yaxşı, bəs Meri, deməli, o, mənə artıq sevmir?

– Sevmək? – Pit soruşdu. – O indi ən sarsaq gecəqonduda hər dəhliz gözetçisinin altına yığılır.

Kafenin ikinci zalından simlərinə gözlənilmədən lap bərk vurulmuş gitaranın səsi gəldi.

– Siz bəs bura gələne kimi nə edirdiniz? – Virciniya soruşdu.

– Əngə verirdik, – Pit dedi. – Klub axşamı düzəltmişdik özümüzçün.

– Ay sağ ol, lap dəqiq dedin, – Mark dilləndi.

– Leni anlatmağa çalışırdım ki, – Pit dedi, – mənim sağlam həyat tərzini sxemim ona da xeyir gətirərdi, amma o qulaq asmaq istəmir.

– O nə kitabdır elə, Virciniya? – Mark soruşdu.

– «Hamlet».

– «Hamlet»? – Pit təəccübləndi. – Necədir?

– Bilirsiniz, – Virciniya dedi, – qəribə işdir, amma mən, sadəcə, təəccüblənirəm, heç cür başa düşə bilmirəm ki, bu insanda yaxşı nə görüblər?

– Doğrudan? – Mark dedi.

– Yox.

– Necə yəni yox?

– Yox, – qız dedi, – «yox»u o mənada deyirəm ki... Axı bu insanın mahiyyəti nədən ibarətdir? Mənə elə gəlir ki o, sadəcə, günahkar, kinli, acıdıl və sentimental tipdir, onu öz başağrılarından başqa heç nə maraqlandırmır. Məncə, o, qətiyyənlə xoşagələnlər şəxsiyyəti deyil.

Qız kürəyini stulun arxasına söykədi və qaşıqla masanı döyəclədi. İçəri zaldan gitaranın müşayiətiylə italyanca oxuyan bir səs gəldi.

– Nə deyim, – Mark güldü, – bu da bir münasibətdir.

– Sən haqsızsan, – Pit dedi.

– Bilmirəm, – Virciniya mızıldadı. – O nə iş görür ki?! Ancaq danışır, danışır, qurtarmaq bilmir, hərdənbir də bıçağını kiməsə soxur. Yəni şpaqasını nəzərdə tuturam.

– Çox maraqlıdır, – Pit dedi. – Təklif edərdim ki, bu mövzuya, ümumiyyətlə, girişməyə.

– Deyəsən, mənim vaxtım çatdı, – Len masanın arxasından qalxıb dedi.

– Hə, – Pit dilləndi, – dağılışmaq lazımdır.

– Gecə növbəsi başlanır? – deyə Mark onların dalınca çıxışa tərəf gedə-gedə soruşdu.

– Hə, – Len dedi. – Bu da mənim avtobusum.

– Görüşərik, – Pit dilləndi.

Len qaça-qaça yolu keçdi.

– Cinni, evdə olacaqsan? – Pit soruşdu. – Mən, yəqin, lap tez qayıdacağam.

– Əlbəttə.

– Qalım səninlə? – Mark dedi.

– Yox, yox, başımı qatmağa iş taparam.

– Mənim avtobusum gəldi, – Pit dedi. – Görüşərik. Hələlik, Mark.

O, küçənin qarşı tərəfinə keçdi.

Mark qızın dodaqlarının necə tərpənməsinə baxırdı.

– Mən səni...

– Yox, Mark, lazım deyil. Evimizə cəmi beş dəqiqəlik yoldur.

– İşlərin necədir? – deyə soruşdu.

– Yaxşı.

– Hə.

– Yaxşı da, – qız dedi, – mən gedim. Görüşərik.

– Yaxşı.

– Çao.

- Görüşənədək, – Mark dedi.
- Görüşənədək.

XIII fəsil

Pit sürətlə ofisdən çıxıb yolu keçdi. Boş telefon köşkü taparaq girdi. Telefonun dəstəyində çağırış signalı səslənənədək küçəyə baxdı.

- Cinni?
- Hə.
- Evdəsən?
- Hə, əlbəttə.
- Yaxşı. Bu dəqiqə gəlirəm.
- Niyə belə tələsirsən ki?
- Yarım saata çataram.
- Nəsə baş verib?
- Heç yana getmə.

O, Dolstona kimi avtobusa oturdu. Svetoforlu döngədə yerə tullanıb vağzal arxadan hərləndi və bu minvalla xeyli vaxta qənaət etdi. Virciniya əynində xalat qapını açdı.

- Nəsə yaman tez gəldin. Vannadan indicə çıxmışam.
- Niyə? – Pit soruşdu.
- Nə niyə?

O, mətbəxə keçdi, pencəyini və qalstukunu çıxardı, üzünü yudu.

- Nədir, günün uğursuz keçib?
- Məhrəbanı kəndir kimi burub ona tərəf çöndü.
- Uğursuz gün deyəndə nəyi nəzərdə tutursan?
- Uğursuz gün, elə uğursuz gündür də.
- Sən niyə vanna qəbul edirdin?
- İstidir.

O, əlindəki məhrəbanı bir kənara atıb qonaq otağına qayıtdı, kresloya oturdu, siqaret yandırdı, kibrit çöpünü üfürüb Virciniyanı yuxarıdan-aşağı süzərək qabağıaçıq xalatın altındakı bədəninə nəzər saldı.

– Gör döşlərimin gilələri necə çəhrayıdır. Lap bakirə qızınkı kimi, – o dedi.

– Bəlkə, xalatının qabağını bağlayasan?

– Niyə?

– Bağla, zəhmət olmasa, əgər çətin deyilsə, bağla.

Qız xalatının kəmərinə çəkib stolun arxasında oturdu. Çantasından siqaret çıxararaq alışdırdı.

– Burada bu gün kim olub?

– Haradan bilirsən ki, kimsə olub?

– Fincanlar, fincanlar. Kim idi o?

– Rəfiqəm Meri Sakson.

– Nəyə gəlmişdi?

– Bir fincan çaya.

– Nə istəyirdi?

– Aman Tanrım. Heç nə istəmirdi.

– O axı fahişədir.

– Qətiyyəni yox.

– Fahişədir, özü də lap əlasından.

Yüngül meh pərdələri yellədirdi. Virciniya saçlarını sıgalladı.

– Sən vannaya o burada olanda girmişdin?

– Necə ki?

– Bəlkə, kürəyini o yuyub, hə? – Pit otağa göz gəzdirdi. – Bəs mənəim çertyoj düymələrim hanı, burada qoymuşdum, bir də taxtanın özü, hanı onlar?

– Buradadır. Haradasa buralarda.

– Harada?

– Əşşi, unitaza buraxmamışam ki onları, lənət şeytana.

– Əgər o Meri Saksonla yaxınlıq eləsən, Virciniya, sən özünü unitaza buraxacağam.

– Aman, ilahi.

– Bəlkə, Tanrının adını yeri gəldi-gəlmədi tutmağını birdəfəlik tərgidəsən?

– Heç bilmirəm, sənə nə deyim?!

– Niyə axı mütləq gərək nəsə deyəsən?

– Belə de.

– Səni and verirəm, – o qışqırdı, – xalatını bağla! Qasığındakı tükləri görmək istəmirəm. Sən mənə nə sayırsan?

O qalxdı, xalatının kəmərinə möhkəm çəkib yenə oturdu.

– Heç bilmirəm sənin barəndə nə fikirləşim.

– Bilirəm ki, bilmirsən. Əminəm ki, sən, ümumiyyətlə, heç bir şey bilmirsən. Bəsdir bəlli yerini kirşanlamaqla məşğul oldun, gözlərini açmaq vaxtıdır, əziz rəfiqəm. Niyə elə bu dəqiqə qalxıb adam kimi paltarını geyinməyəsən? Sən axı özün özünü o girdaba soxursan. Bitib tükənməz masturbasiyadan ibarət günah çevrəsindən çıxmaq üçün azacıq qeyrət göstərmək bəsdir.

– Sən nədən danışırısan?

– Məgər başa düşmürsən, – o dedi, – qapını istənilən dəqiqə döyə bilərlər, belə görkəmdə kimə gəldi qapı açmaq olmaz, başa düşmürsən bunu?

– Qapını sən açə bilərsən.

– Məni peşman eləyirsən, Virciniya. Heç anlayırsan nə edirsən? Özünü lap kişilərin qarşısında əndam nümayiş etdirməkçün ölən beyinsiz qız kimi aparırsan.

– Mən, sadəcə, vanna qəbul etmişdim.

– Vannadan sonra geyinmək lazımdır.

– Aman tanrım, nə yapışmısan axı yaxamdan?

Pit siqaretini buxarıya vızıldatdı.

– Deməli, – dilləndi – qapını döysələr, elə bu görkəmdə açacaqsan?

– Mən heç kimi gözləmirəm.

– Nə sarsaqalayırısan?! Yəni başa düşmürsən ki, qapını kim desən döyə bilər? Bəlkə, elektrik sayğacını yoxlamağa nəzarətçi gəldi?

– O həmişə səhərlər gəlir.

– Haradan bilirsən?

– O indi evdədir, – Virciniya başıyla qonşunun bağçasına sarı işarə etdi.

Qız stolun üstündən götürdüyü yemək qırıntısını ağzına ataraq çeynədi, sonra ayağa qalxıb dolaba yaxınlaşdı, üstündən «Pikçer post»un köhnə sayını aldı və səhifələrini vərəqləməyə başladı.

– Sən ağılını başına yığsaydın, Virciniya, boynuma böyük minnət qoyardın. Hələlik isə düzünü desəm, artıq yükdən başqa bir şey deyilsən. Başa düşürəm ki, səni necə varsansa, eləcə də qəbul etməyə bu dəqiqənin özündə nə qədər kişi hazırdır, amma məni onlarla bir sıraya qoyma. Biz onların tələbatının səviyyəsini yaxşı bilirik. Əlbəttə, ola bilər ki, onların tələbatı səninkiylə üst-üstə düşür. Bəlkə də, səhv etmişəm, xəyallarımın toruna düşmüşəm. Əgər belədirsə, onda niyə Meri Saksondan xahiş etməyəsən ki, səni ya bir motosikletçi, ya da qaydasız döyüşlərdə iştirak edən birisiylə tanış etsin?

– Hə, bu haqda düşünürəm.

– Daha nə haqda düşünmək fikrindəsən, Virciniya?

– Başqa heç nə haqda.

– Mənə çox maraqlıdır, – Pit dedi, – siz Meri Saksonla nə barədə söhbət edirsiniz?

– Yalnız bir şey barədə. Əzəllərini şişirdən idmançılar haqqında.

– Hə, aydındır, qadınların çoxunun beyni hər növ zir-zibil qalaqlanmış anbarı xatırladır. Yəqin, başqa cür ola bilməz. Sənin o Meri Saksonunu sonuncu dəfə necə gördüyüm yadımdadır. Çimərlik paltarındaydı. Döşləri küləkli havada ipdən asılı paltar kimi yellənirdi. O, bu çərçivələr daxilində mövcuddur, özü bilər, qoy ilahi köməyi olsun. Onun bütün həyatı bitməz bir oyundan və özünün, ətrafdakıların əsəblərini qıcıqlandırmaqdan ibarətdir. O, həyatı məhz belə başa düşür. Lakin sən də belə bir yanlışlığa yol versən, düzünü desəm, çox böyük xəyal qırıqlığı yaşayacağam. Mən axı sənə demişəm artıq: sənin gözəlliyin tamam başqa şeydədir. Əgər...

– Pit! Sən nə istəyirsən? Nə istəyirsən? Nə istəyirsən axı?

Qız qaçaraq gəlib onun yanında dizləri üstə düşdü.

– Mən nə etməliyəm? Mən nə etmişəm? Xahiş edirəm! Mən nə etmişəm? Söylə mənə. Söylə!

Oğlan ona yuxarıdan-aşağı baxdı.

– Sən niyə dünən axşam Hamlet barədə ağzına gələnə deyirdin?

– Hansı ağzıma gələnə?

– Hamlet barədə. Bunları niyə deyirdin? Niyə belə şeylər danışırısan? Məgər başa düşürsən ki, bunlar sarsaq, heç bir çərçivəyə sığmayan fikirlərdir? Bunun ucbatından dostlarımla qarşısında axmaq kimi göründüm. Sən məgər bunu anlamırsan? Sən «Hamlet»i qətiyyənlə başa düşürsən, Cinni. Aydındır? Ağıla bax e, qoltuğuna kitab vurub kafeyə gəlir. Bax, de də mənə, kitabı niyə gətirmişdin? Nədir, özünü göstərmək istəyirdin? Heç ağlın var sənin? Yəni elə güman edirsən ki, bu yolla Markın diqqətini cəlb etmək olar? Hətta cəlb etsən belə, nə düşünəcək sənin barəndə? Marka bu maraqlı gəldi. Mənə isə yox. Əlbəttə, bu, sənin şəxsi işindir – əgər məsələyə bir az geniş baxsan, söhbət şəxsi seçimdən gedir – sənin etməyə məcbur olduğun seçimdən... Amma məsələnin burası da var, Cinni, nə qədər ki səninlə bir yerdəyik, imkan verə bilmərəm başın çıxmıyan şeylər barədə nəsihətlərini hamının eşidə biləcəyi tərzdə ortaya tullayasan. Bu artıq bütün çərçivələrdən kənara çıxır. Başa düş ki, bu davranışınla mənə axmaq vəziyyətdə qoyursan. Axı deyərsən, səndən xahiş etmişdim ki, Şekspiri bir müddətə kənara qoyasan? Məgər başa düşürsən ki, bunları sənin öz xətrinə edirəm? Axı izah etdim ki, mətnləri anlamaq səviyyəsindən hələ çox-uzaqsan, sən isə mənim sözlərimə nəinki qulaq asmadın, hətta burnufırtıqlı beşinci sinif uşağı kimi kitabı da qoltuğunda gətirdin. Yaxşı, cəhənnəm, gətirmisən də daha – heç olmasa otur, səsinə kəs; yo-ox, soxursan onu camaatın gözüne, başlayırsan ağzına gələnə çərənləməyə. Bu daha absurd deyil, ondan da bəyəndir. Sən gülməli görünürsən. Təkcə gülməli yox onun barədə, həm də yazıq. Rəzillik, miskinlikdir bu. Deyirdim axı – əl çək ondan, özün

gülünc, sarsaq vəziyyətə düşmədən fikir yürüdə bilməzsən, çünki yüz adamın içində uzaq başı ikisi onun haqqında söz demək səviyyəsindədir; mən axı deyirdim, əvvəlcə öyrən, sonra danış, axı izah etmişdim ki, bu mövzu, həqiqətən, qəlizdir və sənin onu müzakirə etməyə hazır olmamağında pis bir şey yoxdur; mən xahiş etmişdim səndən: nəse oxudunmu, əvvəlcə mənimlə danış, mən sənə istiqamət verərəm, nəyin üzərində daha çox işləməli, nələri oxumalı olduğunu deyərəm və nəhayət, gün gələr, adam içində ağzını açanda utanmaram... Bunların hamısını demişdim sənə, bütün bunlardan sonra gör başıma nə oyun açırsan? Heç başa düşürsən ki, əslində öz fikrini demirdin, onu, haradasa oxumuşdun? Maraqlıdır, haradan oxumuşdun görəsən? Amma istənilən vəziyyətdə, haradan eşələyib çıxarmağından asılı olmayaraq, bu fikirlər sənin beynin tərəfindən heç on faiz həcmində də mənimsənilməyib. Məsələn, mətnə söykənərək öz həqiqətini əsaslı bir şəkildə isbatlaya bilərdin? Təbii ki, yox. Ona görə də belə qərara gəldin ki, həddindən ziyadə emosionallığın tənqidi şərh yerinə də keçərlidir? İstənilən başqa, daha dözümsüz kampaniyada lap elə birinci ifadədən gülüş obyektinə çevrilərdin. Sən, demək olar ki, bəxtin gətirdi, uşaqlar susdular, sənin hesabına bir az məzələnmədilər. Mən də susmağa üstünlük verdim. Onsuz da sən artıq hər şeyi demişdin – elə hər ikimizin yerinə. Mark və Len nə fikirləşməliydilər? Onlar axı elə hesab edirlər ki, mən sənə maariflənməyin və zövqünün inkişafına müəyyən qayğı ilə yanaşıram və budur, sən əsl ədəbiyyatı yenidən oxumağın barədə qərara gəlməyə macal tapmamış, qəflətən belə bir oyun çıxarırsan. Anlamadığım əsas məsələ isə budur – sən bunu niyə elədin? Nəyi sübuta yetirmək istəyirdin? Bəlkə, Marka göstərmək istəyirdin ki, oxumağı bacarırsan? Bəlkə, elə güman edirsən ki, qoltuğunun altında ali riyaziyyat dərslərini gəzdirsən Len elə biləcək ki, iki dəfə ikinin neçə elədiyini bilirsən? Ümidvaram, Hamlet obrazının yeni, orijinal yozumunu verdiyini düşünürsən!.. Ümidvaram sənə bəllidir ki, bu ideya – təbii ki, sənə primitiv, natamam interpretasiyada yox – artıq dəfələrlə çeynənib, tam və dərindən araşdırılıb, yeri gəlmişkən, o qədər də səviyyəli olmayan mütəxəssislər tərəfindən araşdırılıb, bilirsən bunu? Necə dərk etməmək olar ki, bu tezis özünü əsassız, səthidir, onun başı o birisinə calanmır? Əh, sənə bu barədə danışmağın nə mənası var? Əslində, mən bir şeyi bilirəm – «sən bunu niyə etmişən» sualının cavabını. Məni bilərəkdən sarsaq vəziyyətdə qoymaq istəyirdin? Yox, bu ola bilməz... çox güman... sən, sadəcə, özünü göstərmək istəyirdin: bəs siz susun, indi də mənə qulaq asın... amma, Virciniya, yəqin unutmuşdun ki, müəllimlər otağında deyilsən. Tanrı bilir, bəlkə də, orada sənə dediyin hər sözə ilahi nemət kimi diqqət kəsirlər. Əgər belədirsə, bu çox acınacaqlıdır. Amma mənim dostlarımdan çevrəsində – zəhmət olmasa, mənə diqqətlə qulaq as – nə deyəcəyini söyləməmişdən düşünməlisən, sən öz yerini, ümumi söhbətdə iştirak üçün sənə verilən icazənin sərhədlərini dəqiq tanımalısan. Bu, mənim qarşımda mənəvi vəzifəndir. Sənə törətdiyinə həm zaman, həm məkan, həm də mahiyyət baxımından bağışlanmaz səhvədən savayı ad qoymaq olmaz, yəni dediklərinin bütün məzmunu səhv idi. Görünür, harada və nə vaxt danışmaq

hissiyyatın qətiyyən yoxdur. Sən elə söhbət əsnasında da kontekstdən çıxmışdın. Nəticədə bütün gözəl niyyətinə baxmayaraq, həm mənə, həm də özünə əhəmiyyətli ziyan vurdun. Bir tərəfdən, elə bil, köməksiz idin, lakin digər tərəfdən səni yerində oturtmamaq, dilinə gətirdiyin sarsaq fikirlərə cavab verməmək özü də bizim tərəfimizdən bağışlanmaz güzəşt idi. Səndə bütün bunlar haradandır? Hamısı elə oradan – ətrafındakı adamları heyrləndirmək istəyindən. Heç bir şeyə əsaslanmayan özündənmuştbəhlik – sənin hər sözün bununla yüklənmişdi. Nəticədə çox yazıq, miskin, natamam, yaramaz, yersiz görünürdün və... Hələ bir az da artıq deyim, özünü çox saymazyana aparırdın. Yəni sən elə düşünürdün ki, boynumuzu mehrab qabağındaymişq kimi əyəcəyik? Bəlkə, sən qadın olduğundan güzəştə ümid edirdin? Qısaı, Virciniya, nə düşündüyünü bilmirəm, amma hər şey çox pis alındı. Mən bütün bunları şübhəli sayıram. Öz aramızdır, sənə böyük inamımı ortaya qoymuşam, lənət şeytana, dəridən-qabıqdan çıxıram ki, səni bizim aramızda məqbul sayılan bir səviyyəyə qaldıram, əvəzində hər ikimizi axmaq kimi göstərirsən. Odur ki, mənə diqqətlə qulaq as: istəyirəm başa düşəsən və sözlərimi yadda saxlayasan. Başqa kampaniyalarda özünü ürəyin istəyən kimi apara, kefin istəyəni danışa bilərsən, amma birlikdə hara gediriksə, davranışını dəyişməlisən. Bu, sənə xeyir gətirər, elə mənə də. Sənə kömək etmək istəyirəm, buna gücüm çatır, amma bu cür davranışı arxadan bıçaq zərbəsi kimi qiymətləndirmək olar. Ümidvaram ki, belə bir hadisənin bir daha baş verməsinin yolverilməz olduğunu söyləməyə ehtiyac yoxdur və nə vaxtsa özünü göstərmək istəyərək orijinal fikir söyləmək fikrinə düşsən, bil ki, bunu əvvəlcə mütləq mənə deməlisən, təklildə. Sənin, onsuz da, işin çoxdur: öz həddini öyrənməlisən, mülahizə yürütmək vərdişinə yiyələnəlməlisən. Buna istedadın var, amma hərdən mənə elə gəlir ki, sən bu istedadından aktiv istifadə etmirsən. Nədir, niyə ağlayırsan? Mən axı sənə deyirəm ki, istedadlısan. Sadəcə olaraq, özünü toplamaq lazımdır, bacarıqlarına lazımi forma vermək və onların tətbiqi vərdişini cilalamaq gərəkdir. Mən həmişə sənin içindəkilərlə fəxr etmişəm. Odur ki, ağlamaq lazım deyil. Bilirəm ki, mənə gözəl başa düşürsən. Hər şey onun ucbatından baş verdi ki, artistlik emosionallığın öz həddini aşaraq sənənlə çox pis zarafat elədi. Lakin əslində, Cinni, əminəm ki, elə özün də hər şeyi gözəl anlayırsan. Mən həmişə sənənin mənəvi keyfiyyətlərinə heyran olmuşam, düz sözümdür və bu gün, sadəcə olaraq, lazım bildim sənə göstərəm ki...

– Mən çox təəssüf edirəm, – Virciniya əlləriylə başını tutub dedi, – bağışla. Bir də belə iş tutmaram.

– Yox, – Pit kreslodan qalxaraq pəncərənin qarşısında oturub onu sinəsinə sıxdı, – hər şey qaydasındadır. Hər şey yaxşıdır.

– Bağışla mənə, – Virciniya dedi, – bağışla.

– Yox, – Pit dedi, – hər şey normaldır. Hər şey qaydasındadır.

XIV fəsil

- Hə, aç kartlarını, aç görüm. Boynuna al, fikrində nə tutmusan?
- Nə qəmiş olmusan mənə? Sənə nə deməliyəm ki?
- Yaxşı, gizlətmə görək. Elə duman buraxmısan ki, Len, az qala, heç özün də görünmürsən.
- Bilməmişdim. Elə bil, tauna yoluxmuş şəhərdəyəm.
- İstəyirsən ki, mən ya ölüləri arabada daşıyım, ya da qəbir qazıb basdırım?
- Pulsuz? Nədir, yoxsa hansısa qeyri-kommersiya qurumuna qoşulmusan?
- Nə kommersiya, kimə lazımdır bu, – Mark dedi. – İndi kim belə eləyir? Sən mənə nəyə demək

istəyirdin.

- Bilirsən, hərdən özünü lap ilan kimi aparırsan, – Len fısıldadı.
- Nahaq yerə mənə tükələrimin səmtinə qarşı sığallayırsan, Len.
- Sən mənim evimdə ilansan.
- Doğrudan?

– Hər şey motivlərə dirənir. Mən sənin motivlərinə inanıram, Mark. Əlbəttə, başa düşürəm ki, həyatda qarşılaşdığın insanların hamısından xeyir götürmək istəyirsən. Burada nə var ki? Amma hiss edəndə ki, siçovul kimi gizlincə, əlaltından girişirsən ki, şirkətimi əlimdən alıb satasan, bu, heç xoşuma gəlmir. Bu cür hərəkəti yalnız əfi ilan eləyə bilər. Mən nəyəm sənə, qanmazam, yoxsa sapdan asılı kuklayam? Sənə belə sözlər demək istəmirəm, özümə rəva bilmirəm bunu, amma sən buna nail olmaq istəyirsən. Bunun üçün dəridən-qabıqdan çıxırsan. Oturub mənə göz qoyursan. Bütün variantları tərəziyə qoyub çəkirsən, elə mənim özümü də çəkirsən. Üstümə lap qiymət kağıdı da yapışdırırsan. Götür-qoy eləyirsən ki, mənə görə nə qədər pul ala bilərsən. Hə, hesabladın, nə qədər çıxır? Elə bilirsən yaxşı iş düzüb-qoşmusan? Mənim kredit tarixçəm barədə informasiya əldə etmək cəhdinə görə səni asanlıqla ittiham edə bilərdim, amma hələlik əlimdə tutarlı dəlillər yoxdur. Səmimi deyim ki, bu casusluq sənin şəxsi marağından doğsaydı, etirazım olmazdı. Lakin mənə almaq və yenidən satmaq cəhdinə, sözlərimə və əməllərimə qiymət yarlığı yapışdırmağına qəti etiraz edirəm. Sənin beynin elmi quruluşa malikdir, Pitinki yox. Və çox gözəl başa düşürsən ki, insanların çoxu sənin bu keyfiyyətini qiymətləndirmək səviyyəsində deyil. Bəlkə, mən nəyəsi anlamıram? Yox, sən də mənə, bəlkə, nədəsə səhv edirəm, hərəkətlərini düzgün qiymətləndirmirəm? Onda de görüm, onlar nə dərəcədə qabaqcadan hesablanıb? Mənə elə gəlir ki, Mark, onları yüz gediş əvvəldən hesablamısan. Və bu xoşuma gəlmir. Mənə əmtəə kimi nəzərdən keçirəndə – istər alıcının özü olsun, istərsə də başqası – qətiyyənlə xoşum gəlmir. Onsuz da ayın başını başına calamaq üçün dəridən-qabıqdan çıxması olurdur. Sən nə istəyirsən?

Axı dedim ki, evimdə mənə ilan gərək deyil.

Mark qalxdı, mətbəxə çıxdı və özünə bir stəkan su süzdü. Suyu içib qapıda durdu.

– Bütün bunlar boş söhbətdir, – dedi.

– Bilirsən, bu cavab məni qane etmir.

– Bəs nə istəyirdin – müttəhimin son sözünü eşidəcəkdin?

– Bunu sən daha yaxşı bilirsən.

– E-e-e! – Mark dilləndi.

O, stulun kənarına oturdu, bərkdən öskürüb buxarıya tüpürdü.

– Qulaq as, çox şadam ki, bütün bunları mənə dedin, – deyə dilləndi, gəyirərək ağzını sildi. –

Kim bilir, bəlkə də, haqlısan. Elə hesab edirsən ki, burnumu başqasının işinə soxuram? İndi mən buna nə deyim?

– İstəyirsən gedim?

– Özün bilərsən.

Len yumruğunu sıxıb kreslonun qoltuğuna çırpdı.

– Deməli, mənə deyəsi sözün yoxdur?

– Yox.

– Amma başa düşdün ki, nədən danışırıdım?

– Hə.

– Və bununla razı deyilsən?

Mark çiyinini çəkdi.

– Razısan?

Mark yenə boğazını arıtlayıb öskürdü. Yumruğunu sinəsinə vurub, bir də tüpürdü.

– Nəylə?

– Elə hesab edirsən ki, səhv eləyirəm?

Mark yenə çiyinlərini çəkdi.

– Səhv edirəm, yoxsa yox? Əgər həm öz fikirlərimi, həm də sənin fikirlərini bir kənara atsam və yalnız məsələnin mahiyyətini saxlasam necə?

– Sən səhv edirsənmi?

– Hə, mən.

Mark çiyin atıb havanı burnuna çəkdi.

Fırxırıb burnunu təmizlədi.

– Sənə nə olub bu gün? – Len dedi. – Bütün evi bəlgəm iyisinə bürüdü.

– Yox bir.

– A-a-a! – Len xırıldayıb başını iti-iti silkələdi, elə bil, qızdırmalıydı. – Beləliklə, mənim üstümə qiymət yarlığı asırsan, yoxsa yox?

– Bildiyim qədərincə, yox.

– Düz deyirsən?

Mark kreslodə yayxandı, ayağını ayağının üstünə qoydu.

– Əlbəttə, – Len dedi, – ehtimal edirəm ki, sən heç özün də bütün həqiqətdən xəbərdar olmaya bilərsən. Hə, hə, bu, tamamilə mümkündür. Belə bir imkan var. Sadəcə olaraq, bu kələfi çözə bilmirəm. O, başımı xarab edəcək.

Əlini saçlarına çəkdi.

– Mənim üçün siz həddindən artıq nəhəngsiniz, – mızıldandı. – Həm sən, həm də Pit – hər ikiniz. Siz mənim bütün şirəmi sümürüb içmisiniz. Məni öz evimdən sıxışdırıb çıxarırsınız, bilmirəm, başa düşürsünüz bunu, yoxsa yox. Məndə hərdən elə təəssürat yaranır ki, oynatdığınız topdan başqa bir şey deyiləm.

– Niyə belə düşünürsən?

– Bəzən hər şey yaxşı olur. Amma qəflətən otaq, elə bil, buza dönür. Başa düşmürəm. Piti də başa düşmürəm, amma bəzən onu lap uzaqdan hiss edirəm. Səni də hərdən uzaqdan duyuram, amma başa düşmürəm. Sən qətiyyən göründüyün kimi sadə deyilsən. Amma bir şeyi yəqin bilirəm. Sən mənə güman etdiyimdən də dərin yara vurmusan. Hə. Mən, yəqin, sənə dünyanı məsafədən dərk etməyin nə olduğu barədə saatlarla danışa bilərdim. Nəyi, nəyi, amma bunu artıq başa düşmüşəm. Amma çox vaxt dünya çiyinlərimdə ağır yükə çevrilir. Bəlkə də o elə əvvəlki kimi məndən uzaqdır, amma bu uzaqlıqdan yüküm azalmır ki, azalmır. Kim bilir? Bəlkə heç bu məsafənin özü də artıq yoxdur? Amma biz onun mövcudluğuna əminik axı! – O, əlini alına çırpdı. – Mən öz krallığımı itirdim.

Mark çəngəli götürüb başının üzərində qaldırdı.

– Başa düşürsən, – Len dedi, – mən yalnız yaxın və ötəri şeylərlə uyuşuram. Belə olmağım xoşuma gəlir. Təəssüf ki, sadəcə olaraq, gözlərimi yumub ürəyim istəyən kimi yaşaya bilmirəm, qoy lap tək olsun. Ətrafımda dünya qopanda, partlayıb tikə-tikə olanda komfort içində yaşamağı bacarmıram. İşdə heç barmağımı barmağıma da toxundurmaram. Kimisə dümsükləməyə də tənbəllik edirəm. Amma əvəzində orada hər şey mənim üçün tam aydın və dəqiqdir. Qatar gəlir, adamlar çıxırlar, hamı nə edəcəyini bilir. Hətta kiminsə ürəyi gedib platformaya yıxılanda belə hər kəs nə edəcəyini bilir. Bu asandır. Həqiqətən asandır. Mən bunu danmaram. Bundan asan nə ola bilər? Siz, yəqin, bundan daha yaxşı baş çıxararsınız. Yeri gəlmişkən, yəqin bilirsən ki, Pitlə ikiniz musiqi-hall üçün əla duet təşkil edərdiniz? Pit barədə heç nə bilmirəm, bildiyim yalnız odur ki, onun dünyası hər gün ölür və o da məcbur olur bu dünyanı zorla diriltsin. Məndə belə bir şübhə var. Gəl onların hər ikisini götürək. Onu

və Cinnini. Nə baş verir? Mənə elə gəlir ki, onlar ikisi baş-başa qalanda cığa rəqsi edirlər; heç kəsə aydın olmayan, qəliz bir rəqs. Daha nə? Bu işlərdən başım çıxmır. Bu, mənim üçün bağlı kitabdır, bir də o çox kökdür. Həqiqətən, kökdür, böyükdür! Gərək heç olmasa, böyüyü kiçikdən ayırmağı öyrənəm. Əgər məndə bu da alınmırsa, onda bir quruşluq qiymətim yoxdur. Məncə, bu cür işlərdən sənin daha yaxşı başın çıxır. Mən isə, özün görürsən də, heç böyümürəm də. Mən dəyişmirəm. Mən ölmürəm. Mən yenə təzədən dəyişirəm. Mən xoşbəxt deyiləm. Mən dəyişirəm. İndi bədbəxt də deyiləm. Lakin tufan gələndə, dəyişmirəm. Sadəcə, başqa birinə çevrilirəm, daha doğrusu, o qədər dəyişirəm ki, məni tanımaq belə olmur. Dəyişməyə məcbur olduğum və bu dəyişməyə hər dəfə hövsələylə dözdüyüm dünyadan itərək dəyişirəm, məni dəyişmək istədikləri yerdən yox oluram; sonra dəmir maska taxaraq, kim bilir, kimin paltarını geyinib, əvvəlkindən də az başa düşə-düşə tufanın bitməsini gözləyirəm. Amma eyni zamanda, etiraf etməyə məcburam ki, sakit qala və geri dönmək istəyini özümdə boğa bilmirəm. Amma belə anlarda irəli getmək istəyini duymamaq da mümkün deyil. Mən özümü məhdudlaşdırmağı öyrənməliyəm. Əminəm ki, bütün bunlardan sənin başın daha yaxşı çıxır. Ona görə ki, elə indidən hər şeyin qeydinə qalmısan. Elə bilirsən pulu yarığa saldınmı, danışan kukla kimi rəngim göyərənə kimi danışacağam? Yanılırsan. Benzin... Benzinim qurtaracaq indicə. Amma uzun yol üçün yetərincə ehtiyat toplamasam, yola çıxmaram. Axı bilirəm dəyişikliklərə və problemlərə müdafiəsiz, hazırlıqsız yaxınlaşanda və bu, sənin öz günahın ucbatından baş verəndə necə olur. Ola bilər ki, beləcə, bütün ömrüm boyu səfərə hazırlaşacağam, amma körpüdən aralanıb dənizə çıxma bilməyəcəyəm. Danışmaqdan yorulmuşam, lap xirtdəyə kimi doymuşam, amma daim danışacağam. Bəlkə də, işim budur. Hər kəsin öz işi var. Mənim həтта pəncərəm də yarım açıqdır. O da tam açılmaqdan imtina eləyir.

O, eynəyini çıxarıb dizinin üstünə qoydu.

– Amma bəzi şeyləri sənə deyəcəyəm. Sirlər həmişə təzə olur, mən bunu artıq başa düşmüşəm. Odur ki gördüyün kimi hələ sağam və «necə yaşamalı» mövzusunda dəyərsiz məsləhətlər anbarına çevrilməmişəm. Heç vaxt da çevrilməyəcəyəm. Amma bunun üçün susmağı öyrənmək gərəkdir; lap cinayət törətmiş insan kimi.

O, tavana baxdı və yenidən eynəyini taxdı.

– Bilirsən kimlərisə nədəsə şübhəli bilənlərlə ölümlər arasında nə fərq var? Onlar susurlar. Əlbəttə, mən bu gün susmadım, bütün kartlarımı açdım. Deyə bilərsən ki, özüm özümü təkzib edirəm, lakin sən belə fikirləşirsənsə, onda mən daha da dərinə getməyə hazıram. Əslində – sən bununla razılaşa da bilərsən, razılaşmaya da – mən ölü deyiləm və heç kəsi heç nədə şübhəli bilmirəm. Şübhələnmirəm, vəssalam. Vaynşteyn tamam başqa məsələdir. Problem – əsl problem ondadır ki, özüm özümü mənəvi cəhətdən hələ ölmədiyimə inandıra bilmirəm. Açıq desəm, buna sübutlarım çox

əsaslıdır, hətta deyərdim sarsıdıcıdır, təbii ki, keçmişlə kontakta girməyin mümkünlüyünü, hazırkı zamanla əlaqə yaratmağın qeyri-mümkünlüyünü bu mənada ölü olmaq sayırıqsa. Mən isə zaman-zaman səninlə ünsiyyətdəyəm, bəzən hətta Pitlə də.

– Pit? – Mark dedi. – Onunla real ünsiyyət qurmaq üçün bir vasitə var: gərək qeyd-şərtsiz kapitulyasiya aktını imzalayasan. O, səni yeyəcək, oğlan; və səni, özün dediyin kimi, evindən sıxışdırıb çıxaran da elə o olacaq. Mən axı demişdim – çoxdan özün üçün bir şey qurmağın vaxtıdır.

– Sən həm haqlısan, həm də yox.

Mark qaşqabağını tökdü. O, bufetə yaxınlaşdı, boşqabdan alma götürüb dişlərinə çəkdi.

– Hə, – Len dedi, – hərdən, həqiqətən də, sizinlə ünsiyyətə girirəm. Amma bunu eləsəm də, eləməsəm də əhəmiyyəti yoxdur, bu, heç nəyi dəyişmir. Hətta özüm də elə qabaqkı kimi qalıram.

– Yox bir?

– Başa düşürsən, bu bir küncdür, mən daim küncə qısılmışam. Vaxtın böyük hissəsini heç kimlə danışmaq iqtidarında olmuram, bu, mənim üçün o qədər çətindir ki, tək-cə elə bu haqda fikirləşmək məni əzir. Özümün necəliyim barədə nifrətsiz düşünə bilmirəm.

– Nədir, deyirsən ki, dalana dirənmisən?

– Nəzərdə tutursan ki, mənim potensialım yoxdur? Yox, elə deyil, məndə nə-sə dəqiq imkanlar var. Amma bilirsən bu nəyə bənzəyir? İçində nəhayətsiz sərvət olan, tamamilə lazımsız, batmış ispan qaleonlarına. Onları dənizin dibindən heç vaxt qaldıra bilməzsən. Bax belə, Mark, bütün həyatımı beləcə – öz batmış sərvətlərimə diltor-diltor baxaraq yaşayıram. Bu, mənim qısıldığım həmin o küncdür. Bütün həyatım bu küncdə keçir. Bu gün sənə danışdıqlarımın da hamısı elə oradadır. Bütün ətrafımdakılara mən o küncdən baxıram. Və bu küncə münasibətlərimdə üstünlük qətiyyənlə mən tərəfdə deyil. Yox, sadəcə, buyruq quluyam. Öz küncümün iradəsini yerinə yetirirəm. Gün çıxandan gün batana kimi qul tək işləyir, əvəzində heç nə almıram. Zaman-zaman düşünürdüm ki, bu küncdən qaçıb canımı qurtarmışam, amma o ölməzdir və nəyin bahasına olursa olsun, məni ağuşunda saxlayacaq. Odur ki, gərək həyatı necə var, ya da realıqda necə ola bilərsə, elə görmək ümidiylə vidalaşam. Əlbəttə, bu küncü öz dünyam kimi qiymətləndirə bilərəm. Yaşa, öz küncünü yedirt. Onu yaxşıca yedirtmək lazımdır. Vaxtaşırı mənə maraqlı, qiymətli, əhəmiyyətli gələn şeylərin hamısını öz ilahimin yeməsi üçün verməliyəm, o isə mənim üçün qiymətli olan bütün şeyləri bir göz qırpımında çürüntüyə çevirir. Heç nəyi gizləyə bilməzsən, heç bir şeyi qorumaq olmur. Hətta nəyisə hələlik bir kənara qoymaq da mümkün deyil.

Kresloda otura-otura bədənini irəli verdi.

– Başa düşürsən, heç vaxt öz basdırılmış sərvətimi üzə çıxara bilməyəcəyəm. Budur, bax, onlar bu şaxtanın dibindədir, götür, istifadə elə. Niyə götürmürsən? Onlar sənindir. Mən onları sənə verirəm.

Götür.

– Yox, sağ ol. Özünə qalsın.

– Qulaq as, – Len dedi. – Bilirəm ki, künc həyatın vacib, hətta deyərdim ki, elementar bir hissəsidir, lap əgər istəsən, tamın içində tamdır; amma bilirəm ki, ondan çıxmaq üçün gərək öləm. Ən azından nəyimsə mütləq öləcək. Axı nəhayətdə mən elə öz küncümdəyəm, həyatım nə qədər ağır keçsə də, hələ ölməmişəm. Deyə bilərsən ki, mən gah yaşayıram, gah ölürəm. Növbəylə. İçəridən, çöldən. İçəridən, çöldən; ölü, diri. Bəziləri bunu maraqlı vaxt keçirmək adlandırırdılar.

Onlar gözlərini bir-birinə zillədilər. Mark əlini yanağına dirəyib başını yellədi.

– Deməli, yalnız vaxtı qeyd etmək qalır! Mənim saniyəölçənim haradadır?

– Axı mən nə edə bilərəm? – Len kreslodə ikiqat bükülüb dəli bir qəhqəhə çəkərək soruşdu. – Səndən soruşuram, mən nə edim?

Mark yumruqlarını qabırğalarına döyə-döyə otaqdan köndələnini keçdi.

– Əgər oradan heç vaxt çıxıb bilməyəcəyini dedinsə, elə hesab et ki, artıq çıxmısan!

– Əgər mən indi orada deyiləmsə, bəs haradayam? – deyə Len yerindən sıçrayaraq soruşdu.

– Orada deyilsənsə, deməli, içəridə yox, artıq çöldəsən, – Mark geri çəkilərək küncə sıxılıb cavab verdi.

– Əgər içəridəsənsə, deməli, hələ bayırda deyilsən, – Len dedi. – Sən tamamilə haqlısan!

– Buna başqa tərəfdən bax. Bayırdasansa, deməli, bayırdasan, içəridəsənsə, onda içəridəsən.

– Görünür, tibb sahəsində heç mənim də savadım çatmır ki, sənə bir dəqiqə ərzində lazımı resept yazım!

Mark zarıdı. O, masaya yaxınlaşıb iki şüşə pivə açdı.

– Sən mənə qulaq as, – Len dedi. – Əslində, həqiqəti bilmək istəyirsənsə, mən indi normal vəziyyətimə qayıtmağa, artıq çəkimi itirməyə çalışıram. Azaldıram, həm öz çəkimi, həm şirkətimin çəkisini, özün başa düşürsən də. Yoxsa bütün sərbəst vəsaitimi itirəcəyəm və sən də nəticədə öz on faizini ala bilməyəcəksən.

– Sənin yerində olsaydım, bu kölgə ilə döyüşün daşını çoxdan atmışdım və indi irəli gedirdim, – Mark dedi.

– Səndə nəşə var? – Len bufeti açaraq soruşdu. – Duzlu xiyardan-zaddan? Bilirsən, bu yaxınlarda neynirdim? Bizim işdə bir oğlan var, Oksfordun tələbəsidir, ona sənin bir şeirini göstərdim. Biz İrlandiyadan gələn poçtu təzəcə işləyib qurtarmışdıq və adama beş şilling çaypulu da almışdıq. Belə gözəl əhvali-ruhiyyədə sənin əsərini ona göstərdim.

– Necə oldu, o nə dedi? – Mark maraqlandı.

– Saatına baxdı. Dedi ki, işə başlamaq lazımdır, bizi hələ yeddinci nömrə gözləyir. Başa

düşürsən də, necə adamlar var: şeri oxuyurlar, sonra da bir söz demirlər. Ömründə qapını açıb içəri girməzlər. Belələri üçqat olub açar deşiyindən güdməyə üstünlük verirlər. İşləri-peşələri də elə budur.

– Nə edəsən, görünür, sənin qismətinə ağıllı adamlar düşür, – Mark dedi.

– Hə. Onlara doyunca tamaşa etmişəm. Yox, həqiqətən, sağlam fikirli, ağıllı uşaqlardır. Bunun əksinə heç nə deyə bilməzsən. Amma araşdırmağa dəyər – sən demə, onlar konkret söz deməyə qadir deyillər. Onların təmtəraqlı nitqləri nazik parça kimidir: gözlərinə yaxınlaşdırıb baxırsan, o üzü görünür. Mən onlarla danışa bilmirəm. Axı bu oğlana necə deyə bilərəm ki, sənin şerindəki bir ifadə ingiliscə deyil, Çin dilindədir? Çin dilindədir də. Bu ifadə çin dilində deyildi? Bunu ona necə deyim?

– Hansı ifadə?

– Əşşi, mühüm deyil. Düzünü desəm, heç özüm də xatırlamıram.

Onlar pivə içməyə başladılar.

– Məsələ burasındadır ki, – Len dedi, – mən indiyədək onların istifadə etdiyi terminləri anlamıram. Onların arasında yadam. Mən axı poeziyaya qoca arvad kimi münasibət bəsləyirəm; pəncərəsinin altında gilyotin işləyərkən yağ-soğanda şorba bişirib sapəyirən qoca qarı kimi. Yox, ciddi deyirəm. Nəyi nəzərdə tuturdun, nə demək istəyirdin? Mənim «üslub» sözündən xoşum gəlmir, «funksiya» sözünü isə görən gözüm yoxdur.

– Bu adamlar, – Mark dedi, – yaradıcılığın çoxcəhətliliyini öz təsəvvürlərinin mozaikasına dürtmək istəyirlər, pazla, krossvorda; nəse onların içinə sığışmayanda elan edirlər ki, bu artıq daş bura başqa oyundan düşüb. Əşşi, cəhənnəm olsunlar ey. Onların beyni bağ ayaqyolusundakından güclü deyil, amma içlərindəki nəcisi bəzəkli kağıza büküb təqdim eləməkdə pərgardırlar – atlazla, ipəklə bəzəyirlər onu.

Külqabıdan pivə şüşəsinin qapağını çıxarıb irəli uzatdı.

– Bu əlləmələrin qiyməti, bax bu qapaq qədərdir.

– Mən heç nə anlamıram.

– Qulaq as, natamamlıq kompleksinə girməyin, utanmağın nə mənası var? – Mark dedi. – Özünü ələ al, Len və ərtafdakıların hamısına nifrət etməyə, onları ittiham eləməyə hazırlaş. Yalnız bu yolla nəyəsə nail ola bilərsən.

– Nəse, heç inanmağım gəlmir.

– Yaxşı, yeri gəlmişkən, şeirlər necədir? Səninkiləri nəzərdə tuturam.

– Şeirlər bitdi, qurtardım onlarla.

– Nədir, özünü müflis elan edirsən? Yəni daha boş seyfdə bircə quruş da qalmayıb?

– Bəzi şeylər qalıb, amma onların mənə faydası yoxdur. Axı həmin oğlana öz şeirlərimdən də nəse göstərdim. O vaxtdan bəri mənimlə rastlaşanda özünü görməzliyə vurur. O bunu, sadəcə, şəxsi

təhqir kimi qəbul etdi, haradan biləydim ki, şeirlərim ona bu qədər toxunacaq? Bilirsən onları necə yazıram? Boş otaqda otururam və gözlərimi bu küncdən o küncə zilləyirəm. Otururam, otururam, sonra birdən yerimdən sıçrayıb limon sıxıram, bircə damcı şirə çıxır və budur – şeir yarandı. Məgər bu yolla fərli bir şey yazmaq olar?

– Yaxşı, axı bu barədə dəqiq, möhkəm qaydalar, normalar da yoxdur heç.

– Yoxdur bəyəm?

Mark pərdəni çəkib küçəyə baxdı.

– Bilirsən adamlar şeri necə yazırlar? – Len dedi. – Onlar sürünür, sözdən sözə keçirlər, elə bil, oyun oynayırlar.

O, otaqda gəzişdi ki, təklif etdiyi obrazı əyani canlandıra bilsin.

– Oyun kimi. Amma sən mənə bunu söylə. Əgər onlar elə bir xəttə yetişsələr ki, ondan sonra daha söz yoxdur, neyləyərlər? Mənə izah eləyə bilərsən bunu?

Mark stəkanına pivə süzdü.

– Söhbət səndən gedirsə, – Len dilləndi, – deyə bilərəm sən şeir yazanda nə edirsən. Sən, sadəcə, avtomatın pul qaytaran düyməsini basıb, pulunu dala alırsan.

XV fəsil

Virciniya kresloda oturub stəkanı dizinin üstündə saxlamışdı. Qasıqıyla xırda çay dənələri yapışmış limonu sıxışdırı-sıxışdırı günəşin bir vazdan o birisinə aramla keçməsinə göz qoyurdu. Qalanları söhbət edirdilər. O, ətəkliliyi dizlərində düzəltdi, irəli əyilib stəkanı buxarının kənarına qoydu, sonra yenə kresloya yayılıb gözlərini yumdu.

– Ziyalılar və kütlə? – Pit deyirdi. – Onların münasibətini dörd tipə ayırmaq olar. Ziyalılar ya xalqı saymırlar, ya ona yazıqları gəlir, ya onu ideallaşdırmağa çalışırlar, ya da ondan şikayətlənirlər. Əgər sən birinci münasibəti əlində rəhbər tutursansa, məhdud insansan, sarsaqsan. İkinci tipə aidsənsə, deməli, intellektual deyilsən. Üçüncü model, vaxtını boş yerə itirməkdir. Dördüncü tipə aid olanların arasında isə şəxsən özüm də varam.

– Bəs kütlələr, xalq özü nədir? – Mark soruşdu.

– Bu nə sarsaq sualdır?! Nədir, sən heç vaxt bu kasıb, dar düşüncəli, əzilmiş, qandallanmış, rəhmsizcəsinə istismar olunan, lakin bizə necə yaşamaq lazım olduğunu öyrətməyə çalışan balaca isalar barədə eşitməmişən?

– Belələrini heç vaxt görməmişəm. Onlar, yəqin ki, kirayə limuzinlərdə gəzirlər, – Len dedi.

Mark stəkanındakı çayı içib qurtardı.

– Çox dadlı çaydır, Virciniya.

– Sağ ol.

– Qulaq asın, – Len dedi, – görün nə deyirəm. Bizim işdə olmuşdu, bir dəfə tualetə girəndə sizcə, kimi görsəm yaxşıdır? Stansiya rəisinin özünü, böyük bossumuzu, qəsrin kralını; durub əllərini yuyurdu; əlüzyuyandan bir az aralı durmuşdu ki, kostyumunu batırməsın, çünki əynindəkilər təptəzəydi. Gözlərimə inanmadım. Eləcə durub baxdım, fikirləşdim ki, geri çəkilib onun dalına bir dənə saz təpik ilişdirəsən. Özümü zorla saxladım.

– Deməli, vurmadın? – Mark soruşdu.

– Yox. Bilirsən niyə? Yaxşı, tutalım ona təpiyi vurardım, sifəti güzgüyə yapışardı, bəs o nə eləyərdi, necə fikirləşirsən? Çönüb mənə deyəcəkdi ki, bağışlayın, sizi narahat elədim, sonra da əllərini silib gedəcəkdi. O da həmin o isacıgazlardandı. Tanrının tapşırdığı kimi mütilik və müqavimət göstərməmək! O axı bu prinsiplərdən ikiəlli yapışır.

– Hə, – Pit bir qədər susduqdan sonra dedi, – bütün bunlar çox yaxşıdır, amma belə yerlərdə özünü gərək ələ almağı bacarasan, ən azından öz içində gözlənilmədən baş qaldıran meyillərinin qarşısını alasan, özünü zirehin içində saxlaya biləsən. Mən elə özüm də nə desən törədib, sonra da deyə bilərdim ki, özümü əsl kişi kimi aparırdım, sadəcə, özümdən çıxdım. Amma bunun nə mənası? Yaxşısı budur, qoy mənə doğrasınlar, lakin üstümə hücum çəkən qara kütlənin qarşısında qılıncımı heç vaxt qınından çıxarmaram. Onlarla münasibəti sözlə aydınlaşdırmaq isə öz gözündə hörmətdən düşməkdir. Aydın məsələdir, ətrafdakıların kütbeyinliyi və qanmazlığı adamı bezdirir, onlar heç cür anlamaq istəmirlər ki, mənə izləmək, pusmaq lazım deyil. Hamı üçün açığam, gizlədəsi bir şeyim yoxdur. Mən yuxarı göyərtədə dayanmışam, anbarda gizlənmirəm. İstəyir lap şeytanın özü ürəyi istəyən qədər süzsün mənə.

– Hə-ə? – Mark soruşdu.

Virciniya stəkanları yığıb mətbəxə apardı.

– Yaxşı, olsun, – Pit dilləndi, – amma əlimi ürəyimin üstünə qoyub görün nə deyirəm: İnsanlarla ünsiyyət sənəti əvvəla onların içini görmək, ikincisi isə dilini dinməz saxlamaq bacarığındadır. Əgər sənə birincisi üçün istedadın, ikincisi üçünsə hövsələn bəs edərsə, belə hesab etmək olar ki, artıq bir insan kimi, cəmiyyətin üzvü kimi mövcudsan.

Qız stəkanları yudu, sildi və bufetin rəfinə düzdü.

– Kroket üçün əla havadır ha, – Len dedi, – lap kroketlikdir.

– Hersoq artıq çoxdan bizi gözləyir, sərbəst əliylə çayını qarışdıran hersoginya dedi. Mark əsnədi.

– Hə, – Pit dedi, – amma əslində, Londonda havanın yaxşısı-pisi yoxdur. Londonda heç fəsillər

də düz-əməlli dəyişmir. London bütün şərtliliklərdən yüksəkdedir. Başa düşürsünüz, nədən danışiram?

Virciniya pəncərədən çəmənliyə nəzər saldı.

– Problem bundadır ki, – Pit dedi, – biz hamımız nəhayətsiz ərazisi olan böyük dünyada deyil, qoz boyda balaca dünyada doğulmuşuq. Ən yaşlılarımız uzaq başı qozun qabığına çatıb onu içindən tədqiq edirlər. Ver gəlsin, Vaynblatt. Qaşqabağını töküb özünə darıxan adam görkəmi verə bilərsən, amma mən metafizikaya keçmək niyyətində deyiləm.

Virciniya otağa qayıdıb əyləşdi.

– Mən incəsənətin yeni növünü kəşf etmişəm, – Mark dedi, – bu növ şüurun estetik tərtib olunmuş məhsullarını birbaşa dalımdaca parçalamağa imkan verir.

– Heç ağılıma gəlməzdi ki, sən belə bir şeyə qadirsən, – Len dilləndi.

– Yox, – Pit dedi, – bu unitaz mədəniyyətinin də, hər halda, öz sərhədləri var. Ədəbi tör-töküntü muzeyində baxıcı olmaq hələ həyatda əsas məqsəd deyil. Götürək elə İsa Məsihin özünü – o nə etdiyini bilirdi və bilirdi ki, etdiyi dəyərli işdir.

– Qəşəng paltarın var, Virciniya, – Len ayağa qalxaraq dedi.

– Nədir, sən onu əvvəl görməmişən?

– Harada?

– Pit tikib də bunu.

– Hə, uğurlu alınıb – paltarı nəzərdə tuturam, – Pit dedi.

Len masanın üstündən əyilib qızın çiyindəki parçaya toxundu.

– Həqiqətən də əla parçası var.

– Mağazadan almısan, yoxsa anbardan? – Mark soruşdu.

– Anbardan, topdan qiymətinə. Mən orada bir oğlan tanıyıram.

– Bəs tək-tək neçəyə satırsınız? – Len dedi.

– Hərrac hələ başlamayıb, – Virciniya dilləndi.

– Bəlkə, seriyaya buraxsanız, «Mark Spenser»dən surətini almaq olar?

– Yox, parça baxımından, doğrudan, gətirdi bizimki, – Pit dedi. – Mən indi başqa bir şey üzərində işləyirəm.

– O nədir elə? – Mark soruşdu.

– Altdan geyilən əməklik.

Pitlə Mark kreslolarından bir-birinə sarı əyilərək siqaretlərini bir kibritdən yandırdılar.

– Qulaq as, Mark, nə vaxt işə düzəlməyə hazırlaşırısan?

– Hələ ki, hazır deyiləm.

– Bəs pulu haradan alırsan, ən azı, cibxərcliyini deyirəm? De görək. Sənin əmanətlərindən

xəbərimiz var; onları çoxdan yeyib qurtarmısan.

– Mənim bir hersoginyam var, Hanover-Skverdə.

– Qocadır, cavan? – Virciniya soruşdu.

– O yataq xəstəsidir.

– Kimin buna şübhəsi var ki? – Pit dilləndi.

– Əslində, – Mark dedi, – bu, mənim ən böyük arzumdur. Bu, yaşamaq üçün yeganə üsuldur.

– Heç olmasa, özünü aldatma. Səndən jiqolo olar? – Pit dedi. – Jiqolo gərək onu saxlayan qadına sadıq olsun və taleyiylə barışsın. Sən isə mütləq aşpaza, ya da qulluqçuya girişəndə ilişəcəksən və bu, sənin həlledici səhvin olacaq. Jiqolonun işi, ya da jiqolo taleyi öz peşəsinə vurğunluq, nizam-intizam tələb edir. Hər bir sənətin öz etikası var. Məlumun olsun ki, Mark, əsl jiqolo həyatda yalnız bir şey istəyir: necə yaşayırsa, ömrünün sonuna kimi elə yaşamaq və özünün sevimli ipək şalvarında dəfn olunmaq. Sən isə piroqun bir tikəsini ələ keçirəndən sonra sakitcə oturub onu yeməyə qadir deyilsən.

– Nə deyim, bəlkə də, bəzi məqamlarda haqlısan.

– Düzünü etiraf elə, bütün ömrün boyu bir gün də olsa, əməlli-başlı işləmişən?

– Oğlan, sən təxəyyülünün əsirisən, – Mark dedi. – Mən işləyəndə qula çevrilirəm – sözün əsl mənasında. Qul. Siz özünüz bir səhnəyə çıxmağı sınayın, zalı doldurun görüm. Əminəm ki, Lenin gizli istedadı var və biz onun qabiliyyətini kəşf edərək, dostumuzu düz yola çıxara bilərik.

– Çox sağ olun, istəməz.

– Niyə? Publika səndən əl çəkməzdi.

– Mən sizdə bir həftəyə ölərəm. Əgər düzünü desəm, ingilis dramaturgiyasının necə bir irs qoyduğunu xatırlayanda və müasir teatrın panoramına diqqətlə nəzər gəzdirəndə özümü lap itirirəm. Miskinlik və ortabablıq – müasir teatr balında musiqini onlar sifariş edir.

– Sən axı bu qazanda bişirmisən. Aramızda bundan şikayətlənmək ixtiyarı olan bir nəfər varsa, o da mənəm.

– Hə, sən elə ancaq bununla məşğulsan da.

– Lənət şeytana, tutdun məni.

Siqaretin tüstüsü masanın üzərindən qalın pərdə kimi asılmışdı, yavaş-yavaş pəncərəyə tərəf sürünürdü. Mark ayağını ayağının üstünə aşıranda masaya toxundu və titrəyiş güldandakı suya da keçdi. O, sinəsindəki havanı sürətlə çölə üfürdü və tüstü dumanını iki yerə böldü.

– Dünən axşam başıma maraqlı bir iş gəldi, – Len dedi.

– Nə olub ki?

– Oturub riyaziyyatımı oxuyurdum, bilmədən barmağımla hansısa bir həşəratı basdım. Onun qalıqlarını şəhadət barmağımdan təmizlədim və heç bu barədə fikirləşmədim də. Sonra birdən başa

düşdüm ki, barmağımdakı bu xitinin¹ parçaları böyüyür, lələklərə çevrilir. Onlar barmağımdan düşür, getdikcə daha artıq böyüyür, əsl lələyə dönürdü. Belə çıxırdı ki, mən əlimi ölü quşa vurmuşdum.

– Nə riyaziyyat idi elə oxuduğun? – Mark soruşdu.

– Həndəsə.

– Hə, bu da sualın cavabı.

– Hə də, – Len dedi, – bu hadisənin təsiri altında hələ bir qərar da qəbul elədim. Qərara gəldim ki, gələn həftə Parisə gedəm.

– Parisə? – Pit soruşdu. – Niyə?

– Səbəbini necə izah edə bilərəm?

– Tək? – Mark maraqlandı.

– Yox. Yustonlu bir oğlanla. O avstriyalıdır. Daim ora-bura gedir. Vızası açıqdır. Onun orada otağı da var.

– Yaxşı, hər halda, de görək, Parisdə nə işin var axı? – Pit soruşdu.

– Niyə getməsin ki? – Virciniya dedi.

– Başa düşmürsən, Cinni. Biz Lenin maraqlarını ürəyimizə yaxın qəbul edirik. Məgər elə deyil, Len?

– Nə?

– Yox, – Pit dedi, – əlbəttə ki, Parisə getməyə tam ixtiyarın çatır, əgər istəyirsənsə, buyur. Şəxsən mən elə də edərdim, lap dəqiq. Amma deyəsən, bu səfəri məzuniyyət kimi qəbul etmirsən?

– Yox, düşünmürəm, yox. Amma digər tərəfdən...

– Axı deyəsən, söyləyirdin ki, sənin üçün burada təzə bir iş çıxır?

– Mən biletimi obaş-bubaşa alıram, – Len dedi. – Bəlkə orada heç bir saat da qalmadım. Kim bilir...

– İstənilən halda hərəməizə oradan bir açıqca yollamağı unutma, – Mark dedi.

Virciniya qalxıb paltarını düzəltdi.

– Mən gedim bir az bağçada gəzişim, – dedi.

– Əlbəttə, etiraf etməliyəm ki, əvvəllər Parisin mənim üçün heç bir əhəmiyyəti yox idi.

– Başa düşürəm, sən nə demək istəyirsən. Amma qabaqcadan nə bilmək olar ki?!

– Bəlkə, mən də çıxıb havamı dəyişim, – Mark dedi. – Sənə yasəmənimi göstərəm.

Len ona aşağıdan-yuxarı baxdı.

– Mənimlə gedərsən?

¹ *Хитин* – бюъяклярин, хярчянэлярин цст г абыыны т яшк ил едян бярк маддя

– Səninlə yox.

– Amma belə, birdən-birə durub, – Pit dedi, – Parisə gedəsən?!

Markla Virciniya çəmənlərdən keçib tağ kimi əyilmiş yasəmən kolunun altında dayandılar.

– Mənim bu koldan xoşum gəlir.

– Ehtiyatlı ol, – Mark onun əlindən tutaraq dedi. – Burada hörümçək toru var.

– Heç fikir vermədim.

– Qəşəng paltarın var.

– Hə.

– Onun istedadı çoxşaxəlidir.

Qız yarpaq qırıb dodaqlarına sıxdı.

– Hə.

– Məktəbdə işlər necədir?

– Normal.

– Elə qabaqkı kimi uşaqlarla əlləşməkdən xoşun gəlir?

– Hə, əlbəttə.

– Sən necə, onların xoşuna gəlirsən?

– Yəqin, gələrəm.

– Əllərin qiyamət yanıb.

– Bu günlərdə şəhər kənarına getmişdik. Siniflə bir yerdə. Kentə.

O, əyri budağa söykənərək durdu.

– Hə?

– Hə.

– Yaxşı, bəs Meri Sakson necədir?

– O tapşırırdı çatdırım ki, nəhayət, səni unuda bilib.

– Çox diqqətlidir.

– Dedi ki, əvvəlcə çətin idi, amma indi onun sınıq ürəyi sağalıb.

– Biabırçılığa bax.

– Nə mənada?

– Mən isə ümitsiz məhəbbətə inanırdım.

– Kim, sən?

– Yox, burada biabırçı heç nə yoxdur. Boş şeydir.

Qız əlindəki yarpağı orta damarından ikiye böldü.

– Sənin öz işlərin necədir? – soruşdu.

- Gah belə, gah elə.
- Gah belə, gah elə?
- Küləyin səmtindən asılıdır.
- Son zamanlar onun səmti haradır ki?
- Düzünü desəm, heç xatırlamıram. Bəs sən necəsən?
- Mən?
- Hə.
- Lap əla. Qayıdaq.
- Onlar çəmənliyi əks istiqamətdə keçdilər.
- Mən demək istəyirdim ki, Şekspirə heç evdən çıxmaq da gərək deyildi.
- Sən təsəvvür elə ki, kimsə ona biletdirir – yəni imtina edirdi?
- Yox, düşünürəm ki, imtina eləməzdi.
- Bəlkə, mənə oradan deportasiya etdilər, – Len dedi. – Bəlkə də, heç ölkəyə buraxmadılar.
- Əşşi, sənə yerinə olsam, bunun dərdini çəkməzdim, – Pit dedi. – Axı sənə qoyma burun,

cürbəcür qrim nə qədər desən var.

- Gözməklə aranız necədir? – Mark dedi.
- Necə ki, lap əla fikirdir.

Onlar evdən çıxıb küçənin əks tərəfiylə Hekni-Daunza tərəf getdilər. Mark qəzet aldı və onu son səhifəsindən başlayaraq nəzərdən keçirdi.

– Bura baxın, mən bir-iki kitab almışam, – Pit dirsəyindən büküyü əlinin qoltuğundakı kiçik bağlamaya işarə elədi. – Çox maraqlıdır. Yelizaveta zamanının cərrahiyyəsidir. Bilirsiniz ki, həmin illərdə bir qadın altı uşağı birdən doğub?

- Ola bilməz! – Len dedi.
- Hatton Esseksi tərtəmiz uddu, – Mark dedi.
- Ona bunların heç bir dəxli yoxdur, – Len dilləndi.
- Necə öhdəsindən gəlib bunun? – Mark soruşdu.

– Bu əhvalatda ən maraqlı cəhət odur ki, – Pit dedi, – anası uşaqları donuz yemi kimi təknəyə yan-yanı yığmış, onların üstünü də özünün toy duvağıyla örtürmüş.

Mark qəzeti çəpərdən o üzə tulladı.

– Mən axı xahiş etmişdim, ay sənə ananı! – Pit kitabları Virciniyanın ayaqlarının altına vızıldadaraq qışqırdı. – Sən səki daşlarının arasına bilərəkdən ayaq basmağından əl çəkəcəksən? Mənim başımı xarab eləyirsən!

- Mərdar! Nə ixtiyarın var belə danışmağa? Qəhbə balağından düşən!

– Qancıq, səsini kəsməsən, öldürərəm səni!

Onların səsi dözülməz bir qışqırtıda birləşdi. Virciniyanın nəfəsi kəsildi və gözünü ona zillədi. Ortadan üzücü bir sükut asıldı. Qız çönərək aram-aram yoluna davam etdi. Pit kitabları yığdı və o da Mark və Lenlə birlikdə qızın dalınca getdi.

– Yaxşı. Len, əgər sən gedənə kimi biz görüşməsək, – Pit dedi, – bax, ha, Parisdə ehtiyatlı ol.

– Əşşi, boşla görək, yaqın, hələ görüşərik.

– Yaxşı.

Onlar Daunzun başlanğıcına yetişdilər. İrəlidə gedən Virciniya ağacın altında ayaq saxladı. Pit isə çəpərin yanında durdu.

– Hələ görüşəcəyik, – dedi.

– Oldu, – Mark dilləndi.

Lenlə Mark geri döndülər. Axşamın sükutunda Virciniyanın necə hıçkırdığını eşidirdilər. Mark çönəndə gördü ki, qız Pitin qolları arasında lap bir tikə olub. O dayandı, cibindən ehtiyatla siqaret qutusunu çıxardı, birini yandırdı. Ətrafına göz gəzdirdi. Onlar ağacların çətiri altında uzanan otluqla addımlayırdılar. Düz talanın sonuna kimi onları baxışlarıyla müşayiət elədi, sonra isə gözdən itdilər.

– Sən gəlirsən?

XVI fəsil

Onlar piknikə getdilər. Onların piknik üçün vaxtları var. Məni qoydular ki, həyəti yığışdırım və siçovulları qovum. Bu cırtanlar evdən çıxan kimi, orada siçovullar peyda olur. Məni burada qoydular ki, evlərinə göz olum, evin mənzərəsi gözəl olanda və gözə xoş dəyəndə onların ürəyindən olur. Amma, əslində, mənim əlimdən az iş gəlir. Bu vəzifə öhdəsindən gəlinəsi bir şey deyil. Onlar burada nə qədər çox olsalar, bir o qədər də səliqəsizlik yaradırlar. Axı heç biri barmağını barmağına da vurmur. Heç biri nəyisə atmağa ürək eləmir. Odur ki, ev boyu zirzibil, gərəksiz şeylər qalaqlanır. Onlar gəzintidən qayıdanda, deyirəm ki, bacardığım kimi səliqə-sahman yaratmışam, kandardan çıxdıqlarından bəri dincəlmədən işləmişəm. Onlar isə başlarını tərpədir, əsnəyib qusurlar. Heç fərqi də görmürlər. Əslində, mən, sadəcə, onların siqaret kötöklərini, qığırdaqlarını, dəri parçalarını-zadı yığışdırırdım. Onlara deyirəm: «Qul kimi işləyirəm, özümü təmizlik mehrabına qurban edirəm, axırıma çıxmışam, sifətim qaralıb, bəlkə, bir çaypulu verəsiniz, mükafat da vəd etmişdiniz, heç olmasa, xırda pul verəsiniz, olar?» Onlar isə əsnəyib dişlərinin arasında ilişib qalmış qanlı toyuq vətərlərini nümayiş etdirir, öz qaşınan, qıdıqlayan oyunlarına davam edirlər, döymə ətlərinin dadına baxır, torlarını, tələlərini, cələlərini gətirir, öz günahsız qurbanlarından dəhşətli bədheybətlər düzəldir və tıxırlar. Saysız-hesabsız variantlar var.

İşləməklə necəsən? Əl işiylə aran necədir? Mənim bütün səylərimdən sonra. Bəs sizdən sonra məşğul olduğum siçovullarla aran necədir? Tutub qoxusunu yaxşıca dağıtmaq üçün asdığım, sizin üçün saxladığım siçovullarla necəsiniz? Siçovul ətindən steyk¹ düşünüzə yatır? Mən onu cürbəcür üsullarla hazırlayıram, təki xoşunuza gəlsin. Onlar heç nəyə əllərini vurmurlar, bunu heç görmürlər də. Budur, onların qarşısındadır, lakin onlar hər şeyi gizləyirlər, o qədər gizləyirlər ki, mən artıq yorğunluqdan və aclıqdan ayaq üstə dura bilmirəm, sonra da hazırladığım hər şeyi – qurudulmuş, laklanmış, sərt və yaşılacalan hər şeyi çıxarır və insafsız qaliblərin banketində yeyirlər.

XVII fəsil

Pit çayın sahililə addımlayırdı. Odun anbarının divarına çatanda dayanıb ətrafına göz gəzdirdi. Mal kəlləsi. Yarısi torpağın içindədir. Yox. Çaydaşı. Qaralmış bürüncün ölü parçası. Divarın üstü diş-dişdir, qüllələri var, dəmir çərçivələrə çənbərlənmiş taxtalar.

Göyə açılan dəmir əllər – biləklər qandalla buxarlanıb. Dəmir ağacdən düzəldilmiş ölüm maskası suya tutqun kölgə salırdı.

Qoca üçün əhəmiyyətsiz idi. O, tənha ulduza göz vurdu.

Bu növbədə təkə biri çıxdı. Qalanları kabusə çevrildilər. Ağac bəndlər xışıldayır, şaqıldayır, tərənib dağılırdılar. Onun ayaqlarını çınqıl və toz qucurdu. İrəli, möhkəm daşın üstünə, körpüylə üzüyuxarı. Körpünün ortasında ayaq saxlayıb qaranlıqda itən çaya baxdı. Ovurdlarını şişirdib ağzına bir lomba yığdı və tüpürdü. Bəlğəmin sarısı havada parlayıb şappıltıyla suyun üzünə düşdü.

Böyənək² krallığının hökmdarı. Neçə nəsil sonranın qarı düşməni.

Mənim düşərgəmdə isə satqın qurd peyda olub.

Onu məhv et. Baxışlarıyla sahildə çaydaşından kəllə tapdı.

Torpaqdan çiban kimi çıxmış sələmçi kəlləsi. O, düz sahil boyunca uzanan cığıra sarı endi və sakitcə söyərək daşı möhkəm qucan palçıqın qucağından əşib çıxardı. Çökəkdə böcək yuvası göründü. O dartınıb daşı atdı. Zərbə, şappıltı, qaçısan dalğalar.

Otuz şilling cərimə. Çay titrəyib dalğalandı, ayaqlarının altından qaçdı. Gözlərini qıyıb qağayının havanı yararaq göydən düşməsinə baxdı. Quş sahildəki çınqıllığa qondu ki, lil və palçıqda eşlənsin. Pit dinməzcə sahilboyu yoluna davam elədi. Qağayı dimdiyini ölü cəsədə vurdu; quş ayaqları siçovul ağzını cırdı. Siçovul kəlləsinin kövrək sümükləri qaranlıqda şaqıldadı. Bir balaca eşdi – quş

¹ *Стейк* – й емяк н юв ц

² *Бюйяняк* – ъцъц

dimdiyi kəllənin içinə girdi.

Bu da desert. Pendir və peçenye. Beyninin içində səs vardı, o dönərək körpünün üstüylə getdi. Çöllər qaranlığın gizlətdiyi nəhayətsiz ənginliyə doğru gedirdi.

Tapdalanmış böcək kimi cansız... Qulağının pərdələri boğuc səsleri tutur – zərbə dalınca zərbə.

Möhkəm durmaq. Uzun bir qayıq paralel kursla onun yanından keçir – suyun üzündə; körpünün altından sivişir, cəld bir manevrlə çayyuxarı üzür. Suyun üzündə uzaqlaşan dalğalar bir-birini qovmağa başlayırlar. Su sahilin çınqıllığında ləpələnir.

İdmançılar. Özlərini saxlayırlar. Qarnımdakı heyvan. Nəsil müharibəsinin arqumenti. Tez. Yığış. Yarmarka meydanının tozu ayaqların altında xışıldayıb üzdü. Qaranlıqda görünməyən axurların qapısı bağlandı.

Tər elə əvvəlki kimi axır. Meydanın təri. Bu odur?

Sıranı saxla. Gecənin tərində lokomotiv işə düşdü, qısa dayanacaq. Ümumi şadyanlığının istisi iynə kimi boğazına sancıldı.

Qaraçıların qapısını döymək. Onu ağrıdan qurtarmalarını xahiş etmək. Başqa çıxış yolunun olub-olmadığını sormaqla. Bir qurtum ödlü irin ağzında.

Bu da o. Ayaqlarını zorla ataraq şlüzə çatdı. Çay kanala çevrildi.

Nəsil bitir. Doğuş ağrıları. Bu da qaz stansiyası. Çalışdır. Daimi təzyiq. Belə saxla. Sən mən olacaqsan, mən sən? Onun əli relslərdə stakkato döydü. Sancan yorğunluq yavaş-yavaş bütün bədəninə soxuldu. Dizlərini qatlayaraq buruldu, qıvrılıb yumrulandı, onun gözlərində buz yarandı.

Qaranlığı yumaq, qaranlığı yumaq. O tutmağa çalışdı.

Oynaqları. Barmaqlarının sümükləri. Peysərindən iti zərbə, kəlləsinin içindəki soyuq ləkəsi böyüyə-böyüyə gedir. İndi. Göz qapaqları daşı gözə sıxaraq tükürpərdici cırıltıyla qapanır.

Ata.

Hə, sən nəsildə sonuncu axan qan kanalı, yeganə gecə, yalnız gecə bağlı olmaq üçün bağlanmış yeganə sevimli, yeganə oğul, yeganə varis. Boğazda boğucu ağrı, boğan tüpürcəklər, əldəqayıрма süni otun, qırılmış otun bəzəyi. Süvarisiz at olan kanal köpüklənməyə başlayır. Köpüklənən köpüklər, mən tək oğulam, çünki oğul kimi təkəm. Gurultulu sonluğu işə sal. Boğucu xiffət kifayətdir. Qabığını soy. Hə ammiakla. Mənim boğazım onun heç nəyə yaramaz təkə oğludur. Dəmir kimi qaradır. O da paslanır. Paslı və tək. Hə, artıq sən sonundur və axırda yeganə sevimli qalacaq. Bıçağın dəstəyini gecənin altı yaşıl sarı tiyəsiylə qırmaq; qurumuş çörək və ipək. Kanalı döngəsində. Qaralmış leş. Polad və yumşaq. Mən çəkilə döymək; qan döymək bu buzu. Əlsiz. Qaz stansiyası uca və yastıdır. Mənim yeganə itkim üçün polad boşqab. Şüşə, sən nə edirsən qum? Göz alması mumda. Belə demək. Yox demək. Danışmağa danışmam. Sürülmüşəm indi kimi. Tanrı və onun zəiflikləri. Kokain Məsih.

İndi. Cəftə. İndi nəyi bağlayım? Magistr al borular, borular magistr al, yoxlamaq magistr al, kran çağır geri onları yoxla, kran yoxdur. İndi lehimləmə lampası. Bura daxil et, siyahıya daxil et. Polad tər in poladı yenə hə olan yerə axan axın. Beton ot boz pöhrələr yox. Qiymət yoxdur; alver edə bilmirik. Mərc yoxdur, rəislər yoxdur, tabaşirlə yazı taxtası yoxdur, satış yoxdur, otaq yoxdur, yer yoxdur, işarə yoxdur, rənz yoxdur, soyuq yayın karbol izi. Tək ki tənha olasan. Titrətmə içimi çölə çıxarır. Başım hərlənir. Belə sarınmış ki, belə qalsın. Yaxşıdır və ümumiyyətlə. Haqqındakı zaman. Barja. Donmuş çuqun. Suyun qaynaması. Kor doğulmuş, yeganə mövcud oğul. Dəyişmək olmaz. Metal lövhənin çatında bağlı dükən. Hə. Mən ki bilirəm bunu da. Bu axırdır. Məgər mən mənim gözetçiməm tamam? Hamı qayığa. Görmək üçün. Nəfəs alan. Bu halqaları zəhrimara qalsın. Bax belə. Məcburi işlət. Havanı da. Qalığı qalsın. Nəyə kompliment. Təcili hava. İndi getmək, indi qayıtmaq. Tərpənə bilirəm. Gedim. Getməliyəm.

XVIII fəsil

Len öz addımlarının səsinə dinləyə-dinləyə daş pillələrlə qalxdı. Qalereyadan keçib qapının ağzında dayandı. O yarıaçıq idi. İçəri girdi. Mənzildə sükut vardı. Dəhliz qaranlıq idi. Mətbəxdən dar bir işıq şüası düşürdü.

– Pit?

Cavab gəlmədi. Len mətbəxin qapısına tərəf gedib içəri baxdı. Pit pəncərənin qarşısındakı kreslodə üzü qapıya oturmuşdu, pəncəksiz idi, əynində bircə köynək vardı. Len otağa girdi. Əlini bufetin rəfinə qoyub, barmaqlarıyla hansısa bir ritmi döyəclədi.

– Gizli elçi, – Pit gülümsünərək dedi.

– Nə mənada?

– Bu başqa sualdır, – Pit dedi. – Ümumiyyətlə, mən yaxtalardan danışardım.

O, əllərini aramla qoltuqlara endirdi.

– Onlar fit kimi dəqiqlərlər. Onlar müvazinətli, mütənasibdirlər. Onlar məntiqlidirlər. Bu, məntiq vahidləridir. Bu dünyada yalnız onlara baxmağa dəyər. Məntiq. Su borusunda məntiq. Yaşıl yarpaqda məntiq.

O titrəyirdi. Kreslonun qoltuqlarından yapışdı.

– Virciniya dodaqlarını boyayıb rəfiqəsiylə getdi. Onun istirahət günüdür. Mən şadam. Onu qorxutmaq çox asandır. Deməli, sən gəldin, hə? Kandardan keçdin, xalçanı tapdaladın, bu otağa girdin.

Mənim indi söz oynadası halım yoxdur. İnamım tükədən asılıdır. O tamam əyilib. Neynək, sən burada olduğunu bəlli fakt kimi qəbul edək. Səni yalançı adlandırmayacağam. Hər halda, yalançı olmadığını bilirəm. Bu, kifayət qədər inandırıcı səslənir. Yox. Demək, mən sakitləşmişəm və beynimdə hər şey qaydasındadır, olmaz. Əksinə, orada mənim şarlarımla çarxlarım o qədər sıxılıb ki, zorla hərlənə bilir. Kəlləmi dağıdır. Amma bu musiqiyə hörmətim var. Dəqiq. Deyə bilərsən ki, əgər insan labüdə ağıldankəmliyin yaxınlaşmasını duyursa, gərək özündə daxili ruhi güc tapıb bu bəla ilə mübarizə aparsın. Çox güman ki, həqiqət sənəin tərəfində olacaq. Amma bu gün yox. Mən kanaldan evə kimi zorla gəlib çıxdım. Şüurum az qaldı kəndirini qıra. O özü hərəkət edir, məndən heç icazə də istəməirdi. Onun iradəsi mənimkindən güclü imiş. Artıq heç nəyin cavabdehliyini daşımıram. Maraqlıdır, bu həmişəlikdir, yoxsa hələ məndə nəşə qalıb? Beyindən çıxmayan heç bir ideya yoxdur, yalnız ağır itkilər var. Bundan xoşum gəlmir. Hələlik mənim üçün dua etməyə bilərsən. Əgər birdən qarşımda dizi üstə düşüb dua etməyə başlasan, mən ölümcül təhqir olunacağam. Bir o çatmırdı ki, mənim barəmdə mənə görə ölü kimi dua edələr. Sən buna təəccüblənirsən. Nə cürətlə mənəi meyit kimi qəbul edirsən? Bax, belə. Əslində, mən diriyəm və içimdə nəhəng imkanlar gizlənib. Bütün bu daxili gücü yalnız oyatmaq lazımdır. Bunun üçün elə bir qüvvə lazımdır ki, o da öz növbəsində başqa bir gücü oyada bilsin; o da iblisi həyata qaytarsın və onu öz obrazına uyğun yaratsın. Sənəin danışıqların necə keçdi? Sən haradasan? Mənim problemlərim ondadır ki, çox böyük dəyər kəsb edirəm. Amma bu artıq sənəin işin deyil.

Pit sağ gözüylə göz vurdu.

– Lap klub yığıncağındakı kimi qızıışdım. Sözləri ağ ət kimi çeynəyirəm. Mən səni görmürəm. Xaos nöqtəyi-nəzərindən sən maddi deyilsən, yoxsan. Mən isə sənə bəlli olan yeganə məntiqi vahidəm. Həmin o vahid ki, onu tanımasan yaxşıdır. Amma təbii ki, mən məsafə saxlaya bilirəm. Məsafə – bir növ, uşaq oyunudur. Bəlkə də, onu məxsusi olaraq mənim üçün düşünöblər. Məsafə harada başa çatır? Mən faktları görməyə bilmirəm, onların mövcudluğunu dana bilmirəm, amma bununla yanaşı, etiraf etməyə borcluyam ki, faktların qəsdən təhrifi çox cəlbedici ola bilər. Uşaq bağçasında sevmək asan olur. Onda həyatın özünü də dərzi santimetri ilə ölçmək mümkün idi. Əgər lap elədirsə də, nə olsun ki? Dünya bütün bu uyğunsuzluqlara tüpürmək belə istəmir. Bu ölçü vahidi yalançı, ya da, sadəcə, qeyri-münasib ola bilər. Qürur da elə qrotesk kimi itilənmiş yersizlikdir. Ona hörmətlə yanaşmaq özünəqəsdədir. Sən, heç olmasa, bunu bilirdin? Hissə-hissə özünəqəsd. Əvvəlcə göz qapaqlarını kəsirsən. Kəlbətin götörüb ayaq barmaqlarından dırnaqlarını çəkirsən. Qalanını da sonra. Hadisələrin belə axarı hadisəlikdən çıxır. Metoda çevrilir, sonradan isə hərəkətlərin mühafizəkar ardıcılığına dönür. Bu prosedur son dərəcə sadələşir, xüsusilə də özünəqəsd prosesi artıq işə düşöbsə. Sən hələ buradasan? Ona görə belədir ki, özünəqəsd öz-özlüyündə yersizdir. O hətta öz qeyri-konstruktivliyi ilə gecə

bardağını da ağılada bilər. Mən bu işdə iştirak etmirəm, heç fikrim də yoxdur. Həm gecə vazlarını, həm də elə bu prosedurları nəzərdə tuturam. Mən onların müqəddəs kitabını tərtib edirəm. Sonra da yazdıqlarımı onların qarşısında açıram. Mənim hamıdan imtina etmək niyyətim var. Bu o vaxt baş verəcək ki, məsafə hissim məni aldadacaq. Əgər bilsəm ki səhv idim, hər şeydən və hamıdan imtina edəcəyəm. Məndən başqa, kimsə bunu edə bilməz. Sübut edəndə ki, məsafə yumşaq və yapışqan kimidir, silahımı yerə qoyasız olacağam. Sübut elə ki onlar mövcuddurlar və özünü qalibin mərhəmətinə təslim et. Çünki mən aksiomam və nə bundan qaça bilərdim, nə də ki, qisasdan canımı qurtarmaq iqtidarındayam. Qaz kamerası – bunu inkar etmirəm – çox dəyərli, əməli bir şeydir. Mən pəncərədən boylanıb bağçada yeriyən küfr görürəm. Küfr – dəhşətdir. Sənin gözlərin qarşısında uşağın başını lüt qadının cəsədi üstündə kəsirlər. Qan onun kürəyiylə axır, yançaqlarının arasındakı çökəyə dolur. Mənim gözlərim önündə dünya hörmətsizliyə qərq olur. Vaxtım yetişəndə özüm də tabuta girəsi olacağam. Eybi yox, tezliklə bu dünyanın məzarı üstünə daş lövhə qoyaram. Meyit iyi mənim indiki xəstəhal vəziyyətimin xəstəlik hissiyyatını artırır. Bütün bunları Tanrıya ünvanlamaq lazımdır, o isə qoy öz yükünü hara lazımdırsa, ora da daşsın. Hər şeyin zamanı yetişəcək. Öz zamanı. Mən də, təbii ki, öz taleyimi İlahiyə tapşırmalıyam. Heç bir vəchlə demək olmaz ki, Tanrı məntiqsiz, ya da şüursuzdur. Bax, sən mənim qarşımda durmusan və mən səni çizkeyk² kimi aydın görürəm. Dünya – şöhrətpərəstlikdir. Dünya həyasız və kobuddur. Mən artıq ona mənsub olmaq istəmirəm. Mənim ödəm – elə mənim ödəməmdir, onu mənim dodaqlarıma qoyublar. Və öz qurdlarıma özüm həyat verəcəyəm. Belə lazım idi. Mənim ruhum qocadır, bu dünyada mənəm ata-yaradıcı. Ləyaqətim içimdəki qurdlara yedirdiyim əsas yeməyimdir. Onları iradəmin səhrasına çəkilməyə məcbur etmişəm, o yerə ki, orada heç kim yoxdur. Onların yuvasını tapmışam və şərait necə tələb edirdisə, elə də davranmışam. Mən qələbə çaldım və onlar indi mənim vassallarımdır. Onlar ona görə mövcuddurlar ki, mən – onların xeyrixahı hələ yaşayıram. Mən öləndə onlar da öləcək. Amma bu yeri tapandan bəri inamıma söykənərək hərəkət eləyə bilirəm. Mütəhərrik olmağıma icazə verirəm. Eyni zamanda, bütün cəbhələrdə döyüşürəm. Mən öz yolumu tapmışam – öz enli yolumu və buna heç bir şübhə ola bilməz. Bu istiqamətə sadıq qalmalıyam – qarşıma nə qədər kəsafət, irin çıxsın da. Amin. Qoy bütün möminlər hüsur içində yatsınlar. Mən dönməyəcəyəm. Rəisim narazılıqla qaşlarını çatacaq. Qoy olsun. Belə davranış, təbii ki, mənə anadan olandan bəxş edilməyib. Lakin əks-təqdirdə özüm ola bilmərdim. İndi özümü görürəm, bəs sən necə, məni, reallıqda mövcud olan başımı görə bilirsənmi? Onun bir hərəkəti bir çox günahsız möminlərə xeyir-dua verəcək. Lakin mən onu hiss etsəm də, çiynlərimdə daşdığımı duysam da, əmin deyiləm ki, sən onu görürsən. Mən tələffüz etdiyim hər bir sözlə öz kəlləmdə bir dəlik açıram. Hər heca

² Чизкейк – пендирли пирожна

– qarnımda cəhənnəm qıcolmasıdır. Mən bu otaqdayam, amma eyni zamanda, başqa, böyük otağa toxunuram. Öz fikirlərin üçün həddindən ziyadə böyük olduğunu duymaq gülməli və ağlasığmazdır. Amma bütün bunlar mənə tabe olan sərhədlər çərçivəsində qalır, mən onlara nifrət edirəm və tam müvazinətə yetişməmişdən buna son qoyulacaq. Bax, onda sənə öz şərtlərimi şərh edəcəyəm və biz bütün «müsbət-mənfini» mənim tərəzimdə çəkəcəyik. Mən öz xilaskarımam. Bunu bütün dünya bilir. Amma nə olsun? Hər şey gözəldir. Bundan yaxşı ola bilməz. Mən quzu kimi üzüyolayam. Sən isə mənə elə baxırsan, sanki, qarşıdakı kabusdur.

Len bufetə tərəf çəkilib stolun arxasında oturdu.

– Sənə nə lazımdır? – Pit soruşdu.

– Heç nə.

Pit irəli əyilib kreslodə dikəldi, sanki, durmaq istəyirdi.

– Sənə nə lazımdır? – diqqət kəsilən Len soruşdu.

– Bir stəkan su istəyirəm.

– İndi gətirərəm, – deyərək Len əlüzuyuyana yaxınlaşdı.

– Çox sağ ol, – Pit dedi.

O, Lenin kranı açmasına göz qoydu, sonra stəkanı alıb içdi.

– Sağ ol.

Len stəkanı qab-qasıq qurudan rəfə qoyub oturdu. Pit dodaqlarını yaladı.

– Bax, düzünü de, – soruşdu, – niyə gəlmisən?

– Nə bilim, işıq yanırdı, dedim, bir baş çəkim.

Pit gözlərini yumdu.

– Nə vaxtdan?

– Saat üçə yaxın olardı.

– Orada mənim gödəkcəm asılıb, – Pit dedi. – Cibində siqaret olmalıdır. Onu mənə ver, yaxşı?

Len gödəkcənin cibində eşələnib siqareti çıxararaq ona verdi.

– Bilmirdim ki, siqaret çəkirsən.

– Mən çəkmirəm.

– Məndə isə, onsuz da, çəkməyə bir şey yoxdur.

Pit siqareti yandırdı və kibrit çöpünü külqabıya atdı ki, yanıb qurtarsın.

– Mən xəstəyəm, – o dedi. – Hə, xəstəyəm.

Len kibrit qutusunu cibinə qoydu.

– Bilirsən məndə nə çatmır?

– Nə?

– Sən necə bilirsən?

Len qaşqabağını töküb başını yellədi.

– Bilmirəm.

– Mənim qətiyyətim çatmır, – Pit dedi.

– Mən elə deməzdim.

– Hə. Məndə qətiyyət çatmır.

– Doğrudan?

– Elə fikirləşmə ki, – Pit dedi, – guya, sənənlə Markın hansı yuvanın quşu olduğunuzu bilmirəm.

Bilirəm. Hər ikinizin içini görürəm.

– Mənim? Markın? Sən nəyi nəzərdə tutursan?

– Elə başa düşürəm ki, mənim dostlarımsınız.

Len sifətinə qərribə ifadə verib əllərini çənəsinin altına dirədi.

– Hə.

– Niyə məndən soruşmursan ki, – Pit dedi, – Virciniyanı da tanıyırammı?

– Nə üçün bunu səndən soruşmalıyam ki?

– Əgər yenə nəsə öyrənmək istəyirsənsə, deyərəm. Mən qətiyyətim olmadığından hirsələnirəm.

Bu qəzəbin ağırlığından əziyyət çəkirəm. Hər şeydən hirsələnirəm, hamıya hirsələnirəm, hətta çarmıxa çəkilənin də əlindən əsəbiləşirəm, müqəddəslərin obrazlarından da çəkinmirəm. – O, siqaretdən dərin bir qullab aldı.

– Bilirsən, bütün bunlar məni nəyə döndərir?

– Bu səni Tibet lamasının Roma papası yanında çalışan ravvin köməkçisinə döndərir, – Len dedi.

– Tamamilə doğrudur.

– Dəqiqləşdirim?

– Elə belə də yarayar, pis səslənmir.

Len eynəyini çıxarıb diqqətlə ona baxdı.

– Küçədə vəziyyət necədir? – Pit soruşdu.

– Artıq hava qaralıb.

– Sən nə vaxtsa Tibet lamasının Roma papasını görmüsən?

– Hə.

– Necədir ki?

– Lap sənə oxşayır.

– Yox, mən axı onun ravviniyəm.

– Sən həm də Çin papasısan.

– Yox. Burada səhvin var, – Pit dedi. – Mən papa deyiləm. Bilmək istəsən, belə sarsaq söz demək, sən tərəfdən bağışlanmaz səhvdir.

– Hə, əlbəttə.

– Mənim də belə bir səhvə yol vermək kimi bədbəxtliyim olub.

O qalxdı.

– Hava.

– Hara gedirsən? – Len soruşdu.

– Təmiz havaya.

Onlar eyvana çıxıb məhəccərə söykəndilər. Len eynəyini cibinə qoyub gözlərini ovxaladı.

– Bilmirəm gözlərimə nə olub, – dedi. – Bax, eynəyimi çıxarmışam, indi yaxşı görürəm.

– Aydın məsələdir.

– Yuxarıdakı aydır? Yəqin, gecdir artıq, – Len dedi. Yoldakı o işığı görürsən? Bütün işıqları deyirəm. Onlar kilsə zəngi kimidir. Işıq verməkdən çox, səslənirlər. Mən ayı elə buradan – dayandığım yerdən də görürəm. Bu yaxşıdır. Yer kürəsi fırlanır. İndi gecə deyil. Gecə, ümumiyyətlə, yoxdur. Sadəcə, yer fırlanır. Ayı eşidirsən? Hə? Bəs işıqları? Bu zəngdir. Biz çalırıq onları. Biz işıq yaradırıq. Bu səslərin içində ayı eşidə bilərsən? O, bizim içimizdədir.

XIX fəsil

– Dünya məni heç sıxmır, – Mark dedi. – Narahatlıq üçün əsas görmürəm.

– Sən belə birtəhərsən e-e, – Len dedi.

– Ola bilər. Qeyri-adi, amma biganə.

– Maraqlıdır, görəsən, səni işgəncə çarxına bağlayanda da biganəliyini saxlayacaqsan? – Pit soruşdu.

– Yox, onda daha saxlamaram.

– Deməli, hər şeyə biganə deyilsən? – Virciniya soruşdu.

– Mən yalnız demək istəyirdim ki, ətrafda hər şey pisdir, dəhşətdir, – Mark dilləndi. – Təklif olunan şərait çərçivəsində müəyyən faktlar var ki, onları etiraf edə bilmərəm. Amma etiraf edirəm ki, onları etiraf edə bilmərəm. Etiraf edirəm ki, öz etirafımda bunu etiraf edirəm: təklif olunan şərait çərçivəsində faktlar mövcuddur ki, onları etiraf edə bilmərəm. Mən çərçivəsində hərəkət etməli

olduğum şəraitin mövcudluğunu etiraf edirəm. Başqa sözlə, öz miskin həyatımı tam xoşbəxtlik içində sürməyə məhkumam.

– Sənin yerinə şadam, – Pit dedi. – Amma digər tərəfdən, hər şey o qədər də pis deyil. Hətta bizim həyatımızda da hərdən çox dəyərli nailiyyətlər olur.

– Doğrudan?

– Sənin dayın, şübhəsiz, baş ravvin imiş, – Len dedi.

– Niyə ki?

– Niyə? Çünki Talmudu oxuyub suala sualla cavab verməyi öyrənmişən!

– Talmud kimi və nə vaxt suala sualla cavab verməyə öyrədib ki?

– Haradan bilim? Mən ki onu oxumamışam.

– Elə mən də, – Pit dedi, – mən də sənin kimi.

– Belə olan halda, bizim söhbətimizin imkan verdiyi çərçivə daxilində, – Mark dedi, – belə bir bəyanat verməyə tam hüququn var. Sən qərəzsiz hökm yürüdürsən. Mən də qərəzsizəm – onu oxumadığım üçün qərəzsizəm, deməli, hər ikimiz özümüzü obyektiv polemika aparan tərəf kimi qiymətləndirə bilərik.

– Demək istəyirəm ki, müəyyən mənada, sən də özünü qələbə və nailiyyət kimi qiymətləndirə bilərsən, – Pit dedi.

– Hə, etiraz etmirəm. Amma inandırırım ki, təklif olunan strateji məğlubiyyət vəziyyətində yalnız taktiki qələbəyəm.

– Nəyə, bu gün sənin kefin heç olmayan kimi kökdür, – Len dedi.

– Sən həyata sevinirsən? – Virciniya soruşdu.

– Sevinirsən də sözdür, xirtdəyə kimi bəxtiyaram, – Mark dedi. – Amma buna baxmayaraq, artıq sual vermirəm.

– Bizim qoca dünya, hər halda, çox qəribədir, – Pit dedi.

Onlar oturdular.

– Sən bu gün əla görünürsən, Cinni, – Len dedi.

– Özüm də bilirəm.

– O həmişə əla görünür, – Mark dedi.

– Qoy o sənin darvazan önündə salxım söyüdə dönsün, – Pit dedi.

– Yaxşısı budur, özümü necə hiss etməyimlə, bir şeyə ehtiyacım olub-olmaması ilə maraqlansın, – Mark dedi.

– Hə, bu da vacibdir.

– O buna nə dedi? – Mark soruşdu.

– Oliviya?

– Hə.

– Dedi ki, sən uzağa gedəcəksən, – Virciniya cavab verdi.

Hava qaralırdı. O, fincanları yığıb mətbəxə apardı.

– Gəl, kömək edim, – Mark onun dalınca gedə– gedə dedi, – sən yu, mən silərəm.

– Nə vaxt gedirsən, Len? – Pit soruşdu.

– Sabah.

– Qulaq as. Əlimə bir az pul düşüb. Al, gərəyin olar.

– Yox, varımdır.

– Götür, götür.

– Yaxşı. Sağ ol.

– Elə ləzzətlə harasa gedərdim ki, – Pit dedi.

– Bəs niyə getmirsən?

– Nə vaxtsa gedəcəyəm. Amma getsəm, lap uzağa gedəsiyəm.

Mark evin arxa qapısını açdı və ağac çəpərdən içəri keçmiş pişiyi qorxutdu. O, daşı yasəmən tağının üstündən atdı. Virciniya diqqətlə ona baxdı. Geniş pəncərədən düşən qürub günəşinin sonuncu şüaları mətbəxi doldururdu. Otağa düşməmişdən əvvəl gün şüaları sıx çiçəkləyən kollardan keçib bənövşəyi çalarlarına kimi spektrlənirdilər.

– Gözəl axşamdır, – o dedi.

– Hə, heç demə.

– Çay dəsmalı haradadır?

– Mən özüm eləyəyəm. Get uşaqların yanına.

– Ciddi deyirsən?

– Hə.

Qız fincanları yaxalayıb qoydu ki, suyu süzülsün. Sonra bağçaya çıxdı. Yasəmən budaqlarının altında dayanaraq yuxarı baxdı. Yarpaqların tünd-yaşıl örtüyü arasından səma görünürdü, kolların altında qatılşan ala-toranı isə günəş şüaları dəlirdi. O, nazik budağı əliylə kənara çəkərək üstündə hörümçək toru olan divara lap yaxınlaşdı. Səma yavaş-yavaş evlərin arxasında gizlənirdi. Axşam sükutunun müşayiəti altında onun ətrafındakı ala-qaranlıq bir az da qatılşırdı. Addımları otların sükutunu pozdu. Göy qübbəsi qırmızıya boyandı. Həmin an dünya dəyişdi. Virciniya ağacların budaqlarına, gövdəsinə toxunurdu, vücudunu yüngül titrətmə tutmuşdu, bir az sonra qürubun qırmızı parıltısı soldu və hava daha sürətlə qaralmağa başladı. Çəpərdən uzun kölgələr süründü. Qız kölgələrin yetişdiyi yerə – ağacın tünd gövdəsinə yaxınlaşdı və kölgənin başqa kölgələrlə kəsişdiyi nöqtədə durdu.

Əlini uzatsa, çəpərə çatardı. Budaqlar onun qoluna dəyirdi. O, üzünü örtdü.

– Virciniya.

Pit yasəmən tağının altındakı otluqla gəlirdi.

– Sən nə edirsən?

– Havanın qaralmasına baxıram.

Oğlan qıza arxadan yaxınlaşıb onun döşlərini sıxdı.

– Cinni...

– Soyuqdur.

O, qızın üzünü özünə sarı çevirib baxdı.

– Doğrudan?

Virciniya onun gözlərinin içinə nəzər saldı.

– Hə.

– Orada neyləmək istəyirlər? – Mark soruşdu. – Bəlkə, onlara deyim ki, mənim çarpayım Heknidə ən rahat çarpayıdır?

Len cavab vermədi.

– Dünya sürprizlərlə doludur, – Mark dedi.

O, rəfə yaxınlaşıb bircə zərbə ilə irəli çıxmış iki kitabı yerinə oturtdu.

– Bilirsən, – dedi, – hər şey ondan asılıdır ki, sən qalstukunu necə bağlayırsan. Götürək kitabı. Akvinli Foma. Mən onun bir kəlməsini də oxumamışam. Nədir, indi buna görə daha yaxşı olmuşam, yoxsa daha pis?

– Daha pis.

Mark oturdu.

– Bu yaxınlarda dilənçiyə bir şilling verdim.

– Bununla nə demək istəyirsən?

– Heç nə, nə deyəcəkdimsə, dedim.

– Neçəyə başa gəldi sənə?

– Bir şillingə, – Mark dedi.

– Yaman bərk gedirsən, – Len dilləndi.

– Bərk gedirəm?

– Belə görünür.

– Hara gedirəm?

– Deyirəm, çox bərk getmə.

– Sən məndən nəyə gizlədirən.

Virciniya və Pit otağa girdilər.

– Biz gedək.

– Hə.

– Mən axşamın necə düşməsinə tamaşa eləyirdim, – qız dedi.

– Əladır ki, – Mark dedi.

– Mən isə belə bacarmıram, – Len dilləndi.

– Niyə? – qız soruşdu.

– Nə bilim. Göyə baxa bilmirəm.

– Hərdən çox kömək eləyir, – Pit dedi. – Sakitləşdirir.

– Bax, siz bu barədə nə fikirləşirsiniz? – Mark soruşdu. – Əvvəlcə gündüz gəlir, sonra gecə.

Həmişə belə olur.

– Ana təbiətdir? – Pit dedi. – Mən isə elə bilirdim sən ona biganəsən. Yaxşı, Len, bax ha, Parisdə bir az ehtiyatlı ol.

– Çalışaram.

– İtmə, – Pit dedi.

– Danışdıq.

– Yaxşı, Pit, görüşərik, – Mark dedi.

– Hə. Hələlilik.

– Hələlilik, – Virciniya dedi.

– Hələlilik, – Mark dedi.

– Hələlilik, – Len dedi.

XX fəsil

Hay-hayla gələn, vay-vayla gedər. Bu cırtdanlar elə də narahatlıq çəkmirlər. Amma belə də olmalıdır. Onlar itkini itki kimi qəbul etmirlər, demək olar ki, heç vaxt nəyisə əbədilik itirdiklərini duymurlar. Nazik parçalar, qəşəng oyun-oyuncaq, boş-boş şeylər – yetişdirmək, yemləmək, saxlamaq. İndi də təzə oyun – böcəkləri saman çöpüylə qovmaq. Budur, ortada bir qalaq qıpqırmızı köz var. Dalğalı saçlara yağlı nəsə çəkilib. Daim danışır, iki bükülüb oturaraq ağızlarını şirin kremə aparırlar. Dodaqlarının kənarlarında qurumuş krem qalır. Ən yaxşısı, köhnə ev reseptləridir.

Mən kölgədə durub küləyin gətirdiyi rayihələrdən dadıram. Zaman-zaman alovun dilləri onların dodaqlarını və burun pərlərini yalayır. Onlar ciyildəyib sifətlərini quma soxurlar, yanaqlarını

çimdikləyirlər, çənələrini işə salır, zarıyır, şikayətlənir, ağızlarının suyunu axıdır, sonra da ağız dəliklərinə yerli bitkilərdən düzəltdikləri hansı dərməndənsə yaxırlar və nəhayət, hər şey qurtarır, artıq hər şey unudulub, onlar səs-küylə atılıb-düşürlər; mütləq də cüt-cüt, balaca şüşələrini çıxarıb burunlarına xoş qoxulu nəyisə fışkırdırlar, gecəyə yaxın isə sakitləşir və oturub hərəsinə bir dənə şirin kökə yeyərək zəncəfilli pivə içirlər.

XXI fəsil

– Sən qəribə oğlansan, – Sonya dedi.

– Doğrudan?

– Hə.

– Qədəhi mənə ver.

Onlar adamların arasından keçərək masaya yaxınlaşdılar.

– Mənim nəyim qəribədir ki? – Mark soruşdu. – Hə, de gəlsin.

İndi mən onun saçlarını darayır, hətta manikür də eləyirdim.

– O nədir, onunla tanış deyilsiniz? – Pit soruşdu. – Bax, barın yanında durmuş o hündür qarasac oğlanı deyirəm.

– Yox, tanış deyiləm, – Brenda cavab verdi.

– Aydındır, – Pit dilləndi, – əslində o, mənim köhnə tanışımdır.

– Doğrudan?

– Hə. Türk hamamında tanış olmuşuq. O vaxtdan bəri görüşürük. İçin qurtarın, gedək oynayaq.

– Yaxşı, – Mark dedi, – razıyam. Mən çox qəribə adamam.

Yanımda kiminsə şikayətli iniltisini eşitdim və nə baş verdiyini görməyə çalışdım.

– Hə, mən çox qəribə adamam, bunu gizlətməyə dəyməz.

Sən demə bu, məni yeməyə gəlmiş taxtabiti anası idi.

Getdikcə cütlər otağı daha sıx doldururdular, onların kölgələri divardakı işıqların çarpaz atəşi altında ora– bura şütüyürdü.

– Hə, – Pit dedi, – budur o, birmənalılığında təmiz, hətta bəsit dəbdəbə! Hoppa. Bu Eleynin, deyəsən, pulunu balta kəsmir, hə?

– Bu Baksterdir, – Brenda dedi. – Ev onunkudur axı.

– Hə də, lap yadımdan çıxmışdı. Vətəndaş kəbini, ya da kəbinsiz yaşayış.

– Kəbinsiz kəbin?

– Bu tip münasibətlər üçün terminlər belədir də, – Pit dedi. – Müəyyən vaxtda, müəyyən yerdə yaranan bəzi şəraitlərin toplusu. Buradan çıxan yeganə nəticə budur – bu elə bir şeydir ki, onda qeyri-adi heç nə yoxdur.

– Deyin görək, əgər siz aktyor deyilsinizsə, onda nəylə məşğulsunuz?

– Əgər sizə, həqiqətən də, maraqlıdırsa, onda gəlin əvvəlcə bir dəqiqəlik oturaq.

– Mənim sizin rəqs etməyinizdən xoşum gəlir.

– Bilirsiniz bu nədir? – qızı pəncərənin yanına çəkərək dedi. – Bu, dəniz quldurlarının yığıncığıdır. Amma burada yalnız onlar deyil. Həyatım boyu bu qədər xoş qoxunu eyni anda sinəmə çəkməmişəm. Ətir müharibəsi. Ani zəiflik, yalvarış və bu qəbildən olan cürbəcür şeylər. Qısa, burada dayanın, indi içməyə bir şey gətirərəm.

– Ey, amma elə bilmə ki, köhnə fəndlərin mənə təsir edəcək.

– Hansı köhnə fəndlərim?

– Məsələn, dodaqlarıma baxmağın, – Sonya dedi. – Sənin bütün hərəkətlərinin məqsədi qabaqcadan bəlli olur.

– Mənim?!

– Qışqırma.

– Mən – hərəkətləri qabaqcadan bəlli olan adamam! – Mark dedi.

– Hə, indi bir hələ hirsələnmişən də.

– Mənim yerimə kim olsa, hirsələnərdi.

– Yəqin, elə fikirləşirsən ki, mən səni rədd edirəm.

– Fikirləşirsən! Fikirləşirsən! – Mark qaşqabağını töküb onun ağzını əydi. – Mən fikirləşirəm.

Sən fikirləşirsən. O fikirləşir.

– Bilmirəm, – Pit içkini badələrə süzərək söylədi. – İnanmıram ki, məni bu kökə salan fikirləşmək bacarığıdır.

– Əvəzində o bacarıq səni bu kökdən çıxaracaq.

– Şübhəm var.

– Sonya, Pit, – Mark dedi.

– Səni nə kökə salıb ki bu? – Sonya soruşdu.

– Zıyanlı vərdişlərə sövq edib, – Pit dedi.

– Mənim qəlbim artıq çoxdan bir böyük ziyanlı vərdişə çevrilib, – deyə Mark dilləndi. –

İstəsəm, bu şəhərdə istənilən kişinin arvadı mənim olar, istəsəm, onu «farağat» komandasında qoyaram, istəsəm, yatağa uzadaram.

– Mark, əsasən, bununla məşğuldur.

– Baxıram, sən də az aşın duzu deyilsən ha, – Brenda dedi.

– Milad bayramları ildə bir dəfə olur.

– Pit kimdir?

– Mənim bir köhnə tanışım.

– Sizin sektanın üzvüdür?

– Nə üzv, ay qız? O, ştatlı loğman və sehrbazdır.

– Bəs sən kimsən?

– Cəllad. Amma payızda yeni seçkilər olacaq.

– Doğrudan?

– Bax onda görərik, – Mark dedi, – kim hansı vəzifəni tutacaq. Kim bilir, bəlkə də, hamımız özümüzə təzə iş axtarası olacağıq.

– Qulaq as, – Sonya dedi, – bəlkə, iltifat göstərib mənimlə rəqs edəsən? Ya da mən başqa birini tapacağam.

– Mən bilirəm sən biləni, sən bilirsən ki, mən bilirəm.

– Yaxşı, əgər düzünü bilmək istəyirsinizsə, mən Kembridcdə ədəbi tədqiqatlarla məşğulam, tələbələrə dərs deyirəm.

– Əladır ki, – Brenda dedi. – Ədəbi tədqiqatlar? Orada neyləyirsiniz ki?

– Neyləyirəm? – Pit dedi. – Qədim əlyazmaları tapıram, onları öyrənib araşdırıram və hamıya doğru, qərəzsiz və möhtərəm rəyimlə tanış olmağı təklif edirəm.

– Doğrudan?

– Hə. Qazıram, qazıram... Öz aramızdır – inandırıram sizi, bu, böyük sirdir, orada-burada danışmazsınız ki?

– Yox, nə danışsınız? Nə sirdir elə?

– Qədim qəbirləri açmaq üçün bizim xüsusi icazəmiz var.

– Qəbirləri?

– Qəbirləri, – Pit dedi. – Sərdabələri. Heç vaxt bilmirsən ki, kim özüylə son mənzilə nə aparıb.

– Bu, Misir mumiyaları kimi bir şeydir?!

– Hə, məhz elədir, – Pit dedi. – Siz nə vaxtsa meyit görmüsünüz?

– Mark! – Eleyin çağırırdı.

– Nədir?

O, cəld hərəkətlə çevriləndə yığıldı. Rəqs edənlər qaçırdılar. Sonya, iki kişi və Eleyin ayağa qalxmaq üçün ona kömək elədilər.

– Hər şey normaldır, narahat olmayın.

– Nə oldu sənə! – Eleyin soruşdu. – Bu uçuşa beş bal verdim! Düzdür, əzizim?

– Deyəsən, sən çağırıdın axı məni? – Mark dedi.

– Hə. O yunan allahlarına oxşayan oğlanın adı nədir? Yadımdan çıxdı.

– Onun adı Pitdir.

– O, sehrbazdır, cadugərin loğmanıdır, – Sonya dedi.

– Bəlkə o, məni də sağaldar?

– Yox, – Pit dedi, – meylərin üstündə, əsasən, beşinci nöqtələrlə uzanırlar. Ehtiyac var ki, xüsusi tutqaclarla onların çanaq sümüklərini qaldırasan. Belə böyük, maşa kimi şeylərdir. Barmaq izi qoymaq olmaz, özünüz başa düşürsünüz də. Qanun, ümumiyyətlə, ədalətli bir şeydir, kilsə qanunları isə daha bətdir. Hə, ölünün altında çox güman, qiymətli bir manuskript tapacaqsınız. Hərdən onları mərhumun ətraflarına da bağlayırlar, lakin insan cismi elə uzunömürlü deyil, o qədər tez çürüyür ki, əlyazmasını çox asan çıxara bilirsən. Bax, bir dəfə belə bir hadisə olmuşdu: manuskriptləri zəncirlə bir oğlanın topuğuna bağlamışdılar. Məcbur olduq, bizimkilərdən birini vintədən gətirmək üçün evə göndərək ki, qandalları açsınlar. İçin, siz için. Amma öz həyatım üçün ən çox qorxduğum an skelet üstümə düşəndə oldu, özü də elə-belə düşmədi ha, az qaldı, qulağımı dişləsin. İnandırırıam sizi, həmin an elə bir ziddiyyətli, çoxşaxəli duyğular qamması yaşadım ki... Mən elə təsəvvür elədim özüm də skeletəm, üstümə yıxılan isə çoxdan itmiş əməmdir – istəyir qulağımdan öpərək xeyirli gecələr arzulasın. Yoldaşım, nəhayət, məni qəbirdən çıxaranda dirilmiş Lazarın özünü necə hiss etdiyini təsəvvür elədim. Sizə belə hisslər tanışdır? Amma haradan, siz ki heç vaxt qəbirə girməmişsiniz. Yeri gəlmişkən, məsləhət görürəm, sınaqdasınız. Düz deyirəm, sınağa dəyər, təbii ki, əgər həyatınızın ən kəskin, ən iti hissiyyatını yaşamaq, silinməz, unudulmaz duyğular keçirmək istəyirsinizsə. Amma gəc-gez hamımız orada olacağıq, nə etmək olar? Amma kremasiyaya da üstünlük verə bilərsiniz, meyitinizi yandırarlar. Ya da dənizdə batarsınız. Qulaq asın, gəlin danışaq, istəsəniz, sizə müvəqqəti icazə ala bilərəm və növbəti qəbiristanlıq araşdırmalarımda iştirak edərsiniz. İnandırırıam sizi, buna dəyər. Onsuz da, kabus kimi görünürsünüz. Sizin cəlbədiciliyiniz elə bundadır. Ölüm, əlbəttə, məkrli və bəddür, amma diqqət yetirsən, onun da öz üstünlükləri var. Odur ki mənim işim qətiyyəti adı iş deyil, çox maraqlıdır. Nə deyirsiniz?

Mən burada baş verənlərdən o qədər narazıyam ki.

– Bunların necə rədd eləyəsən hamısını? Bekster yaman vurub. Bəlkə, parka çıxıb bir az gəzək. Giddi deyirəm.

– Təklif qəbul olunur, – Mark dedi.

Onlar oturmuş bir kişinin yanında dayandılar.

– Don, necəsən?

Kişi qalxdı, amma onlara söykənəsi oldu.

– Bu həftə ərzində neçə dəfə və neçə kişiylə təpələşmişən? – deyə soruşdu.

– Heç vaxt, – Eleyndən gözlərini yumaraq barmağını onların sifətlərinin qabağında hədəylə gəzdirib fısıldadı, – heç vaxt, heç bir şəraitdə bu sözü demə. Sən «yatmışan» deməliydin. Əsl ledi ilə söhbətdə yalnız bu sözü işlətmək olar.

– Nəyi və necə deməli olduğum heç vecimə də deyil, – Don dedi. – Mənim növbəm haçan çatacaq?

– Səninki də çatır, – deyə Eleyndən gözlərini qıyaraq dilləndi. – Mən növbəni nəzərdə tuturam. Səbrini bas. Bu gecə yanımda iki doktor vardı. Bir yataqda iki doktor.

– Qancığa bir bax, – Don dedi.

– Ümumi praktika həkimləridi? – Mark soruşdu.

– Nə deyim, – Pit dilləndi, – bir var sənət, bir də var sənət. Sənin sənətin nədir?

– Sən ki bilirsən, – Brenda onun başını sıgallayaraq cavab verdi.

– Ah, aktrisasən. Nə vaxtsa gözü doymayan xanımı oynamısan?

– Kimi?

– Onun doqquz əri vardı. Hamısı da plastilindən. Həmin tamaşada çox qəliz işıq effektlərindən istifadə olunurdu. Köhnə optika da hərdən nəşə yaradır. Bu pyesi ya dərk edirsən, ya da yox. Onda fəlsəfədən-zaddan əsər-əlamət yoxdur. Fəlsəfəni hava pis olana saxlamaq lazımdır.

Öz böyük bürünc çarpayına qoy məni və elə təpələşdir ki, yerimdən qalxa bilməyim.

– Hə, mən aktyoram, – Mark dedi, – amma külək şimal– qərbdən əsəndə. Əgər cənub küləyidirsə...

– Onda necə? – Sonya soruşdu.

– Ürəyi sıxılan fahişəni lap uzaqdan duyuram.

– Səni görməyim lap acqarına içilmiş bir badə şampan kimi beynimə vurdu.

– Mən kor-koranə oynayıram, – Mark dedi. – Bəlkə, kartlarınızı açasınız?

– Nədir, oturduğumuz yerə bitişmişik məgər? – Pit içkini badələrə süzərək dedi.

– Bar haradadırsa, bizim evimiz də, elə oradadır. Əgər elə bir yer varsa ki, orada bizə nəşə süzsünlər, onda yolumuz oradır.

– Eşq olsun, – Eleyndən gülümsündü. – Bu biabırçılığı mən təşkil etmişəm.

– Əla yığıncaqdır.

– Sizdə belə gözəl, qıvrım saçlar haradandır?

– İlahi bəxşışıdır.

– Bu adamın nadir və çox qeyri-adi peşəsi var, – Brenda şərabdan bir qurtum alıb dedi.

– O, bulanıq suda balığı peşəkarcasına tuta bilir, – Mark kresloya yığılaraq söylədi.

– Bəs sizin zülfünüzdən yadigar ala bilərəm? – Eleyin soruşdu.

– Bütün hüquqlar artıq başqa alıcıya verilib, – Pit dedi. – Bağışlayın məni.

Mən Sent-Ceyms xəstəxanasına cumdum ki, körpəmin necə olduğuna baxım.

– Ümidvaram, ona mənim nəylə məşğul olduğumu danışmağa hazırlaşmırdınız?

– Niyə də olmasın?

– Mən axı sizə dedim. Bu tamamilə məxfidir. Gedək pəncərənin yanına. İcazənizlə.

Onlar əyləşdilər.

– Bir baxın, – Pit dedi. – Onlar, elə bil, duman içindədirlər. Cəhənnəmin üçüncü qatı. Belə həyat xoşunuza gəlir?

– Mənim səndən xoşum gəlir, – qız onu öpərək dedi.

– Özünüzü ələ alın. Pəncərəyə baxın. Budur bizim London, yerə yığılıb, səmaya baxır. Lap gülməlidir. Görəsən, saat neçədir?

– Öp məni. Elə indi öp.

– Pillələrlə yuxarı, – Mark mızıldanırdı. – Pillələrlə aşağı. Pillələrlə yuxarı. Sevgilimin yataq otağına. Mənim qvardiyaçılarıam haradadır?

– Kəs səsini!

– Kim dedi bunu?

– Kəs səsini, – Eleyin Donun əlinə söykənərək dedi. – Sən sərxoş və darıxdırıcısan.

– Sağ ol səni.

Mənə münasibətdə necə belə pisniyyət olmaq olar?

– Məsələ burasındadır ki, – Pit dedi, – qadın elə qadındır. Və heç bir halda bunu unutmaq olmaz.

– Yox, heç bir halda, qətiyyən olmaz.

– Səhvlər, səhvlər. Tanımamazlıq. Ən dəhşətli təhqir budur. Buna görə özünü istənilən qədər məhkəmə edə, cəzalandıra bilərsən. Sizə bir şey də deyim. Görünür, mənim yerimdə möhkəm dayanmaq üçün bir ayağa da ehtiyacım var.

– Mən axı qadınam, – Brenda dedi.

– Siz? Niyə belə deyirsiniz?

– Yəni elə bilirsən ki, bakirəyəm?

– Qulaq as, yaxşısı budur, ayaqlarının altına bax, – Pit dedi. – Əgər yığılsam, hamımız yerə dəyəcəyik.

– Bu qədər içmək lazım deyildi.

– Ləyaqət! Ləyaqət! – Mark ona tərəf əylərək dedi.

– Sən ya otur, ya da dur.

– Ləyaqət heç vaxt həddindən ziyadə olmur, – Mark onların ətrafına qəliz bir trayektoriya ilə dolanıb dedi.

Ah, körpə, körpə, gonbul ayaqlarını yığışdır məndən. Bəlkə, sənin xoşuna gəlir bu, amma mənim lap canımı aldın ayaqlarınla.

– Bura gir, – Sonya dedi.

– Nə?

– Bura.

– Bura?

– Burada qəhvə də var.

– Bura ki mətbəxdir, – Mark dedi.

– İç.

– Çox açıqdır. Kim dəmləyib onu?

– Bir qurtum al.

Qapı açıldı və kişiylə bir qız mətbəxə soxuldular.

– Zibil vedrəsi haradadır?

Onlar zibil vedrəsini götürüb çevirdilər və içindəkilərin hamısını döşəməyə tökdülər. Sonra kişi vedrəni ağzıaşağı çevirib dizlərinin arasında sıxdı və taytıya-taytıya qapıya sarı getdi, qız isə onu qabağına qatıb yüngül dümsükləməklə holdan keçirərək oyun otağına qovdu. Kişi vedrənin altını afrikan tam-tamı kimi döyəcləyirdi. Mark yumurta, kartof qabıqlarının, bekon dərisinin üstündə sürüşərək Sonyaya yanaşdı və onu öpdü.

– Sən mənimlə məhəbbət oyunlarına başlamamışdan əvvəl, – o dedi, – gərək qarda iz qoymadan sürüşmək öyrənəsən.

– İç.

– Bu, bir türk məsəlidir.

– Ehey, oğlanlar, dövrə vurun hamınız!

Eleyin stulun üstünə sıçrayaraq ətəkliliyini belinə kimi çırmadı.

– Necə söz vermişdimsə, elə də eləyəcəyəm!

O, musiqi sədaları altında şəhvətli iniltilərlə qıvrılmağa başladı, corablarının rezini tarım çəkildi. Üstündə durduğu stulun ətrafında heyranlıqdan ulayan bir dəstə toplaşmışdı; otaq yarıqaranlığa qərq olmuşdu, yalnız divardakı iki barının işığı gəlirdi və onların nuru ətəkliyin altına baxan başların üstündən sürüşüb keçərək, sanki, qızın ayaqlarına yapışırdı.

– Məxsusi olaraq sizin üçün balet, – qız elan elədi.

– Bu rakursdan bəyənirsən onu?

– Gedək buradan, – Pit dedi.

– Yox bir!

Əməklik havaya uçub bir kənara düşdü.

– Aaaaaaaaah!

Markın gözlərində, sanki, şimşək parladı, o kor olmamaqçun gözlərini yummağa zorla macal tapdı. Eleyndən düşdü. Köynəyinin düymələrini dənə– dənə açaraq branın altında dayandı.

– Bu, mənim məclisimdir.

– Xoşun gəlir ondan? Onu istəyirsən? – Sonya soruşdu.

– Tut, yapış!

Lifçik qaranlığa uçdu.

– Tez ol, balaca, tez məni böyük bürünc çarpayına uzat.

O, divarın dibində, kölgə ilə işıqın sərhədində təkcə rəqs edirdi. Hırıltılar və həvəsləndirici qışqırıqlar sakitləşdi. Döşəmə musiqinin ahəngi altında tərpənirdi. Qız öz döşlərini sıgallayırdı. Sonra arxasını çevirdi və əlləri aşağı, yançaqlarına, dalına sarı sürüşdü. Hansısa kişi fiquru kölgələrin içindən sıçrayaraq ona dəydi. Yıxıldılar. Səndirləyən addımlarla barın yanından keçən Mark yerdəki bədəni tapdaladı. Sonyadan bərk-bərk yapışdı. Onlar oturdular. Divan şikayətli bir inilti qopardı.

«Mənə donuz budu və bir şüşə cin ver, öldür məni, çünki günahkaram. Öldür məni, çünki cin içib keflənmişəm».

Otaq alqışlar və heyranlıq bildirən nidalarla doldu. İşıq həvəssiz-həvəssiz insan bədənlərinin üstünə axırdı.

– A-a-ay! – Eleyndən qışqırdı, – mən ölürəm. A-a-a-ah, – Mark dedi, – Tanrı bilir düzünü.

Bakster divarı döyəcləyir, o da ahəngə uyğun tərpənirdi. «Öldür məni, öldür məni, öldür məni, öldür, sən mənim küncümə girdin, iniltilərin parçalayır məni, beynimdə çırpınır, bilirəm ki, sən bilirsən – hər kişinin arvadı mənim barəmdə düşünür, niyə mən belə... ayaqlarını məndən bəsdir mənə gördüm onu – öz körpəmi donuz budu ver mənə, ölənə kimi təpələşdir məni».

– Aradan çıxmaq vaxtıdır.

Mark hərəkətlərindən yayınaraq cəld otaqdan keçdi və Sonya ilə birlikdə qırmızı qonaq otağına soxuldular.

– Bura.

O, qapının dəstəyini özünə sarı çəkdi və içəridən kilidlədilər.

– Burada.

Çarpayı onun ağırlığı altında əyildi. Qızı özünə tərəf çəkdi.

– Ey? Lənət şeytana.

Pit və Mark oturub başlarını simmetrik əyərək bir-birinə baxdılar.

– Hə, – Mark dedi.

– Hə.

– İşlər necədir?

– Şikayətə əsas yoxdur.

– Bu qarışıqlıqda, deyəsən, nəşə bir az artıq içdim.

– Demə daha.

– Məncə bu, effektiv ideya deyil.

Sonya əlini oğlanın əlindən çıxararaq qapıya tərəf getdi.

– Məni də gözlə, – Brenda dedi.

Qapı cırıldadı, arasındakı qaranlıqdan solğun başlar göründü, qırmızı işıq parlayaraq zülməti qorxudub söndü.

– Sənin demokratiya işinə töhfən bu imiş?

– Mənim bayrağım endi, – Pit dedi. – Sən özün necəsən?

– Mən də artıq bitdim, daha döyüşçü deyiləm.

– Yaxşı, aradan çıxmaq vaxtı deyil?

– Hə, gəl sürüşək.

XXII fəsil

Baxın. Ay və qara yarpaqlar. Mən günəşin iyini duyuram. Günəşli gün bitib. Mənim aram-aram ölən ölümüm, mənim ölümcül ölən tənbəlliyim necə bərk tutub yaxamdan, necə uzun çəkir. Budur, centlmenlər, görün bütün bunlar necə baş verir. Mən qadın monastırındayam. O, məni bura sürgün eləyə bildi. O, nədən belə qorxur və nəyə ümid edirdi? O, demək olar ki, bütün düşüncələrini həyata keçirə bildi. Kim? Mühüm deyil. Bu, tamam başqa əhvalatdır və deməliyəm ki, bizim cansıxıcı, dəhşətli sirlərlə dolu nağılımıza qətiyyən dəxli olmayan bir əhvalat... Şəhərkənarı qatar sizi bura gətirə bilər. Eyhamı başa düşdün? Biabırçılığa bax. Mən yarasayam. Bu qədər içməklə bahəm, onun üçün azadlıq da yox idi. Hər şey elə beləcə də alındı. Bununla məşğul olmaq gərəkdir. Hamısını bir yerə yığıb yaxşı-yaxşı silmək, lazımi görkəmə gətirmək lazımdır. Mən bicliklə yaşayırdım, bundan sonra da

bicliklə yaşayacağam. Yeni düzən. İşıqlar. Ətraf zülmətdir. Zülmət mənim göz qapaqlarımdadır. Mən koram.

Və indi – siz gələndə, əgər vaxt tapmısınızsa, daha bunun heç birisi olmayacaq. Sizinlə keçirdiyim illər mənim canıma üşütmə salır. Siz mənim yanıma, bu bağçaya gəldiniz. Sizə dedim ki, mənə soyuqdur. Siz eşitdiniz nə dedim?! Mən yarasaşam. Mən yarasa olmaq istəmirəm. Mən sizi tərk etməliyəm.

XXIII fəsil

– Şekspir! – Pit pivə parçını gurultuyla masanın üstünə çıxıb ucadan dedi. – Kim idi axı bu Şekspir? Adicə bir dramaturgiya muzduru. Ət dükanı sahibinin şəhətli gözləri olan oğlu. Amma yox, o axırda istədiyinə çatdı ki. Bilirsiniz, bu pivəni içəndə kimə oxşayırsınız? Anasının əmcəklərindən çoxqa kimi yapışan delfin balalarına.

– Elədir ki var, – Mark dedi. – Bütün bu insanlar ona ad və nömrə vermək istəyəndə yanılırlar. Hamısı elə qərara gəlir ki, artıq onun paltarlarını dəyişmək vaxtıdır. Amma bir şeyi başa düşürlər: o bir dəfə və həmişəlik geyinib, istənilən hava üçün geyinib və onlar kimisini lap uzaqdan duyur. Onlar belə hesab edirlər ki, Şekspirə gəlirdən müəyyən faiz təklif etsələr, işin gedişini onların xeyrinə dəyişmək üçün bəlli səylər göstərəcək. Ümid edirlər ki, o ortaya dəlillər qoyub cinayətin iştirakçılarını ifşa, onları isə müdafiə edəcək. Bunun hamısı boş-boş şeylərdir. O xoşagəlməz vəziyyətdən can qurtarmaq üçün heç vaxt heç kəsə kömək etməyib, özü də öz dərdlərindən heç yana qaçmayıb.

– Düz deyirsən.

– O axı həkim, iynə-saplı cərrah deyil ki, – Mark dedi, – yaralının yanına gələndə, nə etmək istədiyini görəsən – yaranı tikmək, ya da bəyəndiyi kimi kəsib-doğramaq.

– Sənin dediyindən nəticə çıxarsaq, deməli, onu yüksək mənəviyyatlı şair adlandırmaq olmaz.

– Yüksək mənəviyyatlı şair? Əgər onun öz pyeslərində eyni mənəvi dəyərləri təkrar-təkrar çeynəmədiyini, aşkar müsbət qəhrəmanları aşkar mənfilərlə qarşılaşdırmadığını nəzərdə tutursansa, səninlə tam şərikəm: Onda yüksək mənəviyyatlı şairlikdən əsər-əlamət yoxdur. Əgər bu məsələdə səninlə razılaşıqsa, onda küll halda götürəndə, elə bunu demək istəyirdim. Gəl içək və birini də sifariş eləyək ki, mənəvi dayaq, xüsusilə də normalar məsələsinə birdəfəlik nöqtə qoya bilək. Yeri gəlmişkən, sən mənəviyyat deyəndə nəyi başa düşürsən?

– Belə deyim də, – Pit dilləndi. – Mən bu sual üzərində çox düşünmüşəm və bax gör nə nəticəyə

gəlmişəm. Məncə, mənəviyyat, bizim istifadə etməyə adətərkə olduğumuz mənada o deməkdir ki, yanında olanlara yaxşılıq etmək lazımdır. Bu, bəlli bir məsuliyyətdir və biz onu hər birimizin cəmiyyət üzvü olduğunu dərk edərək və hamımızın bir-birimizdən asılı olduğumuzu anlayaraq boynumuza çəkirik. Lakin bu tezi bəzi istisnalarla yalnız müəyyən şəraitdə, müəyyən yerdə cərəyan edən ayrıca vəziyyət üçün keçərli, ədalətli saymaq olar. O, cəmiyyətin intellektual kəsiminin bizə sınıdığı, istənilən mənəvi normalara uyğunlaşmaqla sıx əlaqədar olan xeyir və şər in həqiqi və geniş dərkinə heç bir vəchlə yaxınlaşdırmır. Ümidvaram ki, mənim nəyi nəzərdə tutduğumu başa düşürsən.

– Nəyi nəzərdə tutursan ki?

– Necə deyim sənə, mən başa düşmürəm, ayrıca götürülmüş hərəkət və fəaliyyətin xeyir, yoxsa şər olduğunu necə təyin etmək mümkündür. Xeyir şüurun məhsuldar vəziyyətidir, əgər istəyirsənsə, onu ictimai ləyaqət də adlandıra bilərsən. Lakin o şey ki bəlli bir şəraitdə şüurun məhsuldar vəziyyəti hesab olunur, başqa şəraitdə steril və qeyri-məhsuldar da sayıla bilər. Gördüyün kimi, biz xeyir və şəri vəziyyətdən asılı olaraq müəyyənləşdiririk. Elə kimyəvi maddələr tək, onlar da öz-özlüyündə nə sərbəst, nə statikdirlər.

– Qabları bura ver, – Mark dedi.

O, barın yanına getdi və iki parçə əla acı pivə ilə geri döndü.

– Sənin sağlığına.

– Gəl Hamleti bir kənara qoyaq. Bu, tamamilə başqa məsələdir. Amma bütün qalanları – Otello, Maqbet, Lir – elə şəxsiyyətlərdir ki, onların ləyaqəti bolluqdan günah və çatışmazlıqlara çevrilir. Bilərsən də nədən danışırım, hə? Otello məhəbbətinin izafiliyindən qısqanır. Amma gəl ona bir az da diqqətlə nəzər salaq. O yalnız o vaxta kimi sevirdi ki, hisslərini bürüzə vermək və yaxud etiraf etmək zəruriyyəti sıxıb yolundan sapdırmasın. Lirin həddindən ziyadə qəlbigenişliyinin bütün ölkəyə necə böyük sarsıntılar gətirdiyini özün də bilərsən. Maqbet isə ona görə bəlaya düşdü ki, öz arvadı haqqında həddindən çox xəyalə daldı. Bir sözlə, başlarına gələn xoşagəlməz hadisələrdə, əslində, onların özü günahkardır: təklif olunan bəlli sərhədləri, çərçivələri tanımaq istəmədilər. Hissiyatları onlara üstün gəlir, şüurlu hərəkət etmək imkanlarından, qabiliyyətlərindən qat-qat güclü olurdu. Bir sözlə, onlar öz imkanlarıyla qətiyyətlə ayaqlaşmırdılar. Hərəkət zamanı yetişəndə, özü də hissiyyatlarının çağırışına cavab kimi yox, məsləklərinə uyğun hərəkət zamanı gələndə, bir də görürdülər ki, əslində, heç bu məsləkin özü də yox imiş. Onların əməllərini ədalətin ümumi, universal şkalasıyla ölçəndə görürsən ki, özlərini heç də yaxşı göstərmədilər. Amma eyni zamanda, onlar öz düşüncələrində haqlıydılar. Bizim adət etdiyimiz, hallarına acıyaraq onlara haqq qazandırdığımız koordinatlar sistemində haqlıydılar. Lakin onlara bəslədiyimiz bu münasibəti də yüksək mənəviyyətli münasibət adlandırmaq olmaz.

– Sən bilən, biz ən çox nəyə acıyıırıq?

– Qəhrəmanların halına o an acıyırdı ki, törətdikləri hərəkətlərin məsuliyyət yükünü çəkmək onların üzərlərinə düşür. Hərəkət etmək zərurətinin özü onların bütün məziyyətlərini heçə endirir. Mənəviyyat və məzmun hara yox olur görəsən? Lir, Maqbet və Otello bu və ya başqa səviyyədə öz törətdiklərinə görə cavab verməli olurlar və bu şəraitdə özlərini ləyaqətli aparmaları qətiyyənlə alınır. Lirlə Maqbet isə heç buna cəhd də göstərmirlər.

Tütün tüstüsündə kassanın altındakı pul yeşiyindən metal cingiltisi gəlirdi.

– Onların hamısı özlərinin çıxardıqları səbəblə nəticə arasındakı qarşılıqlı əlaqə sisteminin işə düşərək necə güzəştəz fəaliyyət göstərməsini çarəsiz vəziyyətdə müşahidə edirlər. Onlar bu sistemdən ona görə kənarda qalıblar ki, yaşadıkları cəmiyyətin üzvü ola bilməyiblər. Başqaları barədə düşünməyiblər. Başqa adamlar barədə bütün düşüncə və narahatlıqlar, əslində, səthi, qeyri-real narahatlıqdır. Şəxsi keyfiyyətlərin unikal toplusu onlara, əgər istəyirsənsə, başqalarının taleyinə sərəncamçılıq imkanı verir. Ən azından onlara belə gəlir. Bir dəqiqə dayan görüm. Məsələnin mahiyyəti ondadır ki, biz ətrafdakı dünyanı elə yaşadığımız ana aid olan əhəmiyyətli şəraitlər toplusundan çıxış edərək araşdırırıq; bu personajlar isə elə hesab edirlər ki, onların şəxsi həyəcanlarını əhəmiyyətli saymayan, onlara məhəl qoymayan mənəvi kodeks qarşısında heç bir məsuliyyət daşıyırlar. Bu oğlanlar onun pazına keçirlər ki, istəsələr də, istəməsələr də, özlərinin də tərkib hissəsi olduqları bir mexanizmi güc bahasına üstələmək fikrindədirlər. Həmin bu mexanizm isə elə mənəviyyatın özüdür, daha doğrusu, çoxluğun qəbul etdiyi standartlardır. Mənə elə gəlir ki, Şekspir insana da, elə bu mexanizmin özünə də haqq qazandırır.

– Əgər belədirsə, onda biz nəyə görə onu mənəviyyatlı şair adlandırmalıyıq? – Mark soruşdu. – Mən nəzərdə tuturam ki... Sən bir bax, gör o nə edir. Bax, gör özünü necə aparır. O əfkəri-ümum tərəfindən qəbul olunan ünsiyyət vasitələrinin verdiyi nicat kəməmindən heç vaxt istifadə etmir və hələ bu azmış kimi, nə sənin üçün, nə oxucu üçün, nə də heç olmasa, qəhrəmanlarının simasında özü üçün məqbul ola biləcək bir xilaskar ideya-filan da təklif eləmir.

– Bununla razıyam.

– Belə olan halda – onun necə hərəkət etməli, qəhrəmanlarını hansı səmtə yönəltməli olduğunu bilmədiyini açıq-aşkar gördüyümüz halda biz hər hansı mənəvi normaları ona necə tətbiq edə bilərik axı? Öz problemi məgər ona azlıq edir? Gör nələrlə rastlaşır?! Dizinə kimi bataqlığa girəndən sonra dala qayıtmağa məcbur olur, yolundan sapır, özündən qaçıb qurtarmaq istəyir, öz mülahizələrini, öz düşüncələrini həndəsi qurğulara yönəldir, dalanlara dirənir, öz şirəsində bişir və nəticədə həmişə uğursuz olur: əgər özünə necə və nədən yazdığını, düşünüb tapdığın süjetin səni hara aparıb çıxaracağını bilmirsənsə, axı necə yazasan? Amma süjetinin sapı heç vaxt qırılmaz, bax bu məsələdə, qoca, onu, həqiqətən də, qiymətləndirmək lazımdır. Hər şey bir-birinə səliqəylə bağlanıb, nə əyri, nataraz bir hissə

görərsən, nə də yanlış bir tikiş. O, öz işini bilir və gözəl başa düşür ki, nəsihət vermək dalınca düşsə, onun da pyesi digər dramaturqların uğursuz əsərləriylə bir sırada duracaq.

– Şekspirdə ən əsas odur ki, – Pit yumruğunu masaya çırparaq dilləndi, – o, insanla ideyanı müqayisə etməyə cəhd göstərmir və ən əsası isə heç vaxt «necə davranmalı» mövzusunda hazır məsləhətlər vermir.

– O, ehtiyatlı oğlan idi, nəhaq yerə risk etmirdi.

– Amma əvəzində özünəməxsus bir tərzdə düzgün adam idi. Mən xeyir və şərini onun üçün abstraksiya olduğunu söyləyən hər kəsi rədd edərdim. O belə axmaq bir ideyanı bizə sırımağa cəhd də göstərməyib. O, səmimi etiraf edirdi ki, əgər bizi də onun qəhrəmanlarının qismətinə düşən şəraitə daxil etsələr, çox güman ki, adət etdiyimiz mənəviyyat normaları böyük dəyişikliklərə məruz qalacaq, bəlkə də, tam sıradan çıxacaq. Əgər bunu şərik kimi qəbul etsək, onda Şekspiri inamla immoral şair adlandırıla bilərik. Digər tərəfdən, nəzərə alsaq ki, hər hansı təcrübə mənəviyyat barədə şəxsi təsəvvürləri də neytrallaşdırır, hər halda, söykəndiyimiz hansısa standartları baş verənlərin qiymətləndirilməsində əsas meyar kimi qəbul etməliyik. Əgər hesablama nöqtəsi mövcud deyilsə, təcrübənin də faydası olmayacaq və o heç bir iz qoymadan yoxa çıxacaq.

– Nə olsun ki?

– O olsun ki, biz indi anlayışların yerdəyişməsiylə qarşılaşırıq. Ümumun qəbul etdiyi, necə deyərlər, bağça-park mənəviyyatından, insanların birgə yaşamağa meylindən asılı hala salınmış ictimai-dini razılaşmanın yerinə çox sadə bir vəziyyətə düşürük və bu vəziyyətdə insan qeyri-iradi mülahizələrin, qəbul olunan qərarların subyektinə çevrilir, çünki seçim azadlığına malik olan fərd nəticədə öz əməllərinə görə cavab verməyə məcburdur. Əgər ona bu nöqtəyi-nəzərdən yanaşsaq aydın olar ki, o kifayət qədər mənəviyyatlı şairdir.

– Aha. İndi biz nə nəticəyə gəldik?

– Yenə başlanğıc nöqtəsinə qayıtdıq.

– Yəni hara?

– O nöqtəyə qayıtdıq ki, hər şeydə içki günahkardır, – Pit dedi. – Ayıq olsaydım, sənə çox asanlıqla izah edərdim hər şeyi. Amma bu vəziyyətdə fikirlər otərəf-butərəfə qaçır, ucunu ucuna calamaq olmur. Mənim bu cür şeylərdən mədəm qıcqırır.

– Bəs nə edək?

– Gərək bir də təkrar eləyək.

Pit baxışlarını ağzına kimi dolu pivəxananın köhnə, qaralmış ağac parçalarıyla bəzənmiş, güzgülər asılmış divarlarında gəzdirdi. O, qırmızı şərflı qızın başı üstündən güzgüdə öz üzünü gördü, amma baxış trayektoriyasının üstündəki tənbəki tüstüsü və sayrışan siluətlərin ucbatından özünü o

qədər də aydın seçə bilmədi. Güzgüdəki əksinə biganə nəzərlərlə baxaraq əlini kibrit və siqaret qutusunun dalınca uzatdı, siqaretin birini yandırdı.

– Yaxşı, – Mark pivə parçalarını masanın üstünə qoyaraq dedi, – görünür, pivəxanada artıq hamı bilir ki, bu gün burada məxsusi bir qonaq peyda ola bilər.

– Hə, – Pit dedi, – Ölüm Mələyi artıq damın üstündən uçdu.

– Maraqlıdır, görəsən, ona kafenin hesabına vurmaq üçün bir şey süzüblər, ya yox? Sənin sağlığına.

– Bilirsən nə var, Mark? Sənin sağlığına. Deyimmi sənin problemlərinin mahiyyəti nədədir?

– Nədədir?

– Yaşaya-yaşaya mifə çevrilmək istəyirsən.

– Məni sən mifləşdirirsən.

– İstəyirsən, bununla necə mübarizə aparmaq lazım olduğunu deyim?

– Ümidvaram bu məsləhətin üçün pul almazsan?

– Qulaq as. Mən yol və həqiqətəm. Mən dirilmə və həyatam.

– Buna həvəslə inanıram.

– Bu İncildəndir, – Pit dedi. – Anadan olanda məni artıq gözləyirdilər, evimizin kəndində əllərində işə düzəlmək üçün doldurulmuş ərizələri olan adamlar durmuşdu. Dedim ki, iki şərtlə razılaşacağam.

– Maraqlıdır, hansı şərtlər idi?

– Əvvəla, mənə tam hərəkət azadlığı lazımdır. O cümlədən, təbii ki, sərbəst qrafik – mən hesabatlarımı özümə uyğun zamanda göndərəcəyəm.

– Bəs onlar nə dedilər?

– Birbaşa cavab verən olmadı. Amma o vaxtdan bəri qarabaqara dalımca gəzib hər sözümü yazırlar.

– Əşşi, bu qurmadır, – Mark dedi. – Bəs ikinci şərtin nəydi?

– Mən başı yaxşı işləyən İudanı özümə ortağ istəyirdim.

– Bəs sonra?

– Nə sonra? Bir dəfə normal satqın tapmadım ki, tələbnamənin tələblərinə uyğun gəlsin; şərt kəsildəndən, hər şey deyiləndən, ediləndən sonra, onlar müqavilənin şərtlərini yerinə yetirməkdən imtina edirlər.

– Bəs hər şey deyiləndən və ediləndən sonra nə baş verdi?

– Son söz Tanrının oldu.

– Nədir, o, sözünü sənə dedi? Qulaqlarıma inanmıram.

– Tanrı! – Pit dedi. – Qulaq as! O bütün bələlərinə özü günahkardır – gərək çiyinlərinin üstündə baş gəzdirəsən. Lakin o başa düşə bilmirsə ki, yeganə pənahı mənəm və yalnız mən onu düşdüyü zibildən çıxara bilərəm, onda dərdə şərik olmaqdan başqa çarə qalmır. Stəkanı ver bura.

O, bara yaxınlaşdı. Markın yad çiyinlərin və başların üstündən güzgüyə baxmaq növbəsi çatdı. Diqqətlə nəzər salıb sifətindəki qaşqabaqlı ifadəni qovmaq qərarına gəldi, bunun üçün əlləriylə alnındakı qırıqları hamarlamağa çalışdı.

– Dirsəklərini yığışdır.

– Hə, necə oldu, bu vəzifəni tutmağınla əlaqədar sənə hörmət yağırdılar? – Mark soruşdu.

– Vəzifə?

– Tanrının yavəri. Ey, dayan, deməli, onda sən elə Müqəddəs Ruhsan da.

– Əşşi, yeri get işinə, – Pit əyləşərək dedi. – Yox, həqiqətən, bilmək istəyirsənsə, bütün bu məsələlərlə artıq qurtarmışam. Bir az məzələndik, bəsdir. Yaxşısı budur, eşit. Əvvəllər elə bilirdim ki, dahiyəm. Amma sən demə, yox. Mən ortabab adam imişəm. Bütün sirr də bundadır. Lakin qəlbimin dərinliklərində, dostum, irəli addımlamağa hazıram. Mənim yerim orada, yuxarıdadır. Özümü əhəmiyyətsiz bir toz dənəciyi kimi hiss etmək istəmirəm. Belə olanda qiymətim aşağı düşür. Amma mən bir insan kimi, özümdən imtina etməyə hazıram. Məsələ bundadır: elə yaşamaq istəyirəm ki, həyatın zirvəsinə ucala bilim. Hə. Bir də, söz elə olurdu ki, özüm barədə çox qərəzsiz danışardım, hərdən lap dilimdən kobud sözlər də çıxırdı. Onları geri götürmək fikrində deyiləm. Amma həqiqət bax, bundadır. Hər bir şəxsə pis cəhətlərdən başqa yaxşı şeylər də az deyil və sənə bütün çatışmazlıqların əhəmiyyətli üstünlüklərini qətiyyənlə kiçildə bilməz.

– Məndə heç bir çatışmazlıq yoxdur, – Mark dedi. – Mən yüksək keyfiyyət və gözəl xasiyyətlərdən ibarətam. Mənə mənəvi yarlıqlar asmaq fikrinə düşmə. Mənim çatışmazlığım yoxdur.

– Bəh-bəh. Təkcə bu bəyanatla məndən yaxanı qurtara bilməzsən, çünki bütün çatışmazlıqların sənə həyasız sifətini qalın bir təbəqəylə örtür. Bax, yaxşısı budur, üzünü yumağa cəhd elə. Amma mənə bir şey düşündürür ki, sənə kimi oğlan tamam sifətsiz nə edəcək?

– Heç olmasa, sümüklərimi qırma, – Mark dedi və bara tərəf getdi, iki stəkan ikiqat viski ilə geri qayıtdı.

– Vay sənə, pis deyil.

– Heç bir etiraz qəbul olunmur, – Mark dedi.

– Yaxşı, onda kimin sağlığına içək?

– Mən Virciniyanın sağlığına təklif edirəm.

– Olar.

– Bəs sağlıq necə olacaq?

- Ciddi və asketik, – Pit dedi. – Sadəlik ən böyük məziyyətdir.
- Belə de. Bəs bu sağlıqda sözlərin düzümlü necə olacaq?
- Virciniyanın şərəfinə.
- Nümunəvi sağlıqdır, lap dərsləyə girəsidir.
- Heç bilmirəm, bu barədə sən nə düşünürsən?
- Nə düşünürəm?
- Dəqiqləşdirmələr olacaq?
- Yox, mənim xoşuma gəlir.
- Lap əla.

Onlar stəkanlarını qaldırdılar.

- Məncə, düzgün sağlıqdır, necə bilirsən?
- Lap dərsləklərə yazılasıdır, – Mark dedi.
- Haqlısan.
- Gərək hərdənbir Lenin də sağlığına içək.
- Onun şərəfinə pivə də gedər, – Pit dedi.
- Əlbəttə.
- Amma əvvəlcə viskimizi bitirək.
- Oldu.
- Okey.
- Dayan bir, – Mark dedi. – Toqquşduracaq?
- Yox. Bu, minimalizm prinsiplərindən imtina etmək olardı.
- Hə, düz deyirsən.
- Hazırsan?
- Hə.

Onlar stəkanlarını qaldırdılar.

- Virciniyanın şərəfinə.
- Virciniyanın şərəfinə.
- Əla viskidir, – Pit dedi.
- İndi isə Lenin sağlığına vuraq.
- Hə.
- Amma elə-belə... «Lenin sağlığına» demək olmaz axı.
- Razıyam, sağlığı təkrarlamağa dəyməz.
- Tapdım, – Pit dedi.

– Nə?

– Vaynblattın şərəfinə.

– Əla.

Onlar parçalarını qaldırdılar.

– Vaynblattın şərəfinə.

– Vaynblattın şərəfinə.

– Maraqlıdır, indi görəsən, orada necədir, – Mark soruşdu.

– Çox güman ki, Zəfər Tağının altında oturub, fleytasını üfürür.

– Qulaq as, başa düşürsən ki, haradasan?

– Haradayam ki?

– Londonun mərkəzində – sözün hərfi mənasında. Mədəniyyətin beşiyində.

– Artıq içimdə ona qarşı heç bir hissiyyat qalmayıb. Özümü yalandan belə göstərirəm.

– İndi mənim qulaqlarımdan da pivə axacaq.

– Gör sənə nə deyirəm, – Pit dilləndi. – Fəza – qavrayışdır. Zaman isə formal şərtədən başqa bir şey deyil.

– Pit, – Mark dedi, – mən səhər oyananda üstümə hər tərəfdən o qədər tartan-partan tökülür ki... Bunu lap açıq etiraf edə bilərəm.

– Yəqin, ona görə də nə sual versən, «yox» cavabını qətiyyənlə qəbul etməsən.

– «Yox» – cavab deyil, çünki cavab həmişə «hə»dir. «Yox» – yox deyil. «Yox» – heç nədir, sən heç nə olanda isə sual da olmur. «Yox» keyfiyyətində «yox», əslində, «hə»dir, bu, dəqiq belədir. Əgər belə olmasaydı, sən doğulanda yanına heç kim gəlməzdi və bütün «yox»lar heç gərək də olmazdı.

– Yox, yox, elə deyil, inkarı inkar İlahiylə bəhsə girməkdir, – Pit dedi. – Bu, onun çox böyük səhvi idi.

– O məhz ilişəsi yerdə ilişib.

– Bu ilişikdə ilişməliydə, – Pit dedi.

O, parçaları götürüb qalxdı, bardan yenə iki pinta³ pivə ilə qayıtdı.

– Bilirsən, Mark, axı sən haqlısan. Bu məsələdə o ilişməliydə.

– Biz artıq on səkkizinci yuvaya çatmışıq?

– Hə, gölün lap kənarındayıq, təkcə suya tullanmaq qalır.

– Qulaq as, – Mark dedi, – mənim gələn ilə abunəmi ləğv elətdir, danışdıq? Abunədən imtina edirəm.

³ *Пинта* – Инэилтяря вѣ АБШ-да 0,56 метрѣ бѣрабѣр майе вѣ дѣнявѣр маддѣляр цчцн юлчц ващиди

– Orada – barın yanında bir şair vardı, – Pit dedi.

– O sənə nə dedi?

– Soruşdu ki, kim olduğunu bilirəmmi.

– Sən nə dedin?

– Dedim ki, ona oxşamırsan.

– Afərin, başın işləyir.

– Ravvin sevgilisiylə yataqda uzanıb, – Pit dedi, – bu yerdə mənzilin sahibəsi qapını döyür. O yerindən dik atılır, cumur çarpayının altına, şlyapası isə çarpayıda uzanmış qadının ayaqlarının arasında qalır. Ev sahibəsi içəri girir. «Vay! Bu nə işdir, ya Rəbbim! – deyə qadın çıxır. – Sənin o yerin bizim ravvini tamam sovurub ki içinə!»

Hər ikisi gülməkdən masanın üstünə sərildi.

– Səndə yəhudi ləhcəsi qiyamət alınır. – Mark dedi. – Kimdir burada yəhudi, sən, yoxsa sən?

– Adətə bağlıdır, – Pit dedi. – Fikir vermişən ki, bu pivəxanada çox gözəl qadınlar toplaşır?

– Əlbəttə. Bəs Virciniya haradadır?

– Evdə.

– Evdə, yəni harada?

– Öz evində.

– Belə de.

– Hə, məsələ bundadır. Mən, deyəsən, ayılmağa başlayıram.

– Ayılmağa? Görünür, sən məndən yaxşı görməyə başlamısan.

– Mən məsələnin mahiyyətinə üst-üstə qalaqlanmış yalançı mülahizələr içindən keçərək gəlirəm, qoca.

– Amma məndən soruşma ki, – Mark dedi, – bu mahiyyət nədən ibarətdir. Əslində, bunu heç kəs anlamır...

– Sakitləş, sənsiz də baş çıxararam.

– Yox, bunu heç kəs başa düşmür və heç kəs sənə bu barədə bir söz deyə bilməyəcək.

– Ay dedin ha.

– Hə dəqiqi budur, – Mark dedi. – Bəs camaat niyə dağılır?

– Yəqin, bağlanır.

– Düzünü deyək ki, heç vaxtı deyildi. Doğrudan onlar bizi buradan çıxaracaqlar? Bax, deyəndə ki, getmək vaxtıdır, məni ehkamçılıqda ittiham edirlər.

– Buranın sahibi, yəqin, heç bu sözləri tələffüz də eləyə bilməz.

– Sən «ehkam» sözü altında nəyi nəzərdə tutursan?

- Qalx görək.
- Qalxdım: bir, iki.
- Getdik.
- Addımla, marş.

Onlar Oksford-stritlə addımladılar və tində küçəni keçərək, Qreyp-stritə döndülər. Mark avtobus dayanacağıının tirinə söykənib durmuşdu.

- Bəs bizim balın kraliçası indi haradadır?
- Metroyla getdi, – Pit dedi.

Avtobusda Mark o dəqiqə yuxuya getdi. Öz dayanacaqlarına çatanda Pit onun düşməsinə kömək elədi. Küçənin, az qala, lap ortasında durmuşdular.

- Bərk tut, – Pit dedi.
- Mənim üzrlü səbəbim var!
- Qəbuldur. Açarın hanı?

Onlar dəhlizə yumbalandılar.

- Pit, – Mark dedi, – biz nəşə mühüm bir şeyin lap başlanğıcında bundan duyuyq düşürük.

Pit yataq otağının qapısını itələdi və işığı yandırdı. Birtəhər otağa girdilər.

- Çıxaraydın da bunları əynimdən.
- Qonçarovun «Oblomov»u.

Pit döşəməyə oturdu, Markın ayağını qaldırdı və çəkməsini birtəhər çıxardı.

- İvan İvanoviç, – Mark deklomasiya elədi, – özünü vurdu.
- Boynuma minnət qoy. Get yat!

Mark elə köynəkdəcə yorğanın altına girdi. Pit isə çarpayıda əyləşərək gözlərini ona zillədi.

- Pit!
- Hə.
- Şübhə yoxdur.
- Heç ola da bilməz, – Pit dedi.

XXIV fəsil

- Mən kabus gördüm.
- Nə gördün? – Mark ona sarı çöndü.

Onlar «Qu quşu» barında oturmuşdular, axşamçağı idi. Piştaxtanın o üzündə dondurmanı pəncərədən süfrə bəzəyənlərə ötürən ana ilə qızı italyanca danışdılar.

– Təsadüfən küçəni keçən o oğlan Len deyil ki?

– Gözlərimə inanmıram.

Len iki avtobusun və mebel maşınının arasından sivişib çıxdı, özünü səkiyə yetirib şüşə qapıdan içəri baxdı.

– Bu kimdir belə, ilk dəfədir görürəm, – Mark dedi.

O gülümsünərək masaya yaxınlaşdı.

– Milad bayramınız mübarək!

– Sən axı deyəsən, yeni torpaqları fəth etməyə gedirdin, – Pit dedi. – Paris necədir, səndən sonra ondan nəşə qaldımı?

– Mən Parisə getmişdim, – Len əyləşərək dedi. – İki gündür qayıtmışam.

– İki gün? – Mark dedi. – Bəs bu iki gündə nəylə məşğul idin?

– Güc yığırdım.

– Elə görkəmdəsən ki, elə bil, on iki kontingentin polisi birdən düşüb dalına, – Pit dedi. – Boynuna al görək, niyə aradan çıxmısan?

Len onlara baxdı.

– Burada işlər necədir?

– Əladır, – Mark dedi. – Sən niyə tez qayıtdın?

– Niyə qayıtdım? Ona görə ki, səbəb vardı. Sizə bu barədə danışmağa hazırlaşmıram. Ya da eybi yox. Danışaram.

– Hə, dillənməyəcəksən? – Pit dedi.

– Hər şey pendirin ucbatından oldu.

– Pendirin ucbatından?

– Hə, pendirin ucbatından. O murdar iyli kamamberə⁴ görə oldu. Bu, mütləq baş verəcəkdi, lap dəqiq deyirəm, lap birinci dəfə olmasa da, iyirmi səkkizinci dəfə mütləq baş verəcəkdi. Mənim qızdırmam azı beş yüz dərəcə qalxdı, həqiqi sözümdür. Üşütmədən tir-tir əsirdim, eyni zamanda da, gecə tualetdən çıxma bilmirdim. Fikirləşdim ki, taledən qaçmaq olmaz. Əgər qismət deyilsə, nə etmək olar? Bilirsiniz, bu nəyə bənzəyirdi? Zırpı bir adam topa zərbə ilişdirir, sən də onu tutmağa çalışırsan, top isə sənəin qucağına düşmək əvəzinə düz gözüne dəyir, bu vəziyyət də «qarnından dəyir» desəm, daha düzgün olar. Yox, artıq hər şey qaydasındadır. İndi gündə cəmi üç-cə dəfə tualetdə iclasım olur.

⁴ *Камамбер* – п е н д и р н ю в ц

Artıq bu prosesi nisbətən tənzimləyə bilirəm. Səhər-səhər bir dəfə əməllicə otururam, sonra da lanç ərəfəsində yüngülvari... bir dəfə də çaydan sonra, getdi düz axşama kimi; axşama kimi sərbəstəm. Nə istəsəm, eləyə bilirəm. Uşaqlar, görürəm mənə yaxşı başa düşürsünüz. Kamamberlə ünsiyyətin bütün qəlizliyi bundadır ki, o ölməzdir. Əslində, kamamber əsl həyatını siz onu yeyəndən sonra sürməyə başlayır. Ən azından həmin o konkret kamamberi dəqiq deyə bilərəm – mənə qismət olanı. Yanına getdiyim həmin o alman tanışım kamambersiz yaşaya bilmirdi, hətta yatağa da onunla girirdi. Onu da deyim ki, bu sahədə böyük mütəxəssisdir.

– Heç olmasa, onu büküb-eləyirdi? – deyə Mark soruşdu.

– Əlbəttə. Təbii ki, bükürdü. Amma, ümumiyyətlə, o bu pendirlə çox kobud, qəddar davranırdı. Onu elə dişləyirdi ki, bunu gərək görəsən e, dişlərini ona sancırdı, sonra da bütün diqqətini pendirin dadında cəmləşdirirdi. Gərginlikdən burnunun ucundan tər damcılayırdı, amma kamamberlə döyüşdən həmişə qalib çıxırdı. Mən heç o dostumun başqa nəşə yediğini görməmişəm, hərdən pomidor, ya da göbələk-zad götürürdü, vəssalam. Belə incə təfərrüatlara görə üzr istəyirəm, amma onun sidiyindən ən qoca Əhdi-Ətiq ravvininkindən də pis qoxu gəlirdi.

– Sən Parisdə bir həftədən artıq oldun, – Pit dedi. – Orada daha nə gördün?

– Yadımda deyil, – Len dedi. – Hər şey yaddaşımdan silindi, sovruldu. Elə Paris barədə düşünən kimi, həmin o andıra qalmış pendir düşür yadıma.

– Qulaq as, – Mark dedi. – Bəsdir özünü gicliyə qoydun. Orada nə baş verib? Niyə belə tez qayıtdın?

Len başını yelləyib gülümsündü.

– Yox, – dedi. – Pendir elədi hamısını, başqa heç nə. Pendir elədi.

XXV fəsil

O, qapını açdı.

– A-a.

– İstidir ora?

– Bura gəl, – Pit dedi.

Qız onun yanında divanın üstündə oturdu və oğlan başını onun dizləri üstə qoydu.

– Bu gün günorta bizim işdə kimsə unitaza zibil doldurmuşdu, – göz vuraraq dedi. –

Kanalizasiya da tutuldu. Məndən də bir az şübhələndilər. Amma səhv etmişdilər. Səhv izə düşmüşdülər.

Mən öz istəyimə tamam başqa yolla da nail ola bilərəm.

Qız əlini onun alnına çəkdi.

– Sən çox işləyirsən.

– Dünya belə qurulub da. İşləmək lazımdır.

O, ayaqlarını divanın qoltuğuna qoydu.

– Sən necəsən?

– Normal.

– Yolüstü kitabxanaya baş çəkdim, – dedi. – Bəlkə, düz bir saat kitab eşmişəm: itlər və atlar, antropologiya, psixologiya, poeziya topluları, daxili yanma mühərrikləri, matros-xilasedicinin dərslisi, hətta bir vervolfun – canavara çevrilən birisinin tarixçəsini də tapıb çıxardım. Yeri gəlmişkən, heç özünü vervolf kimi hiss etməmişən?

– Nə bilim?

– Sən təsadüfən yarasa-vampir deyilsən ki?

– Ona sən daha çox oxşayırsan.

– Mən? Əşşi, mən mədəni meşşanam.

Kölgələr otaq boyu uzandı.

– Len qayıdıb.

– Len? Nəsə gəlişi çox tez oldu.

– Yüz faiz nəyisə gizlədir. Ha çalışdıqsa, boynuna almadı, elə hey burcuxdu.

– Maraqlıdır, insanlar daim nəyisə gizlətməyə çalışırlar, sirli görkəm alırlar, – qız dedi.

– Düşünürsən ki, bunun səbəbi maraqlıdır, hə?

– Ən azından, qətiyyənlə aydın deyil ki, niyə belə eləməlisən.

– Mən də səbəbini bilmirəm.

– Bu axı hər şeyi yalnız dolaşdırır, – o dedi. – Şəxsən mən inanmıram...

– Nəyə?

– Ona ki, hamımız məhz belə yaşamalıyıq.

– Əlbəttə, heç kəs belə yaşamamalıdır.

– Mən də elə onu deyirəm də.

– Mənim ad günümə nə almaq istəyirsən?

– Hə, doğrudan ha. Sən özün nə istəyirsən?

– Kitab istəyirdim, – oğlan dedi. – Əla bir cildə kitab istəyirdim ki, bir az maariflənim. İçində uzun sözlər olmasın. Özü də iri hərflərlə yazılsın.

– Danışdıq.

– Qulaq as, ağılıma bir şey gəldi. Yəqin, hərdən mənim barəmdə düşünürsən, xəyala dalırsan, elədir?

– Özün bunu çox gözəl bilirsən.

– Bu işə son qoymaq lazımdır.

– Nəyə?

Qız yuxarıdan-aşağı onun üzünə baxdı, sonra isə pəncərəyə sarı çöndü.

– Pit.

– Hə?

– Səndən bir şey xahiş etmək istəyirəm.

– Nə?

– Mən dincəlməliyəm.

– Necə?

– Mənə dincəlmək lazımdır.

– Dincəlmək?

– Hə.

– Nəyi nəzərdə tutursan?

– Mən yaman əldən düşmüşəm.

Oğlan oturub üzünü ona çevirdi.

– Mənə sakitlik lazımdır. Mənə istirahət lazımdır.

O qalxdı.

– İstirahət?

– Hə.

– Sən nədən danışırısan?

Qız hərəkətsiz oturmuşdu.

– Nədən istirahət?

– Nədən?

– Hə, nədən?

– Bizdən.

Pit peysərini qaşdı.

– Niyə? Nə olub ki?

– Mən yorulmuşam.

– Doğrudan?

Oğlan pəncərəyə yaxınlaşıb küçəyə baxdı.

- Uzun çəkməz.
- Nə qədər?
- Nə bilim... iki həftə-zad.
- Axı mən səni həmişə incitmirəm. Həmişə gərgin olursan, elə deyil?
- Yox, gərgin olmuram.
- Onda bəs nə olub?
- Yorulmuşam.
- Sən bu iki həftəni nə etmək istəyirsən?
- Heç nə.
- Gözlərimin içinə bax.
- Niyə?
- İşığın əksinə oturmusan, üzünü görə bilmirəm. Mənə bax.
- Baxıram.
- Məni görürsən?
- Hə. Sən – pəncərənin fonunda açıq rəngli siluetsən.
- Əynində mənim paltarım var.
- Hə.
- Belə eləmək olmaz, lazım deyil.
- Nəyi nəzərdə tutursan?

Oğlan siqaret yandırır gülümsündü.

- Yaxşı, Cinni. Mən bunu öz kitabımıza qeyd edərdəm. Qara kitaba yox, qırmızısına.

Kibrit çöpü əzici qaranlıqda asta-asta sönürdü. O, alova baxırdı, sonra odun barmaqlarına lap yaxınlaşdığını görəndə iti hərəkətlə çöpü açıq pəncərədən çölə atdı. Küçə tamam qaranlıq idi.

– Elə düşünmək olar ki, biz haradasa eskimosların yanında, Uzaq Şimaldayıq, – o dedi. – Qaranlıqdır, göz-gözü görmür, indi kimin ovuna çıxmısansa, tut görüm, necə tutursan...

O çöndü. Qız ona baxırdı.

- Okey. Dincəlmək istəyirsən, dincəl. Sənə uğurlar.
- Çox sağ ol.
- İki həftə. Narahat olma. Qaniçən siçan kimi sən pəncərəyə qəfil soxulmayacağam. Mənim vampirlik mövsümüm hələ yetişməyib.

Qız yaxınlaşıb onunla yanaşı pəncərənin qarşısında durdu, oğlanın əlinə toxundu.

- Yox. Öpmə məni. İstəmirəm.

ÜÇÜNCÜ HİSSƏ

XXVI fəsil

- Nə dedin?
- Heç nə.
- Sən heç vaxt heç nə demirsən. Yox. Amma onsuz da, hər dəfə bu mövzuya qayıdırsan.
- Nəyə qayıdıram? – Mark dedi.
- Həmin söhbətə.
- Gecə saat dördüdür. Artıq yorulmuşam.
- Sən yorulanda nə edirsən, yatağa uzanırsan?
- Tamamilə doğrudur.
- Özün də daş kimi yatırsan.
- Əlbəttə.
- Bəs yuxudan duranda nə edirsən?
- Yeni günü qarşılayıram və harasa gedirəm.
- Bəs hara gedəcəyini qabaqcadan fikirləşirsən?
- Hara lazım oldu, ora da gedirəm.
- Mən sənə bir sual vermək istəyirəm, – Len dedi.
- Kimin buna şübhəsi var ki...
- Suallara cavab verməyə hazırsan?
- Yox.
- Axı deyirsən ki, soruşmağa adət etməmişən. Əgər cavab vermirsənsə, soruşmursansa, onda nə edirsən?
- Harasa gedirəm.
- Və quzu kimi yatırsan?
- Hə, məhz quzu kimi.
- Bəs harasa gedəndə nə edirsən?
- Sualın elə budur? Hə?
- Hansı sual?
- Hə, davam elə.

- Hansı sual?
- Sən mənə sual verməyə hazırlaşırdın.
- Nə barədə?
- Sual budur?
- Yox, bu, sənə verməyə hazırlaşdığım sual deyil.
- Bəs o sual hansıdır?
- Bu, başqa sualdır.
- Hamısı elə başqa sualdır.
- Yaxşı, qurtar.
- Yaxşı. Davam elə, – Mark dedi.

Len qalxdı.

– Sən «davam elə» deyəndə nəyi nəzərdə tutursan? – o soruşdu. – Mən sənə sual verdim. Sən isə cavab vermədin.

- Hansı sual?
- Harasa getdiyin günlərdə nə edirsən?
- Dincəlirəm.
- Bəs dincəlmək üçün yeri haradan tapırsan?
- Gah buradan, gah da oradan.
- Amma özünün razılığıyla, hə?
- Şübhəsiz.
- Sən axı fəvqəladə adam deyilsən, hə?
- Yox, mən fəvqəladəyəm.
- Harada dincələcəyini özün seçirsən?
- Bəzən.
- Və bu yer harada desən ola bilər də, elə deyil?
- Məndən nə istəyirsən?
- Sənin evin var?
- Yox.
- Sən nə dedin?
- Yox.
- Bəs harada olursan?
- Evlərin arasında.

Len oturdu.

- Tanrıya inanırsan?
- Nə?
- Tanrıya inanırsan?
- Kimə?
- Tanrıya.
- Tanrıya?
- Sən Tanrıya inanmırsan?
- Mən Tanrıya inanırammı?
- Hə.
- Bir də təkrar edə bilərsən?
- Peçenye götür.
- Sağ ol.
- Bu, sənin peçenyendir.
- Burada iki dənəsi qalıb. Biri sənə, biri mənə.

Len durdu.

- Sən başa düşürsən. Heç vaxt başa düşürsən.
- Doğrudan?
- Bilirsən əsas nədir? Bilirsən, ən başlıca sual hansıdır?
- Yox, hansıdır ki?

– Əsas sual budur ki, sən kimsən? Niyə, necə, hətta nə də yox, məhz kimsən. Mən, yəqin, pis-yaxşı artıq özümdən baş çıxarmışam. Hərdən isə sən kim olduğunu da anlamağa başlayıram. Lakin son nəticədə – sən kimsən axı? Söyləmək çətindir: sən özün kimliyini bilirsənmi? Yalnız ona görə çətindir ki, sən öz sözlərinə əsaslanaraq, istənilən açarı yalnız onunla açılmağa hazır olan istənilən açarı yerinə sala bilərsən, amma bu ona görə mənasızdır ki, bu mexanizm «sarsaqlardan mühafizə» sistemiylə təchiz olunmayıb və təbii ki, mükəmməl deyil. Bunun mənə, ümumiyyətlə, heç bir aidiyyəti yoxdur, bu, mənim işim deyil.

Len əllərini belinə qoyub otaqda gəzişdi.

– Bayaq dediyim kimi, bəzən mənə elə gəlir ki, səni yavaş-yavaş anlamağa başlayıram, amma, əslində, bu sırf təsadüfdür. Özü də ikitərəfli təsadüf. Yəni müşahidə olunanla müşahidə edən eyni zamanda eyni nöqtədə olurlar. Belə bir təsadüfün ehtimalı kifayət qədər yüksəkdir. Biz təsadüflərdən çox asılıyıq və bu qəbil hallar baş verəndə, ya da ən azından, baş verdiyini güman edəndə, gərək özünü dümsükləyərək inandırasan ki, bütün bunların illüziya, hətta adi qarabasma olması ehtimalı mövcuddur.

O, otağın küncündə dayandı.

– Hər bir konkret zaman kəsimində səni təşkil edən, ya da ən azından, mənim fikrimcə, elə sənin öz düşüncənə görə də səni təşkil edən şeylər daim, lap saniyəbəsanıya dəyişir; elə dəhşətli bir sürətlə dəyişir ki, mən bu dəyişiklikləri izləməyə də vaxt tapmıram; bu hələ azmış kimi, tamamilə əminəm ki, heç sən özün də bunları müşahidə etməyə fürsət tapa bilmirsən. «Sən kimsən» – bu sual mənim üçün daim naməlum qalır və bu barədə çox vaxt heç minimal təsəvvürüm belə olmur, lakin sən kim olduğunu anlamağa başladığım həmin anlarda mənə elə gəlir ki, bunu mütləq dəqiqliyiylə, tam mükəmməlliyiylə dərk edirəm və əgər mən belə zidd qütblərə sürüklənirəmsə, sənə münasibətimə necə əmin ola bilərəm? Sənin sayın-hesabın yoxdur. Mən səndə nə görə bilərəm, nəyi dəqiq anlaya bilərəm ki, yaxamdan əl çəkməyən bu ideyanı, heç olmasa, müvəqqəti unudum? Sən bir çox fikirlərin və əks təsvirlərin məcmususan. Bu əkslər nə qədərdir? Kimin əksləridir bu? Nədə əkslərdir? Yəni bu həmin o nəsnədir ki, sən ondan ibarətsən? Okeanın qabarması özündən sonra hansı zir-zibili qoyur? Bu zibilin başına nə gəlir sonra?.. Mən artıq nə baş verdiyini görmüşəm. Lakin bunu görəndə danışa bilmirəm. Uzaqbaşı barmağımla göstərə bilərəm. Əslində, heç bunu da eləyə bilmirəm. Zibil artıq üyüdülmüş, qarışdırılıb və dənizin onu yenidən alıb aparmasına hazırdır. Mən onun hara getdiyini görmürəm. Yaxşı, bəs onda nə görmüşəm ki? Mən nə görmüşəm – zibil, yoxsa mahiyyətin özünü? Bütün bunlar nə deməkdir? Və bunlar sənə haqq verirmi ki, qarşımda durub kim olduğuna bildiyini söyləyəsən? Bu axı görünməmiş ədəbsizlikdir. Böyük bir səhra var və hərdən onun üzərində də külək sakitləşir. Bəlkə də, məni inandırma bilərsən. İnandırma bilərsən? Amma çətin ki, bunu eləyəsən, çünki hər dəfə deyəndə ki özünün kimliyini bilirsən, sənə inanmıram. Əgər inanacağım, ya da inanmağa cəhd edəcəyim barədə nəsə deyə bilsəydin, mən yəqin, səni öldürər, tiyənin bircə zərbəsiylə şırımlardım. Lakin səni heç vaxt öldürə bilməyəcəyəm, çünki sən mənə lazım olan cavabı heç vaxt verməyəcəksən. Nə sən, nə də Pit. Sizin hər ikiniz ətrafınıza diqqətlə göz gəzdirməlisiniz. Məncə, bütün bunlar son dərəcə sadədir. Sən, çox güman ki, Pitin Qara Cəngavərisən. O da sənə Qara Cəngavər ola bilər. Amma bir şeyi yəqin bilirəm ki, öz lənətimi çiynlərimdə daim daşımalıyam, mən iki Qara Cəngavərlə yaşamağa məhkumam və sizin kimliyinizi dərk etməyə nə kimi özümün kim olduğumu anlaya bilməyəcəyəm.

– Yox, səndə nəsə düz alınmır.

– Səhvən var.

– Sən qara cəngavərlər haqqında nə qatıqladın?

– Biri artıq buradadır. Qara Cəngavərin biri. Pərdənin dalındadır. Pit səninkidir, sən isə onunku.

Siz bir-birinizin hesabına yaşayırsınız.

– Biz bir yerdə əla dil tapırıq: bir tavan altına düşən kimi evdə mütləq yanğın başlanır.

– Bunu eşitməyimə şadam.

- Yaxşı, – Mark ayağa qalxaraq dedi. – Sənə yalnız bir şey deyə bilərəm.
- Amma bir az ehtiyatlı ol.
- Bilmirəm istəyimiz nədir. Amma bu istək nə olur-olsun, biz ona heç vaxt nail ola bilməyəcəyik.
- Niyə ki?
- Çünki artıq ondan varımızdır.
- Len oturdu və gözlərini yumdu.

XXVII fəsil

- Eşq olsun, dostum.
- Eşq olsun. Gir içəri.
- Küçədən keçirdim, birdən yadıma düşdü ki, bəlkə, sənə baş çəkim, – Mark dedi.
- Əyləş, – Pit dedi. – Yağış yağır hələ?
- Yox. Yağırdı məgər?
- Yağmırdı ki?
- Yox, sonuncu qırx beş dəqiqədə yağmırdı.
- Nədir, qırx beş dəqiqədir piyada gəlirsən? Heç ağılıma gəlməzdi ki, belə igidliyə gücün çata. Mark gülüb qəlyanını doldurmağa başladı.
- Haradan almısan onu?
- Əşşi, çoxdan məndədir. İndi də qərara gəlmişəm ki, çıxarım, bir havasını dəyişsin.
- Nə tənəkədir çəkdiyin?
- «Üç rahibə».
- Ay iylənir ha.
- Hə, siqaretlə müqayisədə böyük fərqi var.
- Yəqin, məni tüstüyə basıb buradan qovmaq istəyirsən.
- Mən o mənada deyirəm ki, yaxşı qəlyandır. Lap təzəcə təmizləmişəm.
- Vurmaq istəyirsən?
- Narahat olma.
- Qəlyan təmizləyirsən, piyada yeriyib ayaqlarını yumşaldırsan. Bu enerjinin mənbəyi haradandır?
- O qız yadındadır? Sonya?

- Hansı?
- Mənimlə yığıncaqda olan.
- Hə-ə.
- Bu axşam onunla görüşürəm.
- Nə olsun ki? Bir əlaqə görmürəm.
- Fikirləşdim ki, qəlyan kimi əyri-üyrü bir şey mütləq lazımdır, xoşuna gələr.
- Nə bilirsən?
- Bilirsən, – Mark dedi, – bu, insanda sabit maraqların göstəricisidir.
- Əşşi, get işinin dalınca – özü də maraqlarınla bir yerdə.
- Başa düşürsən, gərək yarınmağa və hər cür naz çəkməyə hazır olasan.
- Kimə yarınmağa, qadınlara?
- Yox. Yaxşı, razıyam. Kimsəyə yarınmaq gərək deyil. Bütün bunlar zarafatdır.
- Siqaret yandırsam, etiraz etməzsən ki? – deyə Pit siqaretini yandıraraq soruşdu.

Pəncərəni iri yağış damlaları taqqıldadırdı.

- Hə, gəlib çıxdı, – Pit dedi.
- Bura bax bir.
- Heç demə.
- Görünür, bu il payız erkən gələcək, – Mark dedi. – Mərc gəlirəm.
- Elə bilirəm, sən haqlısan.

Onlar yağışa tamaşa edirdilər.

- İstidən yorulmuşam, – Mark dedi. – İşim belədir də.
- Hə.

Mark qəlyanın müştüyünü eşələdi.

- Yaxşı, özün necəsən?
- Pis deyiləm.
- Nəsə, elə bil, birtəhərsən.

Pitin canından üşütmə keçdi, pencəyini geyindi.

- Yaxşı görünürsən, – Mark dedi.
- Amma, düzünü desəm, hal– hazırda işlərim bir az... bu sözdən qorxmuram – pox kimi gedir.
- Niyə ki?
- Əşşi, – Pit üzünü qırışdırdı, – sarsaq şeydir, fikir vermə.
- Nə baş verib axı?
- Sən son zamanlar Virciniyanı görmüsən?

– Virciniyanı? Yox.

– Hə, elə mən də görməmişəm.

– Nə danışırısan?

– O, mənimlə heç yaxşı hərəkət eləmədi. Hər şey bitdi.

– Boş-boş danışma.

– Elə hesab et ki, mən onu kanalizasiyaya axıtdım, – Pit dedi. – Onun haqqında danışmaq belə istəmirəm. O artıq öz prioritetlərini dəyişib.

– Necə oldu bu?

– Elə belə, – Pit dedi. – Soxoda bir kampaniyayla dostlaşıb, hər şey də elə bundan başladı. Qısa, cinsi oriyentasiyasını dəyişib. Vəssalam, bundan artıq nə deyim ki.

– Mən də fikirləşirəm niyə çoxdandır bu görünür?!

– Əvvəl razılaşırdı ki, ona dincəlmək lazımdır. Bir-iki həftə. Amma sonra qayıtmadı, vəssalam.

– Hə-ə, işlər yaşdır...

– Yox əşşi, – Pit dedi. – Əgər o belə yaşamaq istəyirsə, qoy yaşasın.

– Deməli, o dincəlmək istədiyini deyəndə, sən razılaşmısan?

– Hə. Niyə razılaşmayım ki? Düzünü desəm, bunun üçün onun səbəbi vardı. Mənim əlimdən kim desən yorular.

– Hə, deməli, həqiqətən, ona dincəlmək lazım idi.

– Başa düş, Mark. O dincəlmək istəyirdi – qoy dincəlsin. Mənim buna etirazım yoxdur. Yəqin, kənardan qəribə görünür, amma bizim münasibətlərin son zamanlar nə dərəcədə dolaşqı olduğunu nəzərə alsaq, mənə, bir yerdə həddindən çox qalmışdıq. Odur ki qərara aldım mübahisə etməyim, razılaşdım – qoy dincəlsin. Bəs o nə etdi? Bizim münasibətləri unutmağa, onları lap pəncərədən çölə atmağa hazır idi. Özü də gör onu nəyə dəyişdi? Sənə deyirəm axı, özün üçün onun üstündən xətt çəkə bilərsən, necə ki, mən çəkdim. Kaş biləydin ki, o, indi kiminlə və harada oturub-durur. Mən bu adamların, bu yerlərin heç adını belə çəkmək istəmirəm, o ki qala təsvir eləmək ola.

– O, sən şəxsi mülkiyyətin deyil, – Mark dedi. – Ona necə icazə-filan verə bilərsən ki?

– Mən heç kimə icazə-filan vermirəm, dostum, – Pit dedi. – Sadəcə olaraq, baş vermiş hadisələrin son şərhini verirəm.

– Hə-ə, ən azından, sən münasibətini anladım.

– Düzdür, içməyə o mənimlə başlayıb. Bu həqiqətdir. Amma hər səhifəni çevirməyi də bacarmaq lazımdır axı.

Yağış bayaqkı kimi pəncərənin şüşəsini döyəcləyirdi.

– Bəsdür, məndən bu qədər.

– Bəlkə, gedib onunla görüşüm? – Mark dedi.

– Niyə?

– Baxım görüm necədir.

– Necəliyini sənə dedim axı.

– Hə, amma ola bilər ki, hər şey göründüyü qədər də sadə deyil.

– Nəyi nəzərdə tutursan?

– Bəlkə, nəşə bir faydalı iş görə bildim.

– Faydalı?

– Heç olmasa, aydınlaşdıraram ki, əsl həqiqət nədədir.

Pit qalxıb nəfəsliyi bağladı. Sonra masanın yanına dönüb yenidən əyləşdi.

– Sənin orada heç bir işin yoxdur, – o dedi, – dəyməz buna.

– Heç bilmirəm.

– Hə, bu, qıçımın arasına vurulmuş qəfil təpik idi. Amma indi deyə bilərəm ki, bəsimdir – daha belə xoşbəxtlik istəmirəm.

– Yox, hər halda, onunla əlaqə saxlayacağam. Görüşəcəyəm, aydınlaşdıracağam ki, vəziyyəti necədir, – Mark dedi.

– Sən onunla hansı adla görüşəcəksən?

– Sənin dostun kimi.

– Əgər görüşmək istəyirsənsə – özün bilərsən. Mənlik bu qədər. Bir az da keçsə, ürəyim lap sakitləşəcək. Hələlikse mənə dincəlmək, təmiz hava almaq lazımdır.

Onlar otaqda oturmuşdular.

– Yağış elə hey tökür ha.

– Görünür, bütün gecə yağacaq, – Pit dedi.

XXVIII fəsil

– Virciniya?

– Eşidirəm.

– Markdır danışan.

– Salam.

– Sənin açıqcanı aldım.

- Çox yaxşı.
- Onsuz da sənə zəng vurmağa hazırlaşırıdım.
- Doğrudan?
- Sən indi neyləyirsən?
- Heç nə.
- Mən isə evdəyəm.
- Yəqin, sizə gələrəm.
- İndi?
- Hə.
- Əla. Onda görüşərik.
- Yaxşı, danış görüm, bütün bunlar nə deməkdir? – onlar oturanda Mark gülümsündü.

Otaq sakit idi. Qız ayağını ayağını üstünə aşırıdı.

- Bunlar – yəni nə?
- Pirlə əlaqədar deyirəm.
- Onda heç nə, – qız dedi. – O mənada ki, hər şey bitib.
- Belə asanlıqla?
- Deyiləsi başqa sözüm yoxdur.
- Heç bir sözün?
- Hə, yoxdur.

O, çantasını açdı və siqaret qutusunu çıxardı. Mark qalxıb onun kreslosunun qarşısında əylərək, kibriti yandırdı. Qız kresloya yayxınmışdı. Oğlan yenidən əyləşdi.

- Deməli, mənə bundan artıq heç nə deməyəcəksən?
- Daha bu münasibəti uzatmaq olmazdı. Külqabın var?
- Külü buxarıya çırp.

Qız siqaretinin külünü buxarıya çəpərinin qırağına toxundurub alnına düşən saçlarını qulağının dalına itələdi.

- Belə-belə işlər, – qız gülümsündü. – Deməli, evdə qayda-qanunu özün təmin eləyirsən?
- Mən yox. Bir qadın gəlir.
- Bəs qab yumaq necə?
- Onu özüm eləyirəm.
- Bu gün artıq yumusan?
- Bu gün? Yox.
- Qoy mən yuyum.

– Lazım deyil.

Qız ayaqlarını xalının üstünə uzatdı və havaya uzun tüstü burumu üfürdü.

– Əvvəllər də sənın mətbəxində qab yumuşam.

– Yadımdadır.

Oğlan öskürüb sinəsini yumruqladı.

– Pis öskürürsən, – qız dedi.

– Hərdən daha pis olur. Qulaq as, Pitin yanına qayıtmağa hazırlaşmırsan?

– Sən öskürək üçün nəşə qəbul edirsən?

– Yox.

O, boğazını arıtladı.

– Eşitmişəm ki, yaman gəzirsən.

– Əgər istəyirsənsə, belə adlandır.

– Nədir, düz deyil?

– Əgər sənın üçün maraqlıdırsa, Taker adlı bir nəfərlə gəzirəm.

– Qərbdəndir?

– Hindudur, qızıldərili.

– Mən də hinduyam.

– Yox bir.

– Bəs kiməm?

Qız yenə külü buxarıya çırpdı.

– Deməli, Takerlə?

– Hə, Takerlə. Hələ başqa bir söz deyə bilmərəm.

– Yanılırsan, istənilən şey barədə həmişə daha artıq söz demək olar, – Mark dilləndi.

– Bəlkə də elədir.

– Siqaretin kötüyünü ver mənə. Barmaqlarını yandırarsan.

O, siqaret kötüyünü qızın əlindən alıb söndürdü və yenə də oturdu.

– Məktəbdə işlər necədir?

– Bizdə tətildir, – qız dedi.

– Hə, doğrudan ha...

– Bildiyim qədər, sən də tətildəsən.

– Hə, elədir.

– Özü də çox uzun çəkən bir tətildə.

– Hətta lap çox – o dedi.

– Nə vaxt işə düzəlməyə hazırlşırsan?

– Tezliklə məcbur olacağam.

– Hara?

– Hara götürsələr.

Qız yenə çantasını açdı.

– Birini də çəkim.

– Yox. Mənimkindən çək.

Qıza sarı əylərək kibrit çöpünü onun siqaretinə yaxınlaşdırdı.

– Sağ ol.

– Qəşəng paltardır, – oğlan oturanda dedi.

– Sağ ol.

– Dəyməz.

Mark ona uzun bir nəzər saldı.

– Niyə mənə belə baxırsan?

– Həmişə hansı səbəbdən baxırdımsa, ona görə.

– Mən utanıram, bir də gördün qızardım.

– Niyə mənə açıqca göndərmişdin?

– Səni görmək istəyirdim.

– Niyə?

– Bəs sən niyə mənə zəng etdin?

– Pitə dedim ki, zəng vuracağam.

– Hə?

– Sadəcə, səninlə danışmaq istəyirdim. Biz axı gör nəçə vaxtdır söhbət etmirik.

– Biz heç əvvəl də bir-birimizlə demək olar ki, danışmırdıq, – Virciniya dedi.

O qalxıb siqaretini söndürdü.

– Səninkini də ver, – dedi, – ayağa qalxmışkən söndürüm.

Sona kimi çəkilməmiş siqareti qızın əlindən alıb söndürdü. Sonra oturdu.

– Mənə bir söz de.

– Nə? – Virciniya soruşdu.

– Qarın üstüylə iz qoymadan qaça bilərdin?

– Elə bilirəm, hə.

– Bilirsən, mən də fikirləşirəm ki, səndə bu alınardı.

– Mən də elə düşünürəm.

- Əminsən?
 - Sən necə, fikirləşirsən ki, alınar?
 - Yəqin hə.
 - Sən bunu həmişə bilirdin?
 - Mən bunu həmişə bilirdim, – oğlan dedi. – Belə olduğunu sənin gözlərindən oxuyurdum.
 - Nədir, belə aydın görünürdü?
 - Həmişə. Elə bədənində də.
 - Bədənimdə də görünürdü?
 - Hə, həmişə.
 - Səninkində də, – qız dedi.
 - Doğrudan?
 - Hə.
 - Sənin bədənini, bilirsen... – oğlan dedi. – Bu həmişə sənini bədənində hiss olunurdu.
 - Həmişə.
 - Mən heç vaxt sənini ayaqlarını dizdən yuxarı görməmişəm.
 - Heç vaxt.
 - Ətəkliliyi qaldır.
 - Nə?
 - Ətəkliliyi qaldır.
 - Belə?
 - Hə. Qaldır.
 - Belə?
 - Qoy belə qalsın.
 - Belə?
 - Ayağını ayağının üstündən götür.
 - Belə?
 - Deməli, o, mənə axmaq sayır?
- Onlar yataqda uzanmışdılar.
- O, hamını axmaq sayır.
 - O, sənə deməyib ki, mən axmağam?
 - O qədər sözlər deyib ki...
 - Yox, dəqiq bilmək istəyirəm.
 - Neynirsən ki?

- De.
- Mən sənə dedim.
- Bunu deyəndə özün eşitmisən?
- Bir zamanlar sənin barəndə dediklərimdən belə nəticə çıxara bilərəm ki, o, sənə hörmət edir.
- O, mənə hörmət etmir və axmaq sayır.
- Sən axı niyə anlamırsan, – qız dedi, – o heç kimə hörmət eləmir. O, hamıya nifrət bəsləyir.
- Bütün bu illər ərzində belə olub?
- Gəl, onu unudaq.

Mark çarpayının kənarında oturdu və peysərini qaşdı.

- Bir şeyi heç cür başa düşmürəm, əgər o mənə axmaq sayırsa, niyə mənimlə oturub-durur?
- O, səndən, sadəcə, istifadə eləyir, elə hamıdan etdiyi kimi, – qız onun kürəyinə toxunaraq dedi. – Unut onu.

- Görəsən bu nə oyundur aparır?
- Qulaq as, sakitləş, – qız dedi. – Lənət şeytana, nə qəmiş olmusan ona?
- Sən nəyi nəzərdə tutursan?
- Mənə o, azından ən pis bir şey eləməyib. Mən sağ-salamat qurtardım.
- Hə, düz deyirsən, amma mənim məsələm başqadır.
- Mənə bax. Bura gəl, gəl bir az da uzanaq.

Mark ona baxdı.

- Nə yapışmısan e ondan?
- Sən başa düşmürsən, – oğlan dedi.
- Şəxsən mən indi ona tüpürmək belə istəmirəm.
- Aranızda olanların hamısından sonra, onunla birgə olduğun bir belə müddətdən sonra demək istəyirsən ki, sizi bağlayan tellər tam qırılıb, hər şey dağılıb gedib?

- O tel artıq sürtülmüşdü.

Qız onu qucaqlayıb özünə sıxdı.

- Bilirsən, mən indi nə istəyirdim?
- Nə?
- İstəyirdim ki, o içəri girib bizi görsün, – qız dedi. – Lüt. Bir-birimizi qucaqlayan halda görsün.

- Sən bunu istəyərdin?

Qız onu qucaqladı.

- Başa düş, – deyə pıçıldadı, – gərək məndən kamını tam alasan, çünki bizim «biz»imiz cəmi

bir həftə çəkəcək.

– Sən nədən danışırısan? – Mark dedi. – Sən və mən?

– Öp məni.

Mark onu öpüb oturdu.

– Sənə bir şey deyəcəyəm, – oğlan dilləndi. – O, dəhşətli səhvə yol verib. Mən axmaq deyiləm.

XXIX fəsil

– Salam, Mark.

– Salam.

– Nə edirsən?

– Heç nə.

– İçəri olar?

– Əlbəttə.

Onlar pillələrlə endilər.

– Hə, – Pit dedi, – son zamanlar öz başına nə oyun açırsan?

– Sən nədən danışırısan?

– Son zamanlardan.

– Heç nə.

– Elə görkəmin var ki, sanki, nəsə fırlıdaq işlətmisən, nəyisə gizlədirsən.

– Fikir vermə.

Mark stolun arxasına keçib oturdu.

– Len xəstəxanadadır, – Pit dedi.

– Len?

– Hə.

– Nə olub ki ona?

– Bağırsaqları qaydasında deyil. Hadisədir də, başına gəlib.

– Çoxdan oradadır?

– Artıq neçə gündür, – Pit əyləşərək dedi. – Deyəsən, çox ciddi bir şey deyil.

– Hm-m-m.

Mark pəncərədən göyə baxdı.

– Sənin barometrin var? – Pit soruşdu.

– Yox.

– Lazımlı şeydir.

– Nəyə lazımdır?

– Əvvəlcədən görürsən ki, hava necə olacaq, işlər necə gedəcək. Bu gün bir az sərin.

– Özün bilirsən ki, anadangəlmə barometrim olmayıb.

– Bir oğlan tanıyırdım, bu aləti həmişə yanında gəzdirirdi. Cibinə yerləşənini. Deyirdi ki, öz kəşfidir.

Mark cibindən dırnaq üçün yeyə çıxarıb sol qulağını eşməyə başladı.

– Hə, – Pit dedi, – bütün bu müddət ərzində nəylə məşğul olmusan?

– Nə vaxt?

– Səninlə sonuncu dəfə görüşəndən bəri.

– Əşşi, belə də, gah bununla, gah onunla...

– Gah onunla, gah bununla?

– Hə, bununla.

– Bu lap uzaqdan hiss olunur.

Mark yeyəni şalvarına sildi.

– Yazmağın necədir? Son zamanlar bir şey yazmısan?

– Yox.

– Yadırğamısan?

– Elə deməzdim.

– Lap yaxşı, – Pit dedi.

Mark baş barmağının dırnağını yonmağa başladı.

– İstəyirsən, gedək Lenə baş çəkək?

– Nə vaxt, elə indi?

– Hə, – Pit dedi. – Yoxsa işin var?

– Yox.

– Lap yaxşı.

– Danışdıq.

– İndi elə xəstələrlə görüş vaxtıdır.

Mark sol qulağını qurdaladı, çıxardığı kükürd parçasını çıxıb təmizlədi.

– Nə olub?

Mark yeyəni yenə cibində gizlətdi.

- Nəyi deyirsən? – soruşdu.
- Sənə nə olub belə?
- Nəyi nəzərdə tutursan?
- Elə bil, əleyhqaz taxmısan.
- O, mən deyiləm.

Pit gülümsəyərək qalxdı.

- Hazırsan?
- Hə.

Onlar evdən çıxdılar. Tutqun gün idi. Gölü dolanıb xəstəxanaya piyada yollandılar.

- Yaxşı gündür, – Pit dedi. – Amma bir az sərindir.

Onlar yollarına davam etdilər.

- Yarpaqlar uyğunlaşdıqları yerlərindən qopurlar. Necədir, pis deyil, deyəsən. Hə?
- Nə hə?

Onlar Elektrik Şirkətinin ofisi yanında küçəni keçdilər və yollarına davam etdilər.

– Len xahiş eləyib ki, mənim işimə zəng vursunlar. Lap vaxtında vurdular. Dünən işdən çıxmaq üçün ərizə vermişəm.

- Nə danışırısan?

Onlar qəbiristanlığın arxa çəpəri boyunca addımlayırdılar.

– Qulaq as, sənə maliyyə vəziyyətin necədir? Ümumiyyətlə, sən nə vaxt az da olsa, hərəkətə gələcəksən?

- Nəsə, heç özüm bu barədə düşünməmişəm.

Onlar bombalanmış məhəllənin yerində qalan çöllükdən keçdilər. Yanğınsöndürənlərin deposundan ötür xəstəxanaya yaxınlaşdılar.

- Son vaxtlar yaxşı bir şey oxumusan? – Pit soruşdu.
- Yox.
- Onlar xəstəxana darvazasından keçdilər.
- Mister Vaynşteyn? – Pit dedi.
- Üçüncü şöbə.

Onlar əsas korpusdan keçərək pillələrlə ikinci mərtəbəyə qalxdılar və lazım olan şöbəyə yetişdilər. Xəstələrlə görüşə gələnər çarpayılarda yanında oturmuşdular. Çoxu qulaqlıqda idi. Tibb bacıları və sanitarlar böyük otağın uzaq küncündə, iri gül dibçəklərinin yanında toplaşmışdılar. Pitlə Mark çarpayılar arasındakı keçidlə irəlilədilər.

- Bəlkə, onu arakəsməylə ayırıblar. Necə bilirsən? – Pit soruşdu.

– Ya səyyar alverçilərdir, ya da ki səs yığırlar.

Onlar səsə çöndülər.

– Səni o dəqiqə görmədik, – Pit dedi.

– Qəribə heç nə yoxdur, – Len yorğanını azacıq yana çəkərək dedi.

Onlar çarpayının hər iki tərəfində əyləşdilər.

– Deməli, gəldiniz.

– Deməli, gəldik, – Mark dedi.

– Hə, necəsən burada? – Pit soruşdu.

– Əşşi, mən öküz kimi sağlamam, – Len dilləndi, – ciddi deyirəm. Bunlar isə mənim başıma təbərrük kimi hərlənirlər.

– Niyə?

– Çünki onlara problem yaratmıram. Tibb bacıları isə lap sevincək olublar.

Ağ xalatlq qadınlar gül dibçəklərinin yanında bir-biriylə söhbətləşirdilər.

– Lap sevincək olublar, – Len dedi.

– Tut siqareti, – Pit qutunu Marka uzadıb dedi.

– Məni belə münasibət tam qane edir, – Len dedi.

– Burada uzun müddətə ilişmisən? – Pit soruşdu.

– İki gündən sonra evə yazırlar. Məni işlək vəziyyətə gətirdilər.

Mark qanrılaraq tibb bacılarına baxdı.

– Buradakılar əla şeydirlər ha, – Len mızıldandı. Mark yenə üzünü onlara sarı döndərüb tüstünü burnundan buraxdı.

– Bu gün nəşə birtəhərsən, elə bil, özünə yer tapa bilmirsən, – Len dedi.

– Nə?

– Görkəmin elədir, sanki, yemin az düşüb.

– Ciddi deyirsən?

– Yerinq bəd deyil ha, – Pit dilləndi.

– Əladır.

Mark və Pit nəzərlərini uzun palata boyunca gəzdirdilər.

– Yorğanları qiyamətdir, özü də lap evdəki kimi yedirdirlər, – Len dedi, – partlayanadək.

Mark tavana baxdı.

– Nə hündürdür, nə də alçaq, – Len dilləndi və öskürəkdən boğularaq birtəhər dedi. – Bu tüpürcəkqabı haradadır?

Mark çarpayının altına baxdı. Pit o biri tərəfdən gecə vazasını tapıb qaldırdı. Len birbaş sidiyinq

içinə tüpürdü.

– Sidiyin ilkin analizi əla çıxdı, – Mark dedi.

– Bilirdim ki, bunu deyəcəksən.

– Onlar zəng edəndə elə bildim, artıq ölüm ayağındasan, – Pit dedi. – Hələ istəyirdim Pettikoun-
leyinə gələndə yolüstü sənə bir dənə işlənmiş xaç da alım.

– Mən onlara dedim ki, sən mənim yaxın qohumumsan.

Pit sinəsindən qəliz tüstü buraxdı.

– Yeri gəlmişkən, Mark, – o dedi, – sənın qəlyanın necə oldu?

– Heç nə olmayıb ona.

– Deməli, işə yaradı, hə?

– Nədir, qəlyan çəkirsən? – Len soruşdu.

– Yox.

– Hə, – Pit dedi, – dünən, nəhayət ki, qət elədim.

– Nəyi? – Len dedi.

– İşdən çıxıram, ərizə yazdım.

– Niyə?

– Bəsimdir.

– Bəs nə edəcəksən?

– Bəzi planlarım var.

– Gəlin, öz biznesimizi quraq.

– Bilirsən, Len, – Mark dedi, – sən əla görünürsən ha.

Xəstəxana palatası təmizlikdən par-par yanırdı. Parıldayana kimi yuyulmuş pəncərələrdə ağaclardan qoparaq havada sayrışan yarpaqlar görünürdü. Mark siqareti döşəməyə atıb ayağıyla tapdaladı.

– Onlar sənə görə məni tutacaqlar, – Len dedi.

Gül dibçəklərinin arxasında tibb bacıları yenə də şirin söhbətlərində idilər.

– Küçədə hava necədir? – Len soruşdu.

– Bir az sərin, – Pit dedi, – bu gün sərin.

– Hə, bəllidir də.

– Bir az günəş çıxdı.

– Deməli, yağış yağacaq.

– Doğrudan?

– Hə, Mark, – Len dedi, – keçən həftə totalizatorada necə oynadın? Ortaya qoyduğun üçqat

pulun faydası oldu?

– Oldu, amma mənə yox, kiməsə.

Xəstələrə baş çəkməyə gələnlər çıxışa doğru tərpəndilər. Tibb bacıları da danışmaqdan doyub palatalara dağılışdılar.

– Sizdə indi mexanik-sürücü kimdir?

– Nə? – Pit soruşdu.

– Deyirəm sizdə tankı kim sürür?

– Adam tapdın soruşmağa?! Biz kürək-kürəyə dayanmışıq, elə bu cür də irəliləməyə çalışırıq.

– Siz ha?

Len Marka baxdı.

– Demək istəyirsən ki, bir-birinizi arxadan qoruyursunuz?

Pit siqareti çarpayının yanındakı dolabın üstündə durmuş sousqabına basıb söndürdü. Tibb bacıları keçidlərdə gəzirdilər.

– Ümumiyyətlə, çarpayılarda üstündə oturmaq olmaz, – Len dedi. – Stullarda oturmaq lazımdır.

– Yaxşı, – Pit dedi, – biz getdik. Buradan çıxanda mütləq birbaşa bizə gələrsən.

– Hə, – Mark dedi, – gəl, bir bizə baş çək.

– Kim bilir, evdə olacaqsınız, yoxsa yox?

Pit və Mark xəstəxanadan çıxıb gölə tərəf getdilər. Günəş gizləndi, yağış çisələməyə başladı.

– Belə yerlərdə adamlar, elə bil, üfəlidirlər, – Pit dedi. – Adama elə gəlir ki, təkcə özü şaquli durub. Hətta başın da gicəllənir.

Mark yaxasını qaldırdı. Onlar yanğınsöndürmə deposunun yanından ötdülər.

– İndiyə kimi belə yerlərdə olmuşdun? – Pit soruşdu.

– Bəlkə də, yox. Heç yadıma gəlmir.

– Hə, – Pit dedi. – Yaxşı, bunlar boş şeylərdir.

O da yaxasını qaldırdı. Onlar bombalanmış çöllükdən keçdilər.

– Yaxşı, hər şey qaydasındadır, – Mark yağışın altında sifətinə narazı bir görkəm verib dedi.

Onlar xəzəllərin üstüylə addımlayırdılar.

– Tullana-tullana mənim yanıma nəyə gəlmişdin?

– Nə?

– Boşla görək. Nəyə gəlmişdin yanıma deyirəm?

– Sən nədən danışırısan?

Onlar qəbiristanın arxa çəpərləri boyunca irəliləyirdilər.

– Sual çox dəqiq qoyulub.

– Səninlə görüşməyə gəlmişdim, oğlan.

– Niyə?

– Təklildən bezdim, ona görə.

– Yaxşı, məndən nə istəyirsən? Mənimlə ünsiyyət saxlamaq sənə nəyinə lazımdır?

– Nə olub ki?

– Ya sən, həqiqətən, nə etdiyini bilmirsən, ya da lazım olandan da artıq başa düşürsən. İstənilən halda, burada nəşə var və mənim bundan heç xoşum gəlmir.

– Yaxşı, Mark, qurtar.

– Hər halda, ürəyimə damıb ki, sən nə etdiyini yaxşı bilirsən. Elə başa düşürəm ki, bu ikibaşlı oyunu çoxdan oynayırısan, ən azı, şəxsən mənə qarşı, özü də bizimkilərin hamısına aid olan məsələlərdə.

– Qulaq as, oğlan, gəl mənə dəli eləmə.

Onlar Elektrik Şirkətinin yanından yolu keçdilər və gölə tərəf getdilər.

– Sən bütün uşaqlar kimi məndən istifadə edirsən. Özünə lazımdırsa, istifadə eləyirsən, biz isə vecinə də deyilik.

– Qulaq as, sən nəşə, xaricləyirsən, – Pit dedi, – sonra özün peşman olacaqsan. Amma yaxşı. Nə düşünürsən, de. Qoy acı həqiqəti sona kimi öyrənək.

Yağış gücləndi. Onlar gölə yaxınlaşdılar, suyun üzündə xırda dalğalar vardı, sahili də, xırda adaları da ləpələr döyəcləyirdi.

– Sən ikiüzlüsən, – Mark dedi. – Gözümün içinə bir şey deyirsən, dalda başqa şey, özü də nəinki başqa, yanımda dediyinin tam əksinə danışırısan.

– Sənin dalınca danışırım? Uşaq bağçası-zəddir məgər? Kim püfləyib sənə bunu?

Onlar gölün kənarında ayaq saxladılar.

– Əşşi, özün daim mənə hərifləməyə çalışırısan, – Mark dedi. – İllər uzununu mənə atmısan, hərifləmişən.

– Hə, sən, yəqin, kənardan kömək olmadan bunu eləyə bilməzdin. – Pit dedi. – Bu qurğunu özün fikirləşə bilməzdin. Kimdir səni yetişdirən? Qulaq as, soyuqdur, rütubətdir. Gedək vuraq.

Onlar küçəni keçib pivəxanaya girdilər. Mark masanın arxasına əyləşdi. Pit bara yaxınlaşıb iki parçə pivə ilə döndü.

– İç görək. Mənə elə gəlir, sən hələ hər şeyi deməmişən, yəqin, ürəyində nələrsə qalıb, – dedi.

– Sənin Virciniyaya münasibətin, – Mark masanın üstündən əyilərək dilləndi, – sadəcə cinayətdir, uzun illər sürən bir cinayət.

– Bir az dilini saxla, – Pit dedi. – Özgənin işinə burnunu soxma, yoxsa pis olar.

– Hansı tərəfdən baxsan, belə çıxır ki, sən, sadəcə, cinayətkarsan. Sənə bir şey də deyəcəyəm, – Mark davam elədi, – heç utanmadan deyəcəyəm. Mən dünən onunla yatdım.

Qəflətən pivəxanada içində hər şey dondu. Sonra, elə bil, Pit stəkanların piştaxtaya dəyərək cingildəməsini eşitdi. O qalxdı və Marka yuxarıdan-aşağı baxdı.

– Hər şey bitdi, – deyə dişlərinin arasından fısıldadı və küçəyə çıxdı.

XXX fəsil

Mark pivəni içib evə qayıtdı. Qapını açdı və qaranlıqda qonaq otağına endi, yenə də işığı yandırmadan otaqdan keçdi. Mətbəx pəncərəsinin qarşısında durdu və bağçaya nəzər saldı. Yağışın altında yarpaqların, otların necə tərpəndiyi hətta qaranlıqda da yaxşı görünürdü. Yağış, sanki, suyun ağırlığı altında sallanmış yarpaqları presləmişdi və onlar lap tünd rəngə çalındılar. Göy, ümumiyyətlə, görünmürdü. O, çəmənlikdən yasəmən tağının yanına tullanan, canlı çəpərin altından sivişib keçməyə çalışan pişiyi gördü. Onun dalınca baxdı. Pişik qayıtmadı və indi heç bir şey – nə bir səs, nə bir hərəkət – onun bağçada olduğunu bürüzə vermirdi. Zülmət tələsi onun arxasınca çırpıldı və o, otaqda sükut içində qaldı. Pəncərədən gecənin qatılaşmasına tamaşa edirdi. Axşam birdəfəlik gecəylə əvəz olunandan sonra, tamam qaranlıq çökdü, yağış da qara görünürdü, yarpaqlar tünd rəngli ümumi kütlənin bir hissəsinə çevrilmişdilər və bu kütlənin içində bağçanın özü də artıq əriməyə hazır idi; o, tezliklə aşkar etdi ki, daha baxmalı heç nə yoxdur, çünki indi qarşısında yalnız solğun, şüşədə zorla sezilən əksi dururdu, evin qabağında yanan lampanın zəif işığı isə bütün otaqdan, yarıaçıq qalmış giriş qapısından və örtmədiyi qapılardan keçərək divarlara düşürdü. Yağışın səsi güclənərək sükutu gəmirən bir fişılıya çevrildi və bu ahəngdar nəğməyə, qaranlığın hərəkətinə bütün ev əks-səda verdi; divarlar və tavan qəribə səslər çıxarır, evin bütün daxili fəzası yağışdan qaynaqlanan titrəyişi qəbul edərək onunla rezonansa gəlir və ətrafdakı, az qala, canlı qaranlıq daha da sıxlaşır, lap əzici olurdu, sanki, bütün otaq artıq zülmətdə ərimiş, ilkin formasını itirmişdi; bu nəhayətsiz fəzada o özünü əsir kimi hiss etdi və dəhlizə qalxan pilləkənə oturdu.

Sonra – artıq tamam dayanmış yağışın seyrək damcıları pəncərəyə dəyəndə, o, gözlərini qaldırdı və dəhlizdə hərəkətsiz durmuş Piti gördü.

– Sən buradasan? – Pit dedi.

– Hə.

Pit pillələrlə otağa enib oturdu.

– İstəyirəm ki, məni dinləyəsən, – dedi. – Vaxtını çox almayacağam.

Mark üzünü divara çevirib qəddini dikəltdi.

– Məni heç təəccübləndirmədin, – Pit dedi. – Yaxşı, bunu qoyaq bir kənara. Sənə bəzi şeyləri demək istəyirəm. Deyəsi sözüm isə çoxdur. Beləliklə, məni heç təəccübləndirmədin.

Həqiqətən təəccüblənmədim. Amma bu tamam başqa məsələdir. Bir-iki saat ötdü – vəssalam, artıq görürsən ki, bütün bunlar sənə tamam başqa cür görünür. Məcbur olursan ki, qarşıdakı realılıqla yaşayasan. Zaman belədir də, bunu tələb edir. Gör sənə nə deyirəm. Əslində, belə daha yaxşıdır. Sözümü deyib qurtarandan sonra cavabında mənə nə istəsən, deyə bilərsən. Məncə, bu, ədalətli olar, düzdür?

– Bilirsən, mən, sadəcə, başa düşmək, aydınlaşdırmaq istəyirəm. Ola bilər ki, tam razılaşmayacağam və bununla, sadəcə, barışacağam – bir dost kimi. Amma səmimi desəm, çox nahaq yerə yeni, ötəri aludəçiliyin naminə hər şeyi bir zərbəylə uçurub dağıtdın. Məni ustalılıqla qara rəngə boyadın. Bir az kobud alındı, ən əsası isə heç düz çıxmadı. Öz ünvanıma zarafatı mən, əlbəttə ki, qəbul edirəm, amma bu dəfə çox dərinə getdin. Etiraf edirəm ki, ilk dəqiqələrdə məndə elə bir hissiyyat vardı, sanki, kimsə var gücüylə ayaqlarımın arasından təpik tutuzdurub. Kiminsə sənin ucbatından hələ də ağrı çəkdiyini bilmək yaxşı bir şey deyil. Vəssalam. Müəyyən mənada məlumatlandım, amma dediklərin bundan artıq mənə heç nə vermədi. Sümüklər maraqlıdır. Sümük bədənə yumşaq hissələrindən həmişə daha maraqlıdır.

– Yox. Virciniyaya münasibətim nə böyük məhəbbətin, nə də hörmətin təsirindən yaranmışdı. Özümü heç vaxt daxilən səxavətli və ürəyigeniş saymamışam. Məndə eqoizm həmişə qədərindən artıq olub. Qisası, sən mənim ona verə bilmədiyim bütün şeyləri verə bilərsən. Çox gözəl. Niyə də olmasın? Hərdən mənə elə gəlirdi ki, ən böyük sərvətim odur və bu cür hisslər o vaxt yaranırdı ki, bizdə ümumi cəhətlər aşkarlanırdı; amma küll halında götürəndə ümumi şeylər o qədər az idi ki, bu hiss, düzünü desəm, çox nadir hallarda özünü büruzə verirdi.

– Əminəm ki, keçmişimin bu səhifəsini cırıb ata bilərəm və bunu çox asanlıqla edəərəm.

– Qulaq as. Səndəki açıqlıq, səxavət və dostluq məziyyətləri həmişə xoşuma gəlib. Səni səmimi adam saymışam. Bütün bunlar baş verəndən sonra isə bunun həqiqi dəyərini anlamışam.

– Bu, mənim üçün qəfil güllə kimiydi. Amma Virciniyaya qarşı qəlbimdə heç nə qalmayıb. Sizin münasibətləriniz – şəxsi işinizdir.

– Problem başqa şeydədir. Sən məni qətiyyəən vecinə almırsan, çünki sənə dəlillər azlıq edir – fərziyyə, mülahizə yox, normal arqumentlər... Əlində mənə qarşı heç nə yoxdur. Məni nədə ittiham edə bilərsən ki? Yalanda? Sənin dalınca danışmaqda? Yəni bu, mənim bütün müsbət xasiyyətlərimi üstələyir? Bu barədə danışmaq da gülüncdür. Hə, əlbəttə, bəzən dalınca danışmışam. Bütün məziyyətlərin və çatışmazlıqların barədə fikir bildirmişəm. Mən səni ya tərifləyir, ya da söyürdüm və

əgər mənim xoşagəlməz şeylər danışmağımdan narazıysansa, onda gərək elə dəfələrlə tərifləməyimdən də əsəbiləşəsən. Biri olanda, mütləq o birisi də olmalıdır. Hərçənd ki bilirəm: mənim tərifimə qətiyyən ehtiyacın yoxdur, bu təriflər olmadan da çox gözəl yaşayarsan.

– Əslində, yaxşı olardı ki, bu boyda oyun çıxarmaqdansa, əngimdən bir dənə ilişdirəydin.

– Lap qoy həmişəlik küsək və daha dost da olmayaq, amma yenə də bunun belə boş şey üstündə baş verməsi heç cür beynimə sığışmır. Bax siz, deyəsən, həqiqətən, o «effektiv ideya» deyilən şeyi tapdınız.

Bir də hansı vəziyyətlərdə səndən heç xoşum gəlmədiyini söyləyə bilərəm. Bu, onda olurdu ki, hiss eləyirdim ki – özü də bunu həmişə, ikimiz təkbətək qalanda hiss eləyirdim, – sənin üçün həmin o dost-tanışlardanam ki, bir qızın yatağından o birisinə keçərkən öləri söhbətləşmək olar. Bəlkə də, bu sözlər sənin üçün acı həqiqət olacaq. Ola bilər ki, mənə münasibətin daha ciddiymiş və bu dərəcədə fürsətcil deyilmişsən; bəlkə, bu münasibətlərin, həqiqətən də, böyük dəyəri varmış.

Məni, heç olmasa, bir az tanıyırsansa, gərək başa düşəsən ki, şəxsi münasibətlərlə bağlı nə varsa, heç vaxt mənim üçün birinci dərəcəli olmayıb. Şəxsi münasibətlər ikinci plandadır. Mənə görə ən təbii vəziyyət – evdə tək oturub köhnə pianinoda nəsə çalmaqdır. Melodiya isə həmişə tapılar. Bunu gözəl bilirsən. Elə buna görə də sən – elə bütün dostlarım kimi – nə qədər gözəl münasibət bəsləsən də mənim üçün əsl vampir idiniz; ciddi deyirəm, siz artıq bütün qanımı sormusunuz.

Yox, elə fikirləşmə ki, söhbətlə başını qatıram. Əslində, deyiləsi az şey qalıb, yalnız bəzi detallar çatışmır.

Gəl bir məsələni müəyyənləşdirək. Yəqin, mən, həqiqətən də, sənə verməli olduğum hər şeyi vermirdim, amma buna obyektiv səbəblərim vardı. Mənim, həqiqətən də, verməyə heç nəyim yox idi. Başa düşürəm ki, diqqətini, yaxşı münasibətini dibsiz quyuya, bəlkə, lap zibil çalasına boşaltmaqdan bezmişən. Ola bilər, mənim yanımda özünü taunluların barakındakı kimi hiss edirdin. Kim bilir, bəlkə də, sənə elə gəlirdi ki, çörək uzadan əli dişləyirəm. Ya da, başqa sözlə desək, dostluq məbədini murdarlayıram. Lakin mənə bu cür yanaşmaq nə dərəcədə ədalətlidir? Əgər iradlar savadlı tərzdə irəli sürülsə və narazılıq ədalətli olsa, burcutmaq, səhvlərimdən və yanlışlıqlarımdan boyun qaçıрмаq fikrində deyiləm; lakin nəsə, sağ-salamat olanların mənim nahaq iş tutduğumu isbatlamaq üçün sıraya düzüldüyünü görmürəm.

Dediklərimə etiraz olaraq nə söyləyə bilərsən, ya da, heç olmasa, sözlərimi necə şərh edərsən? Heç nə deyə bilməzsən, çünki mənim bundan daha yaxşı başım çıxır. İnan mənə. Uca, ali nəsnələri natəmiz şeylərdən seçə bilirəm. Bir müddət qabaq qəribə, məntiqsiz bir hərəkətə yol verdim; sən, bəlkə də, buna inanmazsan, heç hərəkətimin mahiyyətini də anlamazsan. Amma mən ruhumun ən gözəl parçasını İlahi Pərvərdigara satdım, həmin vaxtdan bəri o mənə dividend ödəyir.

Bir az güc eləsəm, həzrəti-Davudun yeni surələrini də yazı bilərəm. Sən, yəqin, bilmirsən, amma o, mənim üçün ideal insanın təcəssümüdür. Olub ki, Məsihə inanmışam, amma bu inam əsassız idi, şüurumun dəlillərinə söykənirdi. İçimdəki qorxular isə tamam başqa məsələdir, onları təsvir etmək də çətindir. Hələ belə sözlər tapılmayıb. Lunatiklər və sərsəmlər inanır, onu real, əhəmiyyətli, həyatımızı müəyyənləşdirən bir şey kimi qəbul edirlər. Təbii ki, bu da mübahisəli postulatdır.

Amma, eyni zamanda, mən inanıram ki, səninlə aramda bizim «dostluq» adlandırdığımız, bətnimizdən vaxtından əvvəl düşən böyük nələrsə var. Biz bunu anlamadıq, bir–birimizi anlamadıq və ümumiyyətlə, praktiki olaraq, heç nə anlamadıq.

Əlbəttə, mənə qulaq asmaya və bütün dediklərimi başından ata bilərsən, lakin belə hərəkət etsən, başa düşəcəyəm ki, özün özünü satmışsan, həqiqi «mən»indən imtina etmişən.

Qıssası, bu söhbəti başlamağımın başlıca səbəbi budur ki, hər birimizin digərinin qulağının dibinə yaxşı bir şapalaq ilişdirmək imkanı olmalıdır – əgər bunu qaçılmaz sayırıqsa. Və sən dərk etməlisən ki, sənin kimi, mənim kimi, qanuni əclaf olmayan digərləri kimi insanlar hər birimizin şəxsi həyatındakı dəyişikliklərə, hətta məhəbbət üçbucağının yaranmasına belə dözümlü yanaşmalıdırlar ki, qisasçı, sarsaq, kor olmasınlar.

Bax belə.

Mark hərəkətsiz oturmuşdu.

– Mənə elə gəlir ki, nədəsə demək istəyirsən.

– Hə, – Mark dedi, – bəzi şeylər var, deməliyəm. – O, üzünü çevirib düz oturdu.

– Elə bilirəm ki, deməyə sözün var.

O, buxarıya baxdı, sonra nəzərlərini otaqda gəzdirdi.

– Məsələ burasındadır ki...

O dartınıb tavana baxdı.

– Problem ondadır ki... – o dedi, – özümü inandırması olursam ki, guya, həqiqətdə məni əclaf, murdar adam sayırsan. Ən azından sən mənə elə münasibət bəsləmədiyini düşünməliyəm, yalnız bundan sonra sənə nədə deyə bilərəm.

Beləliklə, fərz edək ki, məni murdar adam saymırsan.

Mən sənə qulaq asdım.

Bilirsən, Pit, özünə nifrət etmək hüququ verdiyini qiymətləndirə bilərəm. Mən də eləyəm. Bundan savayı, həmin nifrəti sənin üçün bəlli dəyəərə malik nələrləsə barışdırmağa xeyli vaxt və səy sərf etməyinə də hörmətlə yanaşıram.

Amma mənə elə gəlir ki, söhbət ciddi şeylərdən düşəndə, sən öz nifrətinin qülləsində qapanıb qalır, arxandakı körpüləri yandırır, bütün qapıları bağlayırsan. Barışıq mövqeyini yalnız nəzəri

cəhətdən qəbul edirsən. Bəlkə də, bunun mümkünlüyünə, həqiqətən də, inanırsan. Lakin, əslində, özünü elə aparırsan ki, bir şey aydın olur: sənin üçün yeganə mümkün variant məhz sənə tuş gələnidir.

Başqalarının qaydaları əsasında yaşaya bilmirsən, heç səndə başqalarının mətbəxində nəşə bişirmək də alınmır.

Deyirsən ki, dostluq və bu qəbil başqa şeylər faydasız, lazımsızdır. Əgər belədirsə, deməli, ömrümün çox hissəsini xəyallarımın əsiri olmuşam. Sən isə onların təsiri altına heç vaxt düşmərdün. Sənin, sadəcə, buna qabiliyyətin çatmır. Mən səhv edirdim, amma bu səhvdən heç can qurtarmaq da istəmirəm. Bəzən mənə elə gəlirdi ki, sən də bu görüşlərin həzzinə uymağa hazırsan. Amma belə çıxır, yanılmışam. Sən isə bunu həmişə bilirmişsən.

Məsələ sənin bütün bunlara görə hansı səviyyədə cavabdehlik daşıya bilməyindədir. Sənə məsuliyyətli və maraqlı bir adam kimi münasibət göstərməyə dəyərmə? Ən nəhayət, mənimlə və yaxud başqa dostlarınla oturub-duranda başlıca marağın nədən ibarət olur? Təbii ki, bizlərdən heç birimiz sənin üçün maraq predmeti deyilik, ən azı, bizim necə olmaq, özümüzü necə görmək istəməyimiz səni qətiyyən maraqlandırmır: biz sənin üçün yalnız tələblərinə uyğunlaşdığımız həddə maraqlıyıq. Elə ki dostlarının onlar üçün qoyduğun çərçivəyə uyğun gəlmədiyini aydınlaşdırdın, ürəyigenişlik göstərüb özünə icazə verirsən ki, onlara nifrət edəsən. Sənin məntiqinə söykənsək, bu, tamamilə təbii reaksiyadır. Nifrət – onların çıxardığı hökm, onların epitafrası budur. Əks halda, onlar yalnız uğursuzluq mövzusunda akademik məşqlərin predmetinə çevrilirlər. Axı məsələ qətiyyən bunda deyil ki, onların özləri uğursuzdur, yox; onlar, sadəcə, özləri kimi olmağa, lazım bildikləri kimi yaşamağa çalışarkən sənə nisbətdə uğursuz olduqlarını nümayiş etdiriblər.

Sənin başqa meyarın yoxdur.

Axı həmişə bilirdin ki, mən umidsiz variantam, amma bununla belə, ünsiyyət saxlamağa davam edirdin. Niyə? Ona görə ki, mənə özünə bərabər sayırdın? Yox bir, ay oldu ha! Əslində, sən mənə heç vaxt ciddi qəbul etməmişsən. Sənin fikrincə, mən itirilmiş insanam və günahlarım da bağışlanmazdır. Sənin koordinat sistemində mənim ruhumun nicatına ümid yoxdur. Len və Virciniya isə hələ tam itirilməyiblər, mən isə mümkün çərçivələrdən kənara çıxmışdım, sən cızdığın mənəvi dəyərlər sxemindən xaric idim. Məndən necə yaşamaq lazım olmadığına parlaq nümunəsi kimi istifadə edə bilərdin. Mənfi surət kimi.

Amma bəzi şeyləri başa düşürəm. Bundan başqa, yenə də bəzi şeyləri bilirəm. Elə düşünmə ki, heç nə görmürəm. Biz sənənlə görüşürdük, söhbətləşirdik. Sən və mən. Yadındadır, bir dəfə möhkəm içib avtobus dayanacağında necə durmuşduq? Amma əmin deyiləm ki, sən onda tək idin, yoxsa yox. Biz tək qalan kimi sənə etibar edə bilmirəm.

Belə çıxır ki, tək qalan kimi mənim içimə işləyirsən. Ya da heç nə baş vermir. İstənilən halda, bu

oyunu davam etdirməyin nə mənası? Özüm üçün bunda heç bir məna görmürəm.

Bax, sümüklərdən danışırıdın. Sümüklər nədir? Sən, ən azı, qaniçən vampirsən və düşünürəm ki, bunu təkzib eləmək mənasızdır.

Biz hamımız, bizim bütün kampaniyamız öz tamaşanda – maskaradında epizodik rollar ifa etmək üçün sənə lazım idik ki, saray əyanları kimi hörmət-izzət göstərək. Odur ki, qulaq as. Dostun, sənin, həqiqətən, «dost» adlandırıdığın adamın vəzifəsi – səndən özünə elçilik etməkdir. O, vasitəçidir, çapardır. Yalnız o zaman sənin ürəyinə yaxın adama çevrilir. Amma bəsdir, mən daha doydum.

Biz hamımız sənin ortaqların, yoldaşların idik, amma mən, sənin fikrincə, ən fərasətsiz oldum. Bu xəyallar içərisində yaşamağına uzun müddət imkan verdim.

Məsələ burasındadır ki, sənin heyranın idim. Mühəribə cığırılarıyla heyranlıq içində dalınca addımlayırdım. Mən sənin ovunda iştirak edirdim, çünki səninlə bir yerdə öldürmək xoşuma gəlirdi, nə qədər siçovula tuş gəlsək də xoşlanırdım. Bax, o oğlan budur, mənim oxşaya biləcəyim çaqqal budur! İndi bunu xatırlayanda yalnız gülümsünürəm; ümidvaram ki, təbəssümüm gözəl alınır – gərək güzgüyə baxıb görüm gülümsünəndə nəyə oxşayıram?! Sən, əslində, məni heç silahdaşıyan adına da saxlamırdın, sənin üçün mətbəx qulluqçusu idim. Mən isə rol oynamağa cəhd edirdim. Hə, nəyə yaman pis, ikibaşlı yalan alındı. Odur ki müəyyən mənada, elə mən də səndən istifadə elədim.

Lakin, eyni zamanda, bilirəm ki, münasibətlərimizdə yaxşı olan nə idi. Bizim bir-birimizə qətiyyən bənzəməməyimizə baxmayaraq, onlarda nəyin həqiqət olduğu da mənə aydındır. Bilirəm ki, nə qalacaq, hansı yağ qaxsımayıb, hansı pendir kiflənməyib. İstəsən də, istəməsən də, amma ikibaşlı əjdaha kimi olsa belə, uzun müddət birgə olmaq hərdən bu qərribə məxluqun bədənində də çox uca və gözəl bir şey yaratmağa qadirdir.

Açıq deyim: sənin həmişə, ürəyin nə vaxt istəsə və istənilən əhvali– ruhiyyədə evimə gələrək kefin istəyən qədər qalmağa hüququn çatıb və bu faktı qətiyyən heç nə dəyişə bilməz; mən buna təəssüflənmirdim. Bu hüququn həmişə olacaq. Lakin sən həddindən ziyadə tez– tez gəlirdin, öz yatacaq dəstinlə, öz yorğanınla gəlirdin, ümumiyyətlə, nə bacardın gətirirdin. Heç yataqxanada da öz qaydalarını qoymasın keçinə bilməzsən. Amma evimi tamamilə yenidən qurmaq səndə alınmırdı, sənə heç mebelin yerini dəyişməyə də imkan vermirdim. Mənim yaşadığım yer barədə öz təsəvvürlərim var. Sən axı sarsaq deyilsən. Gözəl bilirdin ki, mən də öz oyunumu oynayıram. Bax, Virciniya ilə ürəyin istəyən kimi hərəkət edə bilərdin. Sən isə dalını-qabağını düşünmədən davrandın: qoy bütün krallığım məhv olsun, amma bilim ki, bunun günahkarı özüməm və hər şey mənim ali pozğun iradəmlə baş verir. Nəticədə aranızda nə olubsa, sən özün onu dəfn elədin. Bax, mən burada sənə gərək oldum. Amma bilirsən nə var? Sən əlindən heç nəyini almamışam. Bunun hamısını, demək olar ki, özün düzüb-qoşmusan.

Sən, bəlkə də, uduzdun, amma heç mən də udmadım. Görünür, sənin indi beyninə yerləşdirmək istədiyin məhz budur.

O, təmiz hava udmaq istəyirdi. Sənin öz qaydalarınla yaşamağa ixtiyarın var, amma unudursan ki, onun da eyni hüquqları var, ən azından onun öz düşüncəsinə görə belədir. Elə mən də, öz aramızdır, öz hüququmla yaşayıram.

Yaxşı. Məmnuniyyətlə səni bir fincan çaya dəvət edərim. Amma daha sənin Sarsağın olmaq istəmirəm və heç Qara Cəngavərin də olmuram.

O susdu və gözləyirmiş kimi stola yayxandı.

– Yaxşı, – Pit dedi.

Onun gözləri qaynadı, dodaqlarını əlinin arxasıyla sildi.

– Eybi yox, – dedi, – bütün bunlar olduqca maraqlıdır.

– Əgər kimliyimizdən baş çıxarmaq, ərazilərimiz arasında birdəfəlik sərhəd qoymaq istəyiriksə, qorxuram bunu ədalətlə eləmək alınmaya. Mənə belə gəlir ki, sən daha sadə və sağlam düşüncəli adam kimi bu işi tez və yaxşı görə bilərsən.

Mənim də çatışmazlıqlarımı etiraf etməyinlə əlaqədar öz sevincimi heç cür izhar eləyə bilmərim. Mənə belə gəlir ki, xatırlatdığın qüsurların, həqiqətən, mövcud olduğuna və onların kifayət qədər əhəmiyyətliyinə özümü inandırmalıyam; beləliklə, anlaya bilərəm ki, təsəvvür etdiyimlə reallıq arasında nə qədər fərq var, sonra da bu fərqi qəbul edərim.

Həmişə başa düşürdüm ki, nə sən, nə də Virciniya mənim panteonumun tanrılarından deyilsiniz. Lakin buna baxmayaraq, sizə, gücüm çatan qədər hörmətlə və qayğıkeşliklə yanaşırdım. Və imkanım olub ki, sizin ən elementar insan naqisliyindən uzaq olduğunuzu görüm; hərdən sizi hansısa qüsurlu hərəkətlərə, fikirlərə yönəldirdim, amma inadkarlıq göstərüb təslim olmurdunuz.

Təcrübə və onun nəticələri – həqiqətin meyarı budur. Sonuncu eksperiment göstərdi ki, digərlərini ölümə itələmədən də yaşaya bilərmişəm. Siz ikiniz də sağ qaldınız. Odur ki nəticə çıxarın. Ən əsası, öz fikirlərinizi qabartmayın; onlar çox pis iy verir.

Dediğin sözlərdən belə başa düşdüm ki, səndə elə təəssürat yaranıb ki, guya, mən səni ya alçaltmışam, ya da atmışam. Beləliklə, hər ikiniz hər şeydə məni günahlandırmağa üstünlük verirsiniz. Lakin mən bu hadisənin sizə ağır təsir göstərməsinə heç çalışmırdım da; lakin əgər bundan sonra da diqqətsizlik etsəniz, bu əhvalat hər ikinizçün ölümcül ola bilər. Sən heç duyuq belə düşməzsən ki, boğulmanın öldürücü pəncəsi boğazından necə yapışdı. Bu sözlərimi ona da yetir. Bununla ona, lap elə özünə də tanışlığınızın bütün tarixi boyu olduğundan daha böyük xidmət göstərmiş olarsan.

Bütün bunlar haradan çıxır? Neynək, etiraf edirəm ki, bunlar çox böyük, hətta demək olar ki, həlledici dərəcədə mənim özümdən doğur. Bütün tarix bətnimdən çıxan baladır. Sənin qarşında üzr

istəyə bilərəm, lakin sən məni təkbaşına bağışlaya bilməzsən. Bu, sənin ixtiyarında deyil. Bax, ona görə də, mənə qulaq asmalı olursan. Mən sənin qarşında, sənin günahlarına görə üzr istəyə bilmərəm axı, bu özü də günah olardı.

Sən öz dostluğunu ya silaha, ya da nəsə bir alətə-dəyənəyə çevirmisən, onu əlinə alıb məni döymək də olar, sonra da götürüb Virciniya ilə yatmaq da. Buna görə də sənin əlindən yaman hirsləndim və etiraf elə ki, bu əsəbiliyim heç də əsassız deyildi. Lakin mən bu mövzunun müzakirəsindən vaz keçməyə hazıram, çünki səni dost kimi özüm üçün qorumaq istəyirəm. Mən belə düşünürəm ki – sadəcə, buna əminəm – qəlbimdə baş verənlər çöküntü qoymayacaq. Sizə heç bir iradım və qınağım yoxdur. Bəlkə, bu, sənə qərribə gələcək, amma heç özüm də bilmirəm ki, niyə indi əvvəlkindən daha artıq xoşuma gəlməyə başlamısan?! Gəl münasibətlərimizi axıra kimi aydınlaşdıraraq. Vəziyyətin aydın dərk olunması elə ali məziyyətlərdən biridir. Mən səninlə tam səmimi olacağam.

Bu günə kimi yetərinə inandırıcı şəkildə sübut etmişəm ki, sizinlə müqayisədə daha müdrik, daha ağıllıyam. Belə fikirləşirəm ki – hərçənd mənə yüz faiz inanmayacaqsan – sizin üçün tanrıyam, onun yerdəki təcəssümüyəm. Əlbəttə, mənə sitayiş eləmək mümkün deyil. Mənimlə yaşamağa məcbursunuz. Amma yorulmuşam, çox yorulmuşam, o qədər yorulmuşam ki, həyatla haqq-hesabı kəsmək istəyirəm; ona görə ki, Len, Virciniya və ilk növbədə sən belə hesab edirsiniz ki, guya, başlıca motiviniz və məşğuliyyətiniz olan məhəbbət və kədərli vidalaşmanın növbələşməsinə mənim də nəsə münasibətim ola bilər. Buna mənim qətiyyəni aidiyyətim yoxdur. Sizə kömək edə bilərəm. Yerinizə dua edə bilərəm. Çünki mən öz vətənimdə olan həqiqi peyğəmbər kimiyəm. Lakin sizinlə yaşaya biləcəyimi düşünmək gülməli və absurd olardı.

Siz isə mənimlə dostluq etməyə cəhd göstərsiniz, elə etmək istəyirsiniz ki, əsl dostlarım olduğunu söyləyə bilim və mən də vaxtı yetişənədək özümü məcbur eləyə bilirəm ki, bunun üçün sizə minnətdar olmağa məcbur eləyə bilərəm. Lakin siz kirli çəkmələrinizlə qəlbimə girərək ciyərimi dimdikləməyə başlasanız, mən daim təpki göstərməyə və cavab verməyə hazıram.

Çox dözdüm. Bəlkə də, həddindən ziyadə. Ürəyiniz istəyən qədər qarnımın üstündə atılıb-düşdünüz, dəfələrlə boynumu qırmaq, başımı partlatmaq istəmişiniz, qanıma hansısa dəhşətli viruslar buraxmışınız, bütün daxilimi qiymə-qiymə eləməyə cəhd göstərmisiniz. Amma mənə lazım olanda sizə əlim çatmayıb, özünüzü xırda, miskin, yad parazitlər kimi göstərmisiniz. Mənə yalnız kənardan göz qoyurdunuz, sizdə nə bir həmdərdlik, nə bir mərhəmət, nə də bir hala acıma görmədim. Əgər evim yanırdısa, bunu əyləncə, tamaşa kimi qəbul edirdiniz. Mən sizin üçün tükənməz ləzzətin mənbəyiydim. Əvəzində nə aldım? Heç nə; əgər belə rəzil məxluqlarla tərəfdaşsansa, hansı minnətdarlıqdan, ya da hansı mükafatdan söhbət gedə bilər ki?! Mənim evimə yüksək səviyyəli söhbətdə iştirak etmək istəyən, guya, bir fincan çaya qonaq olan söyüşçül, məni təhqir edən qanıçənlər toplaşdı; anlamağa başladım

ki, bu məzhəkədə daim iştirak etmək alınmayacaq, gec-tez siz məni məhv edəcəksiniz və mən sizin şöhrətpərəstliyinizdən, nadanlığınızdan öləcəyəm; sizinlə ünsiyyət mənim üçün mənəvi özünəqəsd idi.

Xatırlatmaya bilmirəm ki, bəzən məndən bu və ya başqa dərəcədə üstün idiniz.

Əgər mənim tanrı olduğumla razılaşsaq, onda bilin ki, qısırlıq və peşmançılıq tanrısıyam. Sizin üçün heç vaxt heç nə etməmişəm. Amma dəyərdi. Bundan sonra çalışacağam. Mən ayılmışam. Dünyaya geniş açılmış gözlərlə baxıram.

Sən bunu qəbul da edə bilərsən, rədd də edə bilərsən. Lakin mənə elə gəlir, xatırlatmağa dəyər ki, içinə taxıl yığılmayan istənilən anbar gec-tez tərk ediləcək, dağılacaq. Odur ki məni bununla aldatmaq olmaz. İstinad nöqtəsi tapan kimi hələ neçə-neçə dünyanı çevirəcəyəm. Hesab elə, sən bəxtin gətirib, amma həddini də unutma.

Əlbəttə, səni məhv etmək üçün mənə xüsusi güc işlətmək gərək deyil. Məndən tələb olunacaq yeganə şey – səni rahat buraxmağım və necə olmaq istəyirsənsə, elə olmağına imkan verməyimdir. Səni lənətləyə bilərdim; bu lənətin gücünü yalnız fərz edə bilərsən. Lakin istəmirəm ki, sən, yaxud başqa birisinin əlində qisas üçün bəhanə olsun. Mənə səni lənətləmək lazım deyil. Sağlam məntiqə və özünümüdəfiə instinktinə zidd olan şeylərin həddi– hüdudu yoxdur. Amma inan: güc məndədir, çünki həqiqət mənimdir. Belə olub, var və olacaq. Odur ki sənə bir məsləhət verərdim: özünü tərpətməlisən. Hələ ki, durğun bataqlıq kimi çürüyürsən. Təmizinə danışsaq, son zamanlar görkəmin bitmiş adamın görkəmini xatırladır.

Əgər sənə inana bilsəydim, qüsurlu mənəvi siman məni maraqlandırmazdı. Lakin məndən bu simanın inama layiq olduğuna inanmağı xahiş etmək bağışlanmaz həyasızlıq olardı. Sənin mənəviyyatın, sənə intim həyatın – bütün bunlara artıq müdaxilə etmək istəmirəm. Əgər bu üfunətdən xoşun gəlsə – buyur. Etirazım yoxdur. Lakin sənə bütövlüyün sual altındadır, məni heç cür inandıra bilməzsən ki, bu mənada etimada layiqsən. Səndən səmimi olmağı xahiş edirdim. Bu yataq məsələsində qorxu və qəzəb səni əməlli-başlı dolaşdırıb. Düzdür, elə mənim də bütövlüyüm tez-tez yoxa çıxırdı – məmnuniyyətsizlikdən və nifrətdən yoxa çıxırdı. Amma nəyin bahasına olursa olsun tab gətirməliydim, ən əlverişsiz vəziyyətlərdə vuruşurdum, dişləyirdim, sağa-sola çapır, kəsirdim və düzünü deyim ki, bunu məmnuniyyətlə edirdim. Çünki məsələnin kökündə ilkin ədalət prinsipi dururdu. Bilirsən, mən başa düşmədim ki, haqlıyam, yoxsa yox. İçimdə inam vardı ki, bu döyüşdə heç cür məğlub ola bilmərəm, mənə elə gəlirdi ki, əgər döyüş meydanında canımı qoysam, bu yalnız mənim üçün deyil, həm də insan birliyinin məcmusunda nəhəng bir itki olacaq və boşluq yaradacaq. Burada mənim heç bir inamım yoxdur. Bütün bunlar yalnız mülahizələrdir.

Məncə, nahaq yerə özünü o yataq məsələsində axmaq kimi göstərdin. Nahaq səs-küy saldın. Yalnız ona ümid etmək qalır ki, əks-səda susanda arxanda qalan xarabalıqlara baxaraq özündə qüvvə

tapıb gülümsünəcəksən. Və beynində bütün bunlarda mənim günahkar olduğum barədə heç bir fikir işarmayacaq. Bu lənətə gəlmiş hadisə hələ uzun müddət taleyində böyük bəlalar və xoşagəlməz olaylarla əks-səda verəcək, sən isə hər dəfə dalından, qasığından zərbə alaraq heç başa da düşməyəcəksən ki, nə baş verir, niyə baş verir...

Mənim şəxsi qisasımın bura heç bir aidiyyəti yoxdur, bu, yaranışın status kvosudur. Daha imkan vermərəm məni dişləyənlər cəzasız qalalar. Ətim sizə çox acı gələcək. Yeri gəlmişkən, elə mən də acmışam. Hərdən Len qismətinə düşən tikələri tullayanda mən necə gülürdüm. Lakin bəzi anlarda, yəqin, ona görə sağ qalmışam ki, sizin ikiniz də mənim həyatımı daha yüngül, daha komfortlu etməyə çalışırdınız. Etiraf edə bilərəm, halbuki bu, özümə münasibətdə küfr olacaq: həqiqətən, sizin bu cəhdlərinizi qiymətləndirirdim. Lakin bu, məsələnin həqiqi vəziyyətinə göz yummağımıza əsas vermir. Siz məni yalnız ona görə qınayırsınız ki, sizin düşüncənizə əsasən, mütləq kamillik mücəssəməsi olmalıydım. Xoş münasibətinizlə məni yoldan çıxarmağa cəhd etməyin. Bu nemət elə mənim özümdə də sənə kimi on iki nəfərə bəs eləyər. Sizin işiniz çox sadədir: mənə qulaq asın, çünki həqiqəti söyləyirəm. Və bu həqiqət həтта bizim hamımız üçün utandırıcı da ola bilər, amma xeyrimizədir.

Görürsən, hansı əhvali-ruhiyyədə və vəziyyətdəyəm. Mən səni dinləməyə hazıram. Diqqətlə dinləməyə! Düşünüb hər şeyi başa düşəcəyəm. Sənəin sözlərindən bəzilərini həтта qəbul etməyə belə hazıram. Amma elə bilmə ki, bunun üçün, – sənə uyğunlaşmaq üçün özümü dəyişəcəyəm. Nəyim varsa, mənə çox baha başa gəlib, daha dəyişə bilmərəm. Münasibətlərdən daha yaxşı baş çıxarmağımız üçün aramızda qabaqlar olmayan nələrisə bir-birimizə təklif etməliyik. Mən, məsələn, sənə təklif edirəm ki, itilək şeytanın yanına. Gəl baxaq, kim bunu daha tez edəcək? Biz ikimiz də startda donub durmuşuq, yalnız signal gözləyirik. Mən var gücüm ilə yerimdən qopacağam. Əgər görüşməsək, deməli, bizimki gətirmədi. Lakin həqiqəti bildiyim üçün əvvəlcədən deyə bilərəm ki, sənəin yolun xeyli uzun olacaq. Əgər hesab edirsənsə ki, bunu yoxlamağa dəyməz – onda bağışla. Belə olan halda bircə şey deyə bilərəm: sən çox nahaq yerə bu qədər yol keçəndən sonra, yolun yarısında yarışı tərk edirsən.

Əvvəllər mən həqiqəti öz-özümə ucadan deyə bilmirdim. Bu dəfə özümü buna məcbur etdim. Sən hamısını eşitdin.

Mark cavab vermirdi. Bir neçə saniyədən sonra Pit qalxaraq pəncərəyə yaxınlaşdı.

– Hə, nə oldu, məni qızıqsdırdın, – dedi, – qızıqsdırdın və danışdırdın. Bu sözləri söyləmək çox acınacaqlı idi; yəqin, elə dinləmək də həmçinin. Lakin bunlar deyilməliydisə, mən onları dedim.

Mark öskürdü və buxarıya tüpürdü.

– Ümidvaram sözlərimin acılığı səni kor etmədi və qəlbinin lap dərinliklərinə kimi qəzəbləndirmədi.

– Elə bilirəm, – Mark cavab verdi, – dediyin kimi də oldu.

O, kibriti alışdırıb necə yandığına tamaşa etdi.

– Lap yaxşı, – Pit dedi. – İndi isə mən gedim.

XXXI fəsil

Nəhayət ki, onlar yeyib qurtardılar. Yığışmaqları çox çəkməyəcək, qoy bircə fit səslənsin. Artıq şələ-şülələrini yığıblar, hər şey hazırdır. Amma mən heç nə eşitmədim. Niyə əl-ayağa düşüb bunlar? Niyə hər şeyi qablaşdırmaq lazım idi? Bunlar hamısı hara hazırlayıb belə?

Onlar heç nə demirlər. Məni saya salmırlar, elə bil, heç yoxam.

İndi isə onlar buxarının qarşısında yarımdayır vuraraq oturublar, ayaqlarını ayaqlarının üstünə aşırıb nə barədəsə söhbətləşirlər. Bu artıq dözülməzdir. Kənarda qalmışam. Məni heç yedirtmirlər də. Nə xarab sosiska, nə vetçina qabığı, nə kələm yarpağı, nə də bir tikə kiflənmiş salami; bir zamanlar hamımız bir yerdə masanın arxasında oturub ordan-burdan söhbət edəndə bütün bunları qabağıma atardılar. İndi doluşublar bura. Amma nəse siçovul iyi duymuram. Onlar isə görünür, nadir bir yemək, məsələn, məxsusi reseptlə hazırlanmış delikates paştet ümidindədirlər.

Bir də bu dəyişikliklər... Ətrafımda hər şey dəyişib. Bir zamanlar tanış olan həyati dişi pişiklərin parçalanmış cəsədlərindən, axtalanan erkək donuzlardan, konserv qutularından, əzilmiş quş kəllələrindən, bütün bu tikə-tikə edilmiş xırda heyvanlara aid ehtiyat hissələrindən ibarət xalı örtür – fırıldayan, xoruldayan, zingildəyən xalı; finxırıb tüpürən cırdanların özlərindən sonra qoyduqları nə varsa, bu zəhərli, irinli məhlula yapışib, qurdlar bu çürüntü qalaqlarını içəridən gəmiriblər, sidikdən, selikdən, qan və meyvə şirəsindən ibarət gölməçə və burulğanların ortasında nəcis təpələri ucalır.

İndi isə hər şey yox olub. Hər şey təmizdir. Hər şey yuyulub, təmizlənilib. Bu çəmənlilik. Bu kollar. Bu çiçək.